

YRITTÄJYYSKASVATUS KOULUSSA - näkökulmana Englannin ja Suomen
koulujärjestelmien yrittäjyyskasvatuksen hankkeet sekä suomalaisten opiskelijoiden
yrittäjäorientaatiot

Jussi Pihkala 9.9.1998

Kasvatustieteen lisensiaattityö

Syksy 1998

Kasvatustieteiden tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

SISÄLTÖ

OSA I

YRITTÄJYYDEN MONIULOTTEISUUS

1. ITSENSÄ TYÖLLISTÄMINEN JA YRITYKSEN PERUSTAMINEN
LÄHTÖKOHTANA
2. TUTKIMUSTEHTÄVÄ
3. YRITTÄJYYS KIRJALLISUUDEN JA TUTKIMUKSEN VALOSSA
 - 3.1 Yrittäjyyden taustatekijät
 - 3.2 Yrittäjään/yritteliäisyyteen liitetyt piirteet
 - 3.3 Tilannetekijät
 - 3.4 Yhteenveto kirjallisuudessa esiintyvistä näkemyksistä jäsentää yrittäjiä ja yrittäjyyttä
4. TUTKIMUSTEHTÄVÄN TÄSMENTÄMINEN
 - 4.1 Yrittäjyyden määrittely ja tutkimuksen tarkastelunäkökulma
 - 4.2 Tutkimuksen ongelmat ja menetelmä
 - 4.3 Raportin rakenne

OSA II

YRITTÄJYYSKASVATUKSEN HANKKEIDEN ULOTTUVUUDET KOULUJÄRJESTELMÄSSÄ

5. KOULUJÄRJESTELMIEN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN HANKKEISTA
 - 5.1 Englannin ja Suomen koulujärjestelmät yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta
 - 5.2 Vertailtavat yrittäjyyskasvatuksen mallit
 - 5.3. Yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden kuvaus
 - 5.3.1 Englannin ja Suomen hankkeet 1980-luvun puoliväliin
 - 5.3.2 Englannin ja Suomen hankkeet 1980-luvun puolivälistä
6. MITEN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN HANKKEET VOIDAAN
LUOKITTAA?

OSA III

OPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSET YRITTÄJISTÄ

7. MENETELMÄ

7.1. Tutkimuksen kohdejoukko ja aineiston kuvaus

7.2. Kyselylomake ja aineiston hankinta

8. TULOKSET

8.1. Taustatiedot opiskelijoista ja heidän kontakteistaan yrittäjyyteen

8.2. Yrittäjän kuvaajien muodostaminen

8.3. Kuvaus hyvästä yrittäjästä

8.4. Kuvaus huonosta yrittäjästä

8.5. Kuvaus tyypillisestä suomalaisesta yrittäjästä

8.6. Hyvä ja huono yrittäjä toistensa peilikuvina

8.7. Kuvaajaluokat

8.8. Otollisten ja päättäväisten ryhmien erot

8.9. Sukupuolten väliset erot

OSA IV

YRITTÄJYYSKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN TULOSTEN VALOSSA

9. TULOSTEN TARKASTELU

9.1. Tutkimuksen päätulokset

9.2. Yrittäjä opiskelijoiden näkemänä

9.3. Tulosten yhteys aikaisempiin tutkimuksiin

9.4. Tutkimusmenetelmien luotettavuuden ja yleistettävyyden tarkastelu

9.5. Mitä yrittäjyyskasvatuksen edistämiseksi pitäisi tehdä?

9.6. Jatkotutkimushaasteita

LÄHTEET

LIITTEET

OSA I
YRITTÄJYYDEN MONIULOTTEISUUS

1. ITSENSÄ TYÖLLISTÄMINEN JA YRITYKSEN PERUSTAMINEN LÄHTÖKOHTANA

Doram ja Preece (1985) pitävät itsensä työllistämisen oppimista jopa yhtä mullistavana orientoitumisprosessina kuin tietokoneiden jokapäiväisen käytön oppimista 1970-luvulta lähtien. Yrittäjyyden käsite on epämääräinen ja se näyttää muuttuvan ympäröivän yhteiskunnan muutosten ja arvostusten myötä. Siksi yrittäjyys myöskin koulujärjestelmän, kasvatuksen ja koulutuksen tavoitteena on ollut kaikkialla ilman selkeätä määritelmää. Suomessa yrittäjyyden merkitystä osana koululaitosta ei aina viime vuosiin saakka oivallettu siitä huolimatta, että sen merkitys ympäröivässä yhteiskunnassa oli korostuneesti esillä. Koulujärjestelmä ja koulussa tapahtuva opetus eivät menneinä vuosina riittävästi tukeneet Siltasen (1993) mukaan yrittäjyyttä sen laajassa merkityksessä. 1970-luvulla suhtauduttiin kielteisesti yrittäjyyteen. Yrittämisen periaatteellinen kannatus oli Suomessa huipussaan vuonna 1992, jolloin 85 % suomalaisista oli samaa mieltä väitteen "mikäli maassamme suhtauduttaisiin myönteisemmin yrittämiseen, siitä hyötyisi koko yhteiskunta" kanssa. Vuonna 1994 kannatus oli hieman pudonnut ollen 80 %, mutta se oli kuitenkin korkeammalla kuin vuosina 1986-1990. (Elinkeinoelämän Valtuuskunta 1995, 91).

Ammatillista koulutusta koskeva vuoden 1987 lainsäädäntö sisälsi koulutuksen yleistavoitteet. "Ammatillisen koulutuksen tulee – sekä perehdyttää opiskelijat yrittäjyyteen, yritystoimintaan ja paikallisiin olosuhteisiin --." (Laki ammatillisesta koulutuksesta 10.4.1987/487 3§). Eduskunnan sivistysvaliokunta halusi tuolloin yritystoiminnan mainitsemalla kiinnittää huomiota elinkeinoelämän merkitykseen ammatillisessa koulutuksessa. Yritystoiminnan käsittelyn tulee vaihdella eri koulutusaloilla siten, että otetaan huomioon alan koulutuksen ja yritystoiminnan keskinäinen suhde elinkeinotoiminnassa ja muussa työelämässä. Eräillä koulutusaloilla, kuten maataloudessa ja kaupallisilla aloilla ja eräiltä osin käsi- ja taideteollisuudessa yrittäjänä toimiminen kuuluu suorastaan alan luonteeseen, jolloin myös yritystoimintaan perehdyttäminen ja kasvattaminen yrittäjyyteen voi painottua koulutuksessa. Muilla aloilla taas korostuu yritystoiminta osana työelämää".

(Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 1986 vp. n:o 9).

Ammatillisen koulutuksen vuonna 1987 uusittuihin valtakunnallisiin opetussuunnitelmien perusteisiin kyseinen laki ei kuitenkaan yrittäjyyden opetussuunnitelma-analyysin (1992) mukaan heijastunut. Myöskään oppilaitoksissa ei reagoitu riittävästi toimintaympäristön muutoksiin. Yrittäjyys liitettiin kuitenkin yhtenä keskeisenä painoalueena mukaan uudistettuihin peruskoulun ja lukion (1994) sekä ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien (1995) perusteisiin. Vallinnut tilanne osoittaa koulujärjestelmän sisältämän viiveen ja reagointiherkkyyden puutteen tuottaa lainsäädännössäkään ilmaistuja yhteiskunnan, työelämän ja yksilön tarpeiden mukaisia pätevyksiä. Viiveen keskeisimpiä syitä lienee kasvatuksen ja koulutuksen institutionalisoituminen, jolloin asetettuihin tavoitteisiin pyritään yhteiskunnasta ja työelämästä liiaksi erillään toimivissa yksiköissä, kouluissa ja oppilaitoksissa.

Koulujärjestelmän piirissä olevia oppilaita ja opiskelijoita sekä heidän suhtautumistaan yrittäjyyteen pidetään pitkällä tähtäimellä keskeisenä lähtökohtana yhteiskunnan talous-, elinkeino- ja kulttuurielämän vitaliteetin edistämiseksi. Monissa maissa onkin toteutettu tai parhaillaan toteutetaan eri kouluasteisiin liittyviä yrittäjyyskasvatuksen kehittämishankkeita. Ensimmäisiä niistä on toteutettu kehitysmaissa, kuten Sambiassa, missä yrittäjyyskasvatuksen tausta oli työn ja opetuksen näkökulmasta ajatus kouluperustaisista tuotantoyksiköistä. Tavoitteena oli oppilaiden toimesta tuottaa maatalouselintarvikkeita koulun omiin tarpeisiin sekä paikallisille markkinoille. Tätä silmälläpitäen laadittiin lähetystyöntekijöiden toimesta toteutettuja yrittäjyysohjelmia. (Timmins 1987). Viime vuosien aikana alettiin ymmärtää, että yrittäjyyden edistämiseen eivät riitä pelkät oppivelvollisuuskoulun jälkeisen koulutuksen toimenpiteet, vaan tarvittavia myönteisiä asenteita on omaksuttava jo nuoresta lähtien. Koululta edellytetäänkin opetus-oppimisprosessin järjestämistä entistä enemmän yrittäjämäistä käyttäytymistä tukevaksi.

Koulujärjestelmään ja eri kouluasteisiin liittyvää yrittäjyyskasvatuksen tutkimusta ei ole tehty. Huuskosen (1992) mukaan ajanjakso ennen varsinaista yrittäjyyttä,

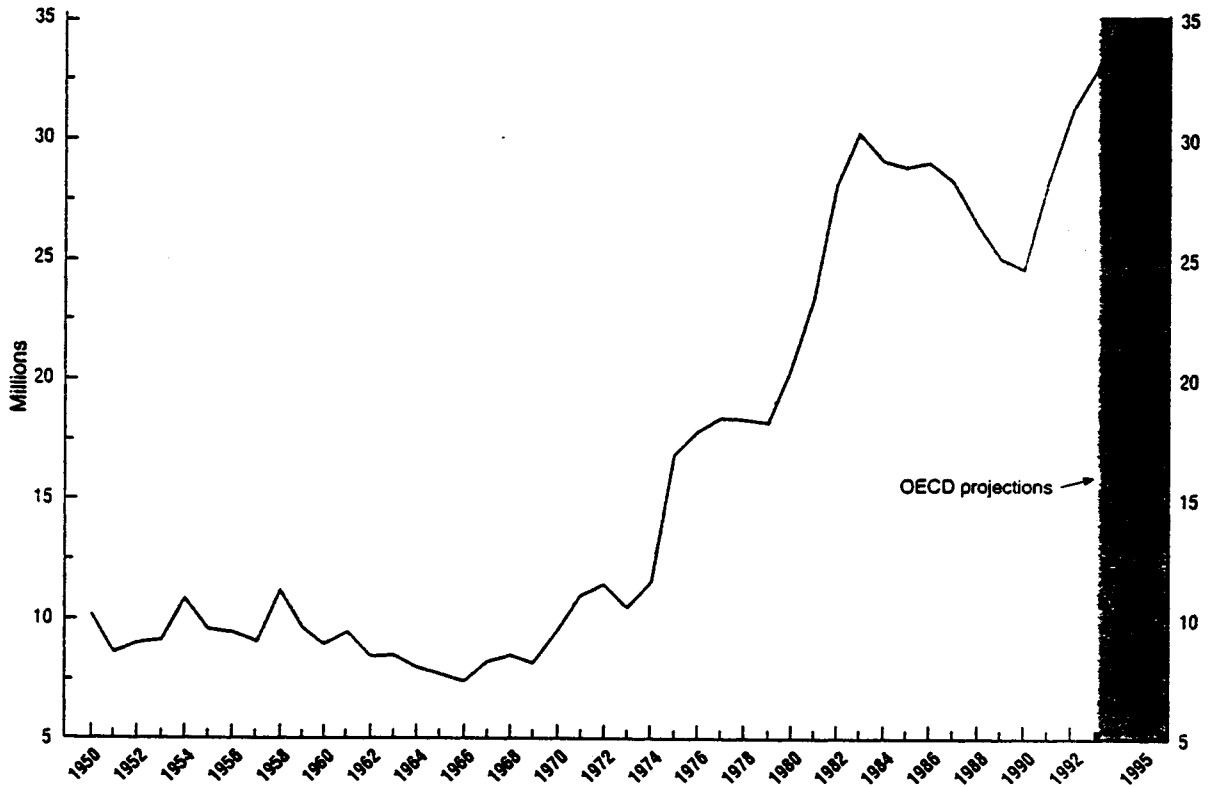
yrittäjäksi ryhtymistä, on vähiten tutkittu yrittäjyyden alue. Kirjallisuuden ja eri kehittämishankkeiden lähtökohtien pohjalta yrittäjyyden edistäminen näyttää kytkeytyvän muun ohella koulujärjestelmän ja eri kouluasteiden ja -muotojen tuottamiin pätevyyksiin. Eri maissa opetussuunnitelmilla ja koulutusohjelmilla tavoitellaan perinteisesti opiskelijoiden sijoittumista toisen palvelukseen itsensä työllistämisen sijasta. Niiden laatimista on ohjannut näkemys työvoiman ja pääoman varaan rakentuvasta hyvinvoinnista. Työvoimaa on koulutettu kapea-alaisesti mekaanisiin, fordistisiin tehtäviin ja työllistymiseen tähtääviä ohjelmia on ollut erittäin niukasti. Viime vuosina voimakkaasti muuttuneen työn luonteen ja organisoinnin johdosta omaehtoinen, yksilötasoinen vastuu työstä on voimakkaasti kasvanut. Yhteiskunnan näkökulmasta on nostettu esiin jopa uudenlaisen sosialisatiotyypin, itsensä varassa toimimisen, muotoutuminen (Antikainen 1993). Nuorille olisikin annettava elämäntaitoja menneen yhteiskunnan tarpeiden sijasta olemassaolevan ja erityisesti tulevan yhteiskunnan tarpeita silmälläpitäen. Tällöin itsensä työllistämisen taidot nousevat yhdeksi keskeiseksi elämäntaidon alueeksi. Vasta 1990-luvun puolivälissä alettiin erityisesti Euroopan unionin rakennerahastojen tuella toteutetuissa hankkeissa kiinnittää enenevässä määrin huomiota yksilöllisiin ura- ja työllisyyspolkuihin.

Yrittäjyyskasvatuksen lähtökohta eri maiden koulujärjestelmissä näyttää olevan ensisijaisesti vaikea työllisyystilanne. Koulun tehtäväksi nähtiin nuorten kasvattaminen ja kouluttaminen ajattelemaan itsensä työllistymistä ainakin jossakin elämänvaiheessa sen sijaan, että aina hakeudutaan toisen palvelukseen. Yrittäminen ja itsensä työllistäminen on 1990-luvulla laaja elämäntaidon alue. Tämä onkin hyvin sopusoinnussa koulun päätehtävän, opiskelijoiden yhteiskunnan jäseniksi kasvattamisen ja kouluttamisen kanssa. Yhteiskunnan merkittävimpiä muutoksia tapahtuu työelämässä ja se pitää kasvatuksessa ja koulutuksessa ottaa huomioon. Toisaalta kansantalouden ja yritysten kilpailukyvyyn näkökulma edellyttää huomion kiinnittämistä sisäiseen yrittäjyyteen, yksilön toimintaan organisaation jäsenenä toisen palveluksessa. Sisäisen yrittäjyyden merkitys korostuu suuryritysten toimintatapojen muutoksen ja julkisen sektorin rakennemuutoksen johdosta. Koirasen (1993) mukaan monet organisaatiot jäsenineen kärsivät työmotivaation ongelmista. Sisäisellä

yrittäjyydellä päästään hänen mukaansa parempiin tuloksiin kuin perinteisillä tavoite- tai tulosjohtamisen malleilla. Huipputuloksiin päästään, mikäli organisaatio tarjoaa sopivan ilmapiirin ja kulttuuritaustan avainhenkilöilleen. Keskeistä on, että avainhenkilöt saavat tilaisuuden toteuttaa itseään ja aloitekykyään yrittäjien tavoin.

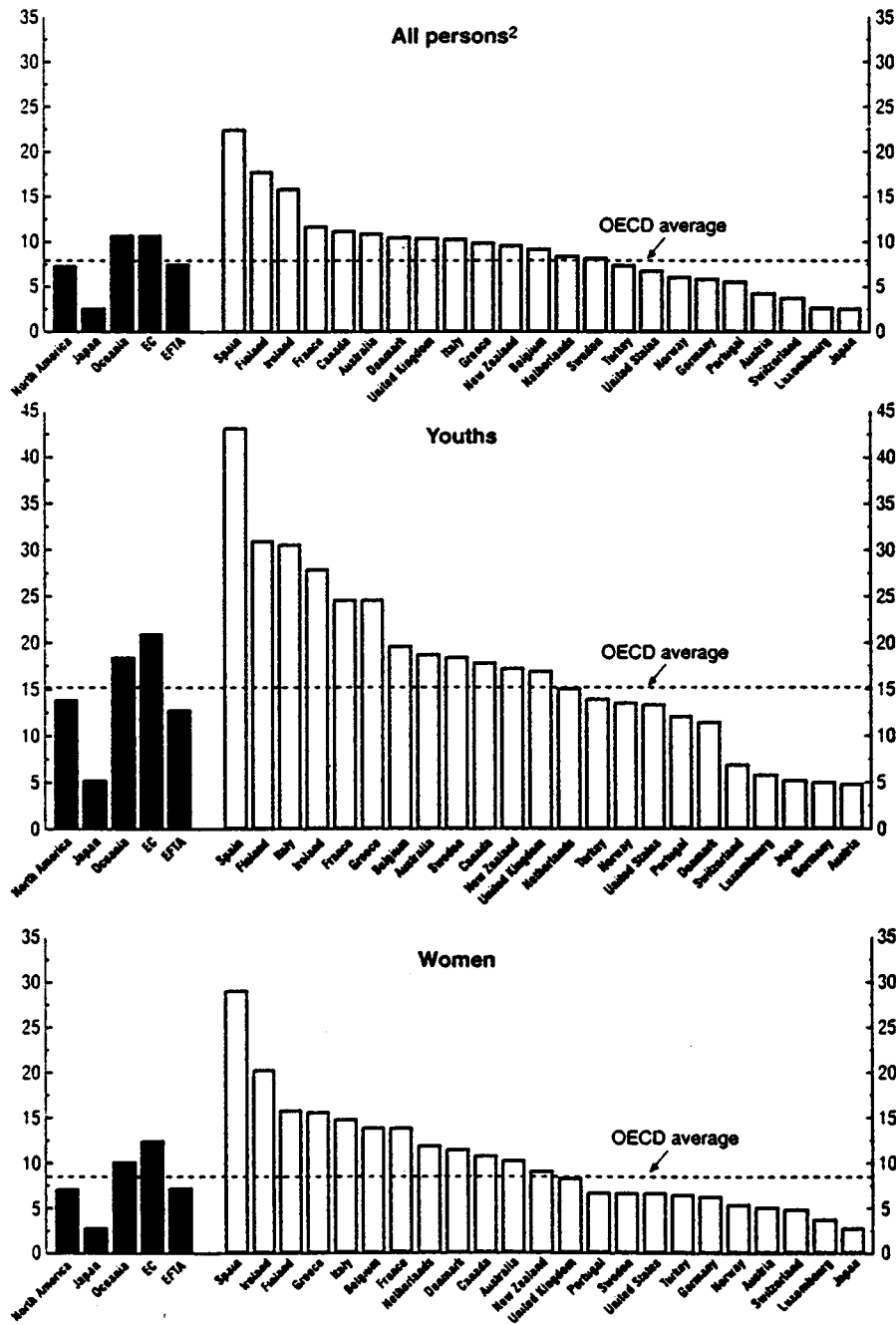
Suomessa erityisesti vuodesta 1992 lähtien käynnistyi aktiivinen keskustelu koulujärjestelmän roolista edistää yrittäjyyskasvatusta (ks. esim. Hanhisalo ym. 1994, 114). Keskustelu painottui yrittäjyyskasvatuksen yhteen muotoon, yrittäjiksi aikovien kouluttamiseen. Kansainvälinen yrittäjyyskasvatusta koskeva keskustelu oli samansuuntaista. Englannissa käytettiin hyväksi joukkotiedotusvälineitä jo 1980-luvun alusta lähtien korostettaessa yrittäjyyden merkitystä. Television, radion, sanoma- ja aikakauslehtien välityksellä yrittäjyyttä esiteltiin yhtenä ammattiuravaihtoehtona (ks. esim. Curran & Stanworth 1989). Tiedotusvälineiden käyttö samassa merkityksessä Suomessa lisääntyi voimakkaasti 1990-luvun puolivälistä lähtien. Elinkeinoelämä, yrittäjäjärjestöt, Opetushallitus, opetusministeriö, yksittäiset oppilaitokset ja korkeakoulut määrittivät yhdessä painopistealueita, joiden suunnassa yrittäjyyskasvatusta oli tarkoitus edistää koulujärjestelmässä. Kasvatuksella ja koulutuksella nähtiin olevan tärkeä rooli yrittäjyyden lisäämisessä ja samalla työllisyystilanteen lieventämisessä pitkällä aikavälillä. Kansantalouteen ja yritysten kilpailukyvyyn näkökulmaan liittyvä sisäinen yrittäjyys ei korostunut samassa määrin. Kuvio 1 osoittaa, miten 1950- ja 1960-luvuilla OECD-maissa työttömiä oli vuositasolla keskimäärin alle 10 miljoonaa. Yhden vuosikymmenen aikana, vuodesta 1972 vuoteen 1982 työttömien määrä nousi noin kolminkertaiseksi. Seuraava talouskasvun aika pudotti työttömyyden noin 25 miljoonaan vuonna 1992. Siitä lähtien työttömyysluvut ovat jyrkästi kasvaneet.

KUVIO 1. Työttömyysaste OECD-maissa vuosina 1950-95. Lähde: OECD Jobs Study. Facts, Analysis, Strategies. Unemployment in the OECD Area, 1950-1995. OECD. 1994.

Lähes kaikissa OECD-maissa nuorten työttömyys on aikuisten työttömyyttä korkeampaa kuvion 2 mukaisesti ollen esimerkiksi Italiassa, Espanjassa ja Suomessa jopa 30 % tai enemmän nuorten työvoimasta. Vain traditionaalisen ja voimakkaan oppisopimuskoulutusjärjestelmän omaavissa maissa, kuten Saksassa ja Itävallassa, nuorten työttömyysluvut ovat alhaisempia. Euroopassa alueellinen työttömyys on tyypillisesti ollut korkeampaa kuin USA:ssa ja Australiassa. Työttömyyden alueellinen jakautuma on erityisen epätasaista Suomessa, Italiassa, Portugalissa, Espanjassa sekä Saksassa. Useimmissa OECD-maissa kuvion 2 mukaisesti naisten työttömyysaste on miehiä korkeampi poikkeuksena Iso-Britannia.

KUVIO 2. Työttömyysaste koko väestön ja nuorten osalta sekä naisten työttömyysaste OECD-maissa 1993. Lähde: OECD Jobs Study. Facts, Analysis, Strategies. Unemployment in the OECD Area, 1950-1995. OECD. 1994.

Koulujärjestelmään, kasvatukseen ja koulutukseen liitetyille yrittäjyyskasvatukselle asetettiin ensisijaisesti tavoitteeksi alentaa työttömyyttä elvyttämällä yritystoimintaa ja pk-sektoria. Kuitenkin monissa yhteyksissä Suomessa nostettiin esiin kasvatuksen ja koulutuksen tavoitteet erityisesti 1990-luvun alkupuolella kysymällä " Onko nyt tarkoitus tehdä kaikista peruskoululaisista yrittäjiä, oman yrityksen perustajia?" Koululaitoksen yrittäjyyskasvatuksen tavoitteisiin liitettiin Suomessa kuitenkin toinen tärkeä ulottuvuus, sisäinen yrittäjyys, yrittäjyys toisen palveluksessa. Keskustelu jälkimmäisestä ulottuvuudesta oli kuitenkin vaarassa jäädä taka-alalle. Tämä johtui ensinnäkin yrittäjyyskasvatuksen käsitteen ymmärtämisestä pelkästään yritystoiminnan harjoittamista koskevaksi. Toiseksi ei ollut tietoa ja taitoa opetus-oppimisprosessin ja koko koulun kulttuurin rakentamisesta sisäistä yrittäjyyttä tukevaksi.

2. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Yrittäjyyttä koskeva kirjallisuus ja tutkimukset paljastavat toisistaan kovasti poikkeavia käsityksiä ja sen edistämiseen liittyvät tavoitteet voivat muodostua lähtökohdista riippuen hyvin erilaisiksi. Tavoitteet voivat rajoittua yrittämiseen liittyvien tietojen jakamiseen tai ne voivat muodostua opetuksen yleisperiaatteiksi ja integroitua laajemmin osaksi opetussuunnitelmaa, koulutusta ja kasvatusta. On myös vaara, että yrittäjyyden edistäminen koulussa, yrittäjyyskasvatus, voi jäädä ainoastaan "koulutiedon" välittämiseksi. Tämän tutkimuksen lähtökohtana onkin sisällön analyysiä käyttäen luoda ensinnäkin yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden analyysimalli ja toiseksi kuvaus opiskelijoiden yrittäjiin liittämistä näkemyksistä. Näin pyritään tuomaan uusia aineksia kouluissa ja oppilaitoksissa käytävälle välttämättömälle yrittäjyyskasvatukseen liittyvälle arvokeskustelulle ja samalla luomaan pohjaa opetussuunnitelmien ja koulutusohjelmien painopisteiden määrittelylle sekä yrittäjyyttä tukevien opetus-oppimismenetelmien kehittämiseksi. Erityisen tärkeitä tämän tutkimuksen lähtökohdat ovat siksi, että vastuu edellä mainituista

painopisteiden määrittelyistä ja kehittämistyöstä on ensisijaisesti koulu- ja oppilaitostasolla. Analyysimallin kehittämisen merkitystä korostaa edellä mainitun lisäksi se, että yrittäjyyskasvatuksen edistäminen kasvatuksessa ja koulutuksessa tulee korostumaan uudella Euroopan unionin rakennerahastokaudella vuosina 2000-2006, jonka valmistelut ovat Suomessakin käynnissä. Näin sekä uusien että aikaisemmin käynnistettyjen yrittäjyyskasvatuksen edistämiseen liittyvien kehittämishankkeiden arvioimiseksi tarvitaan työväline. Tämä koskee toisaalta kansallisella rahoituksella rahoitettuja hankkeita ja toisaalta Euroopan unionin rakennerahastojen tukea saavia yrittäjyyskasvatuksen hankkeita.

Kahden maan yrittäjyyskasvatuksen edistämisen mallit. Erilaisia yrittäjyyskasvatuksen kehittämishankkeita on olemassa, mutta ei ole kuitenkaan tietoa siitä, miten hankkeet mahdollisesti eroavat toisistaan ja miten yrittäjyyskasvatus niissä ymmärretään.

Tutkimuksen ensimmäisenä tavoitteena on sekä kirjallisuuden avulla että tutustumalla konkreettisiin kehittämishankkeisiin tutkia, minkälaisia ulottuvuuksia koulujärjestelmään liittyvät yrittäjyyskasvatuksen hankkeet voivat saada?

Sisällön analyysi tehdään Eskolaan ja Suorantaan (1998) pohjautuen aineistolähtöisesti olemassaolevia dokumentteja käyttäen, kirjallisuuden sekä kahden maan, Englannin ja Suomen, koulujärjestelmien yrittäjyyskasvatukseen liittyvien kehittämishankkeiden pohjalta. Perustelut näiden kahden OECD-maan valinnalle sekä yhteensä 12 yrittäjyyskasvatuksen kehittämishankkeen valintakriteerit esitetään luvussa 5.2. Kyseiset hankkeet luokitetaan luvussa 6 tavoiteltavien pätevyyksien, kohderyhmän laajuuden, alueellisen kattavuuden, verkottumisen, ja opetus-oppimismenetelmien näkökulmasta. Luokitus on laadittu soveltaen koulutusjärjestelmän kehittämiseen liittyvien projektisuunnitelmien yleistä rakennetta. Verkottuminen merkitsee tässä toimintaa, jolla tavoitteisiin pyritään laajasti eri sidosryhmien ja yhteistyökumppanien osaamista hyödyntäen. Luokituksen pohjalta hankkeiden saamat ulottuvuudet kuvataan luvussa 6.

Opiskelijoiden mielikuvat ulkoisesta yrittäjyydestä. Ulkoinen yrittäjyys ja yritystoiminnan käynnistämisen tukeminen on määritelty yksiselitteisellä tavalla ja hyväksytty yhdeksi koulujärjestelmän tehtäväksi painottuen kuitenkin eri tavoin kouluasteesta ja -muodosta riippuen. Opetussuunnitelmien ja koulutusohjelmien kehittämiseksi ja niiden toteuttamiseen tarvittavien sopivien metodien löytämiseksi voidaan valita näkökulmaksi opiskelijoiden mielikuvat ja ajatukset yrittäjyydestä ja yrittäjistä. Kyse on näin opiskelijoiden yrittäjyysorientaation tutkimisesta. On tutkimuksia, jotka osoittavat yrittäjyyteen ja yrittäjiin liittyvien mielikuvien ja tekijöiden vaihtelevan. Ne näyttävät vaihtelevan Niittykankaan ym. (1994) korostamien yrittäjyyteen liittyvien sosiaalisten taustatekijöiden mukaisesti. Taustatekijöistä merkittävimmät ovat aikaisempi kosketus yrittäjyyteen ja sitä kautta saatu yrittäjyyden ja yrittäjän malli sekä toisaalta yrittäjyydestä saatu omakohtainen kokemus.

Tutkimuksen toinen tavoite onkin tutkia, miten opiskelijat ymmärtävät ulkoisen yrittäjyyden?

Tehtävänä on valottaa opiskelijoiden mielikuvia yrittäjistä kahdelle toisistaan eroavalle opiskelijaryhmälle suunnattujen avointen kysymysten avulla ja näin soveltaa sisällön analyysiin liittyvää Eskolan ja Suorannan (1998) mukaista eläytymismenetelmää. Näin saadaan muodostettua laaja kuva opiskelijoiden ajattelun kirjosta. Mielikuvatutkimusta on tehty valmiita vaihtoehtoja sisältäviä lomakkeita käyttäen, mutta tässä ne rajaisivat liiaksi opiskelijoiden antamia moninaisia vastauksia. Avoin lomake valittiin olemassaolevien näkemysten ja toisaalta kokonaan uusien löytämiseksi. Oletus on, että kyseisten ryhmien erilaisuus ilmenee Niittykankaan ym. (1994) näkemykseen pohjautuen ensinnäkin opiskelijoiden erilaisena sitoutumisena yrittäjäksi ryhtymiseen ja yrittäjänä toimimiseen sekä toisaalta opiskelijoiden erilaiseen yrittäjäksi ryhtymisen kehitysvaiheeseen sekä heidän kokemukseensa. Yhtä ryhmää kutsutaan tässä tutkimuksessa otollisten ryhmäksi siihen kuuluvien opiskelijoiden osoittaessa kiinnostusta yrittäjyyttä kohtaan valitessaan opintoihinsa liittyen yrittäjyyskasvatuksen valinnaisen viiden opintoviikon modulin. Toista ryhmää taas kutsutaan päättäväisten ryhmäksi siihen kuuluvien

opiskelijoiden suorittaessa varsinaisten opintojensa ohessa erillistä akateemista pienyrittäjätutkintoa. Lisäksi jälkimmäiseen ryhmään kuuluvista valtaosa on käynnistänyt omaa yritystoimintaa. Opiskelijoiden antamat vastaukset luokitetaan luvussa 8 aikaisemman kirjallisuuden pohjalta viiteen päälohkoon, yrittäjän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, yrittäjän ominaisuuksiin yrittäjänä, yrittäjän työn puoliin-yrittäjänä toimimiseen, yrityksen elementtien mukaisesti ja yrittämisen staattisuuden-dynaamisuuden mukaisesti.

3 YRITTÄJYYS KIRJALLISUUDEN JA TUTKIMUKSEN VALOSSA

Yrittäjyyden moniulotteisuus. Yrittäjyydeltä puuttuu Kyrön (1997, 20) mukaan oma tiedetaustansa ja sen tarina nojaa moneen eri tieteenalaan ja moneen eri kuvaajaan. Pyrkimykset asemoida yrittäjyys yksittäiseen tieteenalaan tekevät väkivaltaa sille rikkaudelle ja merkitykselle, joka yrittäjyyteen ajan saatossa on kytketty. (Kyrö, 1997). Olemassaoleva yrittäjyyden tutkimus sivuaa monia tieteenaloja. Psykologian viitekehyksestä on tutkittu yrittäjäksi ryhtyvän ja yrittäjänä toimivan persoonallisia luonteenpiirteitä, sosiologian viitekehyksestä olosuhteita ja taloustieteen viitekehyksestä kysynnän ja tarjonnan välistä suhdetta, jolloin yrittäjien roolia on tarkasteltu markkinoihin reagoivina päättäjinä, joiden tavoitteena on investointien täysipainoinen hyödyntäminen. Kaikkialla maailmassa yrittäjyyden tutkimukselle on luonteenomaista teorioiden ja koulukuntien monimuotoisuus, lähtökohtien epämääräisyys sekä vaikeus kohdentaa tutkimusongelmat (ks. esim. Huuskonen 1992; Gibb 1987a). Tutkimusongelmiin liittyen Sexton ja Kasarda (1992) ovat nostaneet tärkeinä yrittäjyyden tutkimuksen alueina esiin yrittäjyysinnovaatiot, yrittäjyyden ympäristön, yrittäjyysteknologian, naisten yrittäjyyden, julkisen politiikan vaikutukset ja uusien yritysten resurssien allokoinnin. Yrittäjyystutkimus oli heidän mukaansa vielä 1980-luvun vaihteessa alkutaipaleella. Kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta mielenkiintoista oli se, että mahdollisuuksista opettaa yrittäjyyttä ei ollut tietoa. Ei

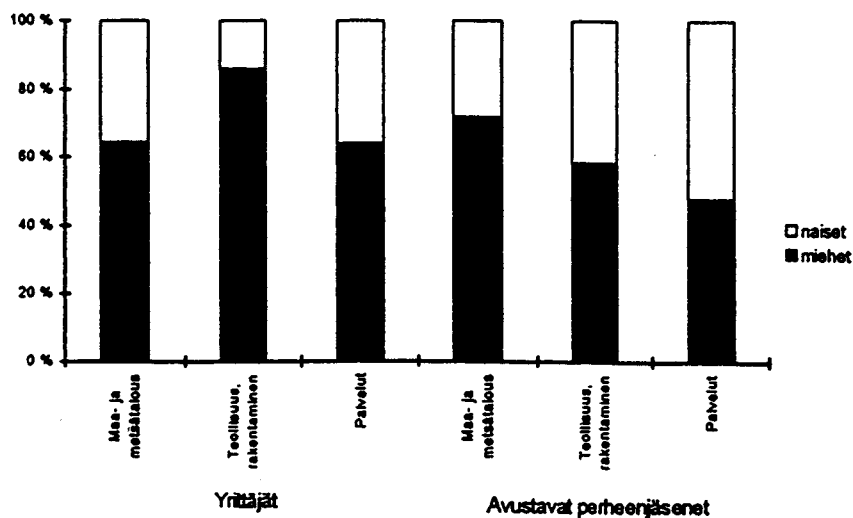
myöskään ollut käsitystä, mitkä instruktioyypit mahdollisesti stimuloivat potentiaalisia yrittäjiä tai auttavat heitä käytännössä. Sextonin ja Kasardan (emt., 1-3) mukaan yrittäjyys on tärkeä talouden aktiviteetti ja sen prosesseista on vähän tietoa. 1980-luvun puolivälissä tutkimustulokset alkoivat osoittaa yrittäjyyden prosessin olevan sekä taidetta ja taitoa että tiedettä. Erityisesti tuolloin käytiin keskustelua yrittäjyyden sosiologisista aspekteista liittyen naisten yrittäjyyteen ja yritysten käynnistämiseen. Pk-sektorin merkitys talouden kehittymiselle tunnustettiin laajasti läntisten teollisuusmaiden ohella myös monissa aiemmin sosialistisissa maissa. Brockhausin (1992) näkemykset ovat Sextonin ja Kasardan (1992) kanssa samansuuntaiset. Hänen tekemänsä analyysit olemassaolevasta yrittäjyystutkimuksesta ja -koulutuksesta osoittavat, että USA ja monet Euroopan valtiot eivät ole ainoita, missä yrittäjyyttä on pidetty talouskehityksen generaattorina. Myös kaukoidän maat sekä entiset kommunistiset valtiot ovat laajentaneet merkittävästi yrittäjyyskoulutusta.

Yrittäjyyden moniulotteisuutta ja inhimillisiin tekijöihin sitoutumista ajatellen on tuskin odotettavissakaan, että tiedeyhteisö pystyisi tuottamaan nykytutkimuksen pohjalta käyttökelpoisen teoreettisen viitekehyksen yrittäjyydelle, ellei ajattelun lähtökohdissa tapahdu jotain perustavaa laatua olevaa siirtymää. Toistaiseksi jokainen kirjoittaja joutuu ottamaan kantaa käsitteiden merkityssisältöön omasta näkökulmastaan ja tarpeistaan lähtien. (Liiketaloustieteellinen Tutkimuslaitos 1995, 4).

Tässä luvussa yrittäjyyden saamia ulottuvuuksia on tarkasteltu olemassaolevien tutkimussuuntausten ja kirjallisuuden pohjalta. Luokitus on tehty osittain Huuskosen (1992) yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttavien tekijöiden; *taustatekijöiden, henkilötekijöiden ja tilannetekijöiden* näkökulmasta. Kirjallisuus osoittaa niiden laajenevan henkilötekijöiden osalta *yrittäjäprofilipainotteisiksi* sekä tilannetekijöiden osalta *kulttuuri-, ympäristö- ja semantiikkapainotteisiksi*. Edellisten lisäksi erikseen nousee vielä ulottuvuutena *yrittäjyyspätevyysulottuvuus*. Se merkitsee laajemman elämäntaitoalueen kehittämistä ja siihen liittyen yksilön valmiuksia siirtyä joustavasti yhteiskunnallisen ja elämän tilanteen mukaisesti koulutus-, työllistymis- ja itsensä työllistämismahdollisuuksien kentässä.

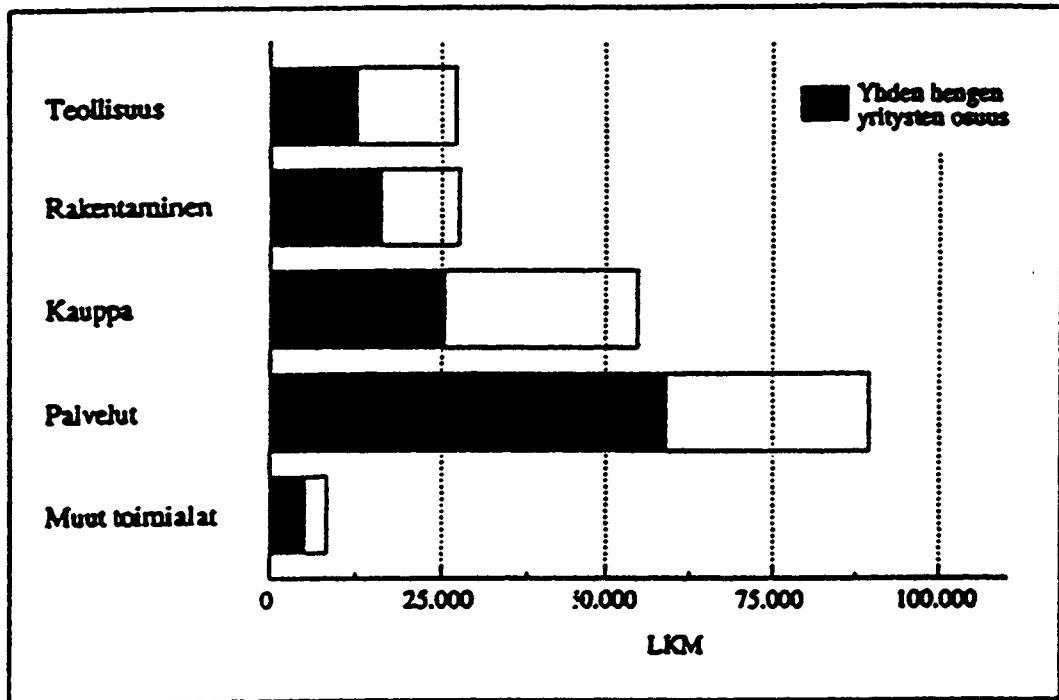
Yrittäjänä toimivien määrä. Yrittäjien lukumäärä väheni Pk-yrittäjäraportin (1996) mukaan 1990-luvun alkuvuosina tasaantuen vuosina 1993 ja 1994. Jälkimmäisenä vuonna yrittäjiä ja yrittäjäperheenjäseniä oli 186 000, lisäksi maa- ja metsätaloudessa noin 110 000. Vuonna 1996 yrittäjien ja yrittäjäperheenjäsenten määrä oli noin 190 000. Seuraavien vuosien aikana yrittäjien määrän arvioidaan kasvavan vuosituhatlukuun loppuun mennessä noin 200 000:een. Suomessa on miesten perustamia yrityksiä 64 % kaikista aloittaneista yrityksistä, mutta miesten osuus yrittäjistä on lähes 70 %. Tämä johtuu ensisijaisesti siitä, että naisten perustamien yritysten kuolleisuus on hieman miesten yrityksiä suurempi. Eron selittää toimialavalinta. Naiset toimivat miehiä useammin kaupan ja palvelujen piirissä, joissa yritysten elinikä on yrittäjän sukupuolesta riippumatta keskimääräistä alhaisempi (Heinonen & Leiwo 1996). Taulukosta 3 käy ilmi miesten ja naisten osuudet yrittäjinä toimivista henkilöistä 1995. Yrittäjätiheys vaihtelee eri puolilla Suomea riippuen ensisijaisesti siitä, miten myönteinen tai kielteinen yrittäjäyysilmasto alueella on vallinnut. Vuonna 1992 Suomessa oli keskimäärin 32 yrittäjää tuhatta asukasta kohti vaihteluvälillä ollessa 29:stä 45:een.

TAULUKKO 3. Miesten ja naisten suhteelliset osuudet yrittäjistä ja avustavista perheenjäsenistä Suomessa toimialoittain vuonna 1995. Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus.

Yritystoiminnan laajuus. Pk-yritykset määritellään yrityksiksi, joiden henkilöstön määrä on alle 250. Ne voidaan edelleen jakaa keskisuuriin 50-250 henkilöä työllistäviin yrityksiin, 10-49 henkilöä työllistäviin pieniin yrityksiin sekä alle 10 henkilöä työllistäviin pienyrityksiin eli mikroyrityksiin. Suomessa on yli 200 000 toimivaa yritystä ja vastaa jokseenkin eurooppalaista keskitasoa. Yrityskoon mukaan jaoteltuna ilman palkattuja työntekijöitä toimivat yrittäjät ovat suurin ryhmä. EU-maiden yrityksistä näitä on puolet kuten Suomessakin. Palkattua henkilöstöä käyttävät pienyritykset (1-9) ovat myös suuri ryhmä. Näitä suurempia yrityksiä on EU-alueella vain 7,3 % ja meillä 6,2 %. Pienistä alle 10 henkilön yrityksistä on Suomessa käsityövaltaisia määrittelytavasta riippuen 33 000-114 000. (Pk-yritysraportti 1996). Ammatinharjoittajat muodostavat suurimman yritysryhmän osuuden ollessa 42 %. Osakeyhtiöitä yrityksistä on kolmasosa ja henkilöyhtiöitä vajaa neljäsosa, osuuskuntien osuuden ollessa vähäisin. Henkilöstöstä kuitenkin pääosa, 73 %, on osakeyhtiöissä, henkilöyhtiöissä on 11 %, ammatinharjoittajissa 6 % ja osuuskunnissa 10 %. Osakeyhtiöiden keskimääräistä suuremmasta koosta johtuen ne tarjoavat pääosan työpaikoista, kun taas ammatinharjoittajat ja henkilöyhtiöt muodostavat pääosan yrityksistä. Yritystoiminta maatalous mukaan lukien työllistää yli 1,4 miljoonaa henkilöä. Tästä on pk-yritystoiminnan osuus noin 780 000 henkilöä ja maa- ja metsätalouden osuus noin 150 000 henkilöä. Yritystä kohti Suomessa kuten muissakin EU-maissa on noin kuusi henkilöä. Yhden henkilön yritysten osuus on Suomen yrityskannassa merkittävä kaikilla toimialoilla, mutta erityisesti palveluissa (Pk-yritysraportti 1996). Aloittavien yritysten osuus on suurin kaupan toimialalla. Noin neljäsosa uusista yrityksistä perustetaan kyseiselle toimialalle. Teknisen palvelun ja liike-elämää palvelevan toiminnan osuus uusista yrityksistä on noin 19 % ja teollisuuden noin 11 % taulukon 4 mukaisesti.

TAULUKKO 4. Pk-yritykset toimialoittain (arvio). Lähde: Pk-yritysraportti 1996. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 10.

Alueellinen toimintaympäristö. Niittykankaan ym. (1994) määrittelemälle dynaamisen toimintaympäristön käsitteelle on luonteenomaista pienyritysvaltaisuus ja korkea osaamisen taso, mikä luo pohjan yritystoiminnan monipuolistumiselle. Yrityksen perustaminen on keskimääräistä hieman aktiivisempaa Satakunnassa, Etelä-Pohjanmaalla, Vaasan rannikkoseudulla, Pirkanmaalla, Varsinais-Suomessa, Uudellamaalla ja Päijät-Hämeessä. Vähäisintä perustaminen oli Kainuussa, Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Oheisesta kuvioista 5 käy ilmi maakuntien yritystoiminnan vireys kaikkien toimialojen osalta. Toimialoittainen vastaava kuvaus painottaa maakuntien välisiä painotuksia hieman eri tavalla.

KUVIO 5. Maakuntien sijoittuminen yritysaktiiviteetin mukaan (kaikki toimialat).
Lähde: Pk-yritysraportti 1996. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 10.

Toimipaikkoja (toimipaikat/työ- voima)	Uusia yrityksiä		
	paljon	keskimäärin	vähän
paljon	Ahvenanmaa, Etelä- Pohjanmaa	Satakunta, Keski- Pohjanmaa	-
keskimäärin	Pirkanmaa, Vaasan rannikkoseutu	Uusimaa, Varsinais- Suomi, Päijät-Häme, Etelä-Savo, Pohjois- Karjala, Keski-Suomi, Lappi	Häme
vähän	-	Pohjois-Pohjanmaa	Kymenlaakso, Etelä- Karjala, Pohjois-Savo, Kainuu

Yrittäjänä toimivien pohjakoulutuksen taso on Suomessa suhteellisen matala. Suomen Yrittäjien Keskusliiton tilaston (1993) mukaan 7,7 %:lla yrittäjistä on korkeakoulututkinto, kansakoulupohja on 28,4 %:lla ja peruskoulupohja 7,6 %:lla. Edelleen pelkkä ylioppilastutkinto on 2,2 %:lla, ammattikoulu 28,5 %:lla ja opistotason tutkinto 25,6 %:lla. Yrittäjän ammattitaitovaatimuksiin nähden koulutustaso on siis suhteellisen vaatimaton. Siihen pätee kuitenkin sama sääntö kuin muuhinkin suomalaisiin, iän ja koulutustason yhteys, mitä nuorempi yrittäjä, sitä enemmän pohjakoulusta.

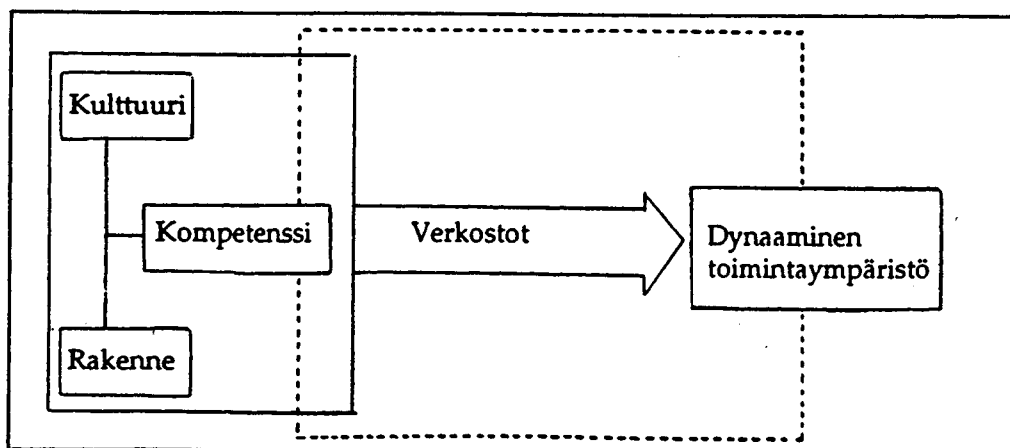
3.1 Yrittäjyyden taustatekijät

Taustatekijät liittyvät yleisiin yrittäjiin liittyviin sosiaalisiin taustamuuttujiin. Niittykankaan ym. (1994) mukaan kosketus yrittäjyyteen ja sitä kautta saatu yrittäjyyden malli voivat ohjata yksilöä yrittäjyyteen. Myös omakohtaisella kokemuksella yrittäjyydestä on merkitystä. Yrittäjyyden mallin merkitys on

kaksisuuntainen. Ensiksikin se välittää kuvan yrittäjyyden sisällöstä ja antaa mahdollisuuden vertailuun, missä määrin itse täyttää ne edellytykset, joita yrittäjyys edellyttää. Toiseksi kosketus yrittäjyyteen tuo yrittäjyyden yhdeksi mahdollisuudeksi muiden mahdollisten valintojen joukkoon. (Niittykangas ym. 1994, 52). Yrittäjäksi ryhtymistä on selitetty johonkin väestöryhmään kuulumisella (ks. esim. Mäkinen 1977; Aldrich & Zimmer 1986). Näiden tekijöiden vaikutusten selvittämisessä on yleensä nojaututtu sosiaalisen mallioppimisen teorioihin. Yrittäjinä toimiville on usein tyypillistä joko yksi tai useampia seuraavista tekijöistä; heidän vanhempansa tai lähisukulaisensa ovat yrittäjiä tai maanviljelijöitä, he ovat esikoislapsia tai heillä on siirtolaistausta. Toimialasta riippuen myös tietyt kansallisuudet korostuvat. Yrittäjyyteen liitetään myös yhteiskunnalliskulttuuriset ja uskonnolliset olosuhteet ja arvot. McClelland (1961) kytkee suoriutumistarpeen edellisiin.

Niittykankaan ym. (1994) mukaan yrittäjyyden näkökulmasta on tärkeää kiinnittää huomiota toimivien yritysten ohella potentiaaliseen yrittäjyyteen, jonka realisoitumisen edistäminen on yksi alueellisen kehittämisen keskeisistä haasteista. Niittykangas ym. (1994) lähestyivät tutkimuksessaan paikallista kehittämistä ja yrittäjyyttä kuvion 6 mukaisen käsitteen "dynaaminen toimintaympäristö" avulla.

KUVIO 6. Dynaaminen toimintaympäristö. Lähde: Niittykangas, H., Storhammar, E., & Tervo, H. (1994). Yrittäjyys ja yritysten synty paikallisissa toimintaympäristöissä. Jyväskylän yliopisto. Keski-Suomen Taloudellinen Tutkimuskeskus. Julkaisuja 132.

Sen mukaan paikallisen kehityksen tärkeät tekijät ovat osaavat ja aktiiviset ihmiset sekä kilpailukykyiset yritykset sekä näiden välinen yhteistoiminta. Tarkasteltaessa uusien yritysten syntyä ja niille suotuisia toimintaympäristöjä keskeisiksi tekijöiksi nousevat Niittykankaan ym. (1994) mukaan yrittämisen mahdollisuudet, kompetenssi, kilpailu ja vuorovaikutussuhteet. Kaksi viimeksi mainittua ovat kehitystä ylläpitäviä voimia. *Kompetenssiin* liittyvät väestön yrittäjäominaisuudet. Kykyyn hedelmälliseen vuorovaikutukseen vaikuttaa vallitseva yrittäjäilmasto. Niittykankaan mallissa *rakenteelliset ja kulttuuriset* piirteet ovat taustatekijöitä. Dynaaminen toimintaympäristö-käsitteen taustalla on näkemys siitä, että alueellisuudella on merkitystä innovaatioiden synnylle.

Niittykankaan ym. (1994) tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa alueiden, niiden väestön ja niillä toimivien yritysten ja yrittäjien ominaispiirteiden ja yrittäjyyden välisistä suhteista Keski-Suomessa sekä pohtia tulosten pohjalta alueellisen kehittämisen tarvetta, mahdollisuuksia ja keinoja. Kyselyt kohdistettiin kolmelle taholle. Ensimmäinen kohdistettiin Keski-Suomen seutukuntien 25-49-vuotiaille ja vertailualueen, Alajärven seutukunnan samanikäiselle väestölle. Otos koostui Keski-Suomen maakunnan 2416 henkilöstä ja vertailualueen 312 henkilöstä ja kyselyyn vastasi noin 55 % kohdejoukosta. Toinen kohdistettiin 415:lle yritykselle Keski-Suomen Liiton teollisuustoimipaikkarekisteristä poimitun otoksen mukaisesti. Kyselyyn vastasi noin 40 % yrittäjistä tai yritysjohtajista. Kolmas kysely suunnattiin kuntien viranhaltijoille ja luottamushenkilöille, avainhenkilöille, jotka olivat keskeisessä asemassa päätettäessä yritystoimintaan liittyvistä asioista. Kysely lähetettiin 432:lle henkilölle ja vastauskertymä oli 66,7 %. Tulokset osoittivat kaksi yrittäjyyden estettä. Toinen oli palkansaajien kriittinen asenne yrittäjyyteen ja toinen yrittäjän työn vähäinen arvostus. Jälkimmäinen tulos on mielenkiintoinen ja ristiriidassa Elinkeinoelämän Valtuuskunnan (1995) tulosten kanssa, joiden mukaan valtakunnallisesti tarkasteltuna yrittäjyyden kannatus oli korkea. Eron selittänee ensin mainitun tutkimuksen tulosten alueellisuus. Tulokset eivät kerro, mihin konkreettisiin toimiin tulisi ryhtyä. Jälkeenpäin voidaan todeta, että koulujärjestelmän merkitys tässä suhteessa on voimakkaasti korostunut, mikä ilmenee selkeästi maakuntain liittojen

laatimissa aluekehittämissuunnitelmissa sekä niiden pohjalta laadituissa valtakunnallisissa alueohjelmissa.

Yksilötasolla kosketusta yrittäjyyteen kuvaavan mittari koostui seitsemästä osiosta: omakohtainen yrittäjyys (2 osiota), yrittäjyys omassa tai puolison perheessä (3 osiota), tai suvussa (1 osio) sekä yrittäjyys ystäväpiirissä (1 osio). Niittykankaan taustamuuttujista sukupuoli ja ammatillisella peruskoulutuksella ei ollut yhteyttä kosketukseen yrittäjyyteen. Korkean peruskoulutuksen saaneilla kosketus yrittäjyyteen oli heikompi kuin muilla. Yrittäjien lapsilla kosketus oli muita vahvempi. Mitä vahvemmin yksilö oli harkinnut oman yrityksen perustamista, sitä vahvempi oli hänen kosketuksensa yrittäjyyteen. Asennoitumista yrittäjyyteen ilmensi kolme faktoria, kriittisyys yksityisyrittäjyyttä kohtaan, myönteinen asenne markkinatalouteen ja arvostus yrittäjän työtä kohtaan. Sukupuolella ei ollut yhteyttä kriittisyyteen yksityisyrittäjyyttä kohtaan. Sen sijaan kriittisyys liittyi alhaiseen perus- ja ammatilliseen koulutukseen. Yrittäjien lapset suhtautuivat yksityisyrittäjyyteen muita myönteisemmin. Palkansaajista kaikkein kriittisimpiä olivat ne, joille omakohtainen yrittäjyys oli täysin vieras. Myönteinen asenne markkinatalouteen oli ominaista miehille ja yrittäjävanhempien lapsille. Palkansaajilla asenne markkinatalouteen oli sitä myönteisempi, mitä vahvemmin yksilö oli harkinnut oman yrityksen perustamista. Yrittäjän työtä naiset arvostivat miehiä enemmän. Yrittäjän työn arvostus on tyypillistä myös matalan perus- ja ammatillisen koulutuksen saaneille sekä yrittäjävanhempien lapsille.

Tulokset korostavat Niittykankaan ym. (1994) mukaan huomion kiinnittämistä potentiaaliseen yrittäjyyteen, jonka laukaiseminen on yksi alueellisen kehittämisen haaste mm. vaikean työllisyystilanteen helpottamiseksi. Keskeiseksi kysymykseksi nousivat keinot, joilla alueellisessa kehittämisessä voitaisiin edistää yrittäjyyden puhkeamista. Niittykangas ym. (1994) kiteyttivät yrittäjyyden edistämisen ja yritystoiminnan alueellisen kehittämisen keinot eri alueilla kahteen kohtaan: 1) yrittäjyyteen innostaminen suurteollisuuden ja julkisten palvelujen hallitsemilla alueilla ja 2) yritystoiminnan edellytysten, infrastruktuurin parantaminen ja yhteysverkostojen kehittäminen maaseutumaisilla seutukunnilla.

Henkilön aikaisempi kokemus yrittäjyydestä, esimerkiksi oman perheen antama malli tai edeltävä työkokemus pienyrityksistä, on merkittävimpiä taustatekijöitä. Tällainen tausta antaa potentiaaliselle yrittäjälle konkreettisen käyttäytymismallin ja näkemyksen siitä, miten pienyritystä johdetaan. Jotkut yrittäjyyteen positiivisesti liittyvät asenteet saattavat myös periytyä vanhemmilta ja vaikuttaa roolimallien ohella. Yrittäjä- tai työkokemus ei kuitenkaan yksistään riitä päätökseen yrittäjäksi ryhtymisestä. Päätös edellyttää jonkin laukaisevan tilannetekijän myötävaikutusta.

Yrittäjyyden malli näyttää periytyvän uusille sukupolville. Periytyminen näyttää tapahtuvan kuitenkin siten, että roolimallit eivät vaikuta yrittäjäksi ryhtyvän toimialavalintaan. Cooper (1986) osoitti, että erityisesti teknologian toimialoilla roolimallien vaikutus on pieni. Niillä toimivilla yrittäjillä on yhteisenä nimittäjänä korkea koulutustaso. Taustatekijät, erityisesti lapsuuden- ja työelämäkokemukset ovat hänen mukaansa yrittäjinä toimivien vanhempien toimialaa tärkeämpiä tekijöitä. Stanworthin (1989) mukaan USA:ssa vain 11-16 % itsenäisinä yrittäjinä toimivista on aloittanut yritystoiminnan vanhempiensa kanssa samalla toimialalla.

Työkokemus vaikuttaa tutkimusten mukaan merkittävästi paitsi yrittäjäksi ryhtymiseen, myös siihen kuinka yrittäjätoiminnan käynnistyminen toteutetaan. Hauta-aho (1990) toteaa uusien yrittäjien perustavan oman yrityksensä toisen palveluksessa hankkimansa työkokemuksen varassa. Jopa yli puolet tutkituista yrittäjistä on saanut liike-idean aikaisemmalta työnantajalta (Dunkelberg & Cooper 1982). Hauta-ahon (1990) omana tutkimusongelmana olikin selvittää, mitä esikäynnistymisilmiö eli toisen palveluksesta tapahtuva saman alan yrittäjäksi aikominen pitää sisällään ja kuinka esikäynnistyminen rakentuu.

3.2 Yrittäjään / yritteliäisyyteen liitetyt piirteet

Piirteet liittyvät yrittäjien persoonallisuuden piirteisiin tai heidän valintoihinsa ja motivoitumisestaan ohjaaviin tekijöihin. *Tässä tutkimuksessa piirteitä tarkastellaan kirjallisuuden pohjalta yrittäjyysominaisuuksien, yrittäjätypologioiden ja -profiilien*

näkökulmasta.

Yrittäjäominaisuudet ja -typologiat. Yrittäjyystutkimus ja -kirjallisuus henkilötekijöiden valossa näyttää käytännössä kahdensuuntaiselta. Toisaalta tutkijat ovat halunneet tunnistaa sellaista käyttäytymistä, mikä voisi olla osoituksena yrittäjäpersoonallisuuden piirteiden olemassaolosta. Siihen liittyen on laadittu yrityksen omistajista typologioita. Keskeistä tällöin näyttää olleen tunnistaa tietty ominaisuuksien sarja. Yrittäjyyttä tutkineet ovat tässä yhteydessä noudattaneet Chellin ym. (1991) mukaan kahta linjaa, toisaalta on pyritty erottamaan a) yrittäjät johtajista ja b) yrittäjät muista yrityksen omistajista, toisaalta ja edellistä voimakkaammin on lähdetty ulkoisten tekijöiden voimakkaammasta vaikutuksesta. Chellin ym. (1991) käsitys yrittäjistä (erona omistaja-johtajiin) muutosagentteina on mielenkiintoinen. Yrittäjät näyttävät menestyvän muutoksessa ja nauttivat siitä, että heidän ympärillään tapahtuu, ovat rauhattomia ja pitkästyvät helposti. Hammeed (1974) korostaa aktiivista ja innovatiivista toimintaa yrittäjyyden tunnusmerkkinä. Kyse on tällöin yksilön ja ympäristön välisestä suhteesta, missä aktiivisuudesta riippuen yksilön suhde ympäristöön voi olla alistumista, mukautumista tai aktiivista vaikuttamista.

Timmons (1989) antaa vähän painoarvoa persoonallisuuden piirteille. Hänen mukaansa ulkoiset tekijät vaikuttavat yrittäjyyteen sekä yrittäjän menestykseen. Yrittäjyyteen liittyvät näkyvimmit piirteet ovat etupäässä vuorovaikutustaidot, kuten sosiaaliset ja kognitiiviset taidot. Useimmiten nämä taidot ovat opittavissa. Timmonsin (1989) mukaan ei ole löydetty tiettyä yrittäjän ominaisuuksien sarjaa. Enemmän onkin kyse oikean ja lupaavan tilanteen havaitsemisesta ja avainhenkilöiden soveltuvuudesta ja kokoonpanosta. Jokin hyvin toimiva työryhmä voi kokonaisuudessaan omata toivotut ominaisuudet, mutta täydellistä yrittäjää ei ole olemassa. Yrittäjäpersoonallisuuden piirteiden löytämistä epäilivät myös Covin ja Slevin (1986; 1988; 1989).

Perinteisten piirreteorioiden mukaan yrittäjillä on joitain tiettyjä persoonallisuuden piirteitä, kuten korkea suoritusmotivaatio, kilpailuhenkisyys ja kohtuullinen riskinottokyky. Yrittäjiin on usein liitetty myös maininnat aloitteellinen, luova,

innostunut, kilpailuhenkinen, kekseliäs (ks. esim. Peltonen 1986; Koironen & Pohjansaari 1994). Yrittäjä ratkaisee ongelmia yksinkertaisten ja intuitiivisesti. Hänet nähdään konkreettisia asioita lyhytjänteisesti pohtivana yksilönä. Johtamistyylin näkökulmasta Eskola (1977) ja Lönnqvist (1985) pyrkivät kartoittamaan hyvän johtajan persoonallisuuden piirteitä siinä kuitenkaan onnistumatta. He tutkivat myös johtajuutta ryhmäkäyttäytymisenä autoritaarisen, demokraattisen ja antaa menestyksen näkökulmasta. Stevenson ym. (1985; 1989a; 1989b) liittivät yrittäjyyden Eskolan (1977) ja Lönnqvistin (1985) tavoin johtajuuteen, mutta pitivät mahdottomana tunnistaa yrittäjäpersoonallisuuden piirteitä. Heidän mukaansa yrittäjyys on tapa johtaa (entrepreneurship is an approach to management), jota he määrittelivät mahdollisuuksien tavoitteluksi ilman, että resursseja jatkuvasti kontrolloidaan. He näkevät yrittäjäkäyttäytymisen kahdensuuntaisena, toisaalta yritteliäiseen henkilöön liittyvänä, ja toisaalta hallintohenkilöön liittyvänä. Yritteliäs henkilö tuntee osaavansa tarttua mahdollisuuksiin, ilman että resurssit olisivat jatkuvasti kontrollissa. Yritteliään henkilön vastakohtana hallinnollisesti suuntautunut henkilö korostaa olemassa olevien resurssien tehokasta käyttöä.

Myös Huuskonen (1992) hylkäsi persoonallisuuden piirteet yrittäjyyden määritelmänä, koska ne olivat liian staattisia ja koska yrittäjyyteen liitetyt laatusanat eivät pysty hänen mielestään erottelemaan yrittäjiä muusta väestöstä. Sen sijaan Huuskosen mukaan tunnetaan psykologisia tekijöitä, jotka esiintyvät erittäin useilla yrittäjillä, kuten esimerkiksi voimakas tunne oman elämän hallinnasta ja korkea suoriutumistarve. Tämä on edellisten ohella tärkeä tulos ajateltaessa koulujärjestelmän piirissä olevien opiskelijoiden mahdollista valikoimista erilliseen yrittäjyyskoulutukseen. Huuskosen (1992) tutkimus keskittyy yrittäjäuran alkuvaiheeseen, yrittäjäksi ryhtymiseen. Tarkoituksena oli tutkia yrittäjyyden aloittamispäätöstä ja sen taustatekijöitä. Tutkimuksen varsinaisena ongelmana oli selvittää, minkälaisen motivoitumis- ja päätöksentekoprosessin tuloksena henkilö päättää ryhtyä yrittäjäksi. Lähtökohtana oli keskittyä yrittäjyyden taustoihin yhden yksilön tasolla ja aikaan ennen yrittäjäksi ryhtymistä. Olennainen tutkimusongelmaan liittyvä kysymys oli, miksi henkilö tulkitsee tavoitteitaan, mahdollisuuksiaan ja tilannetta sillä tavalla, että hän päättää ryhtyä yrittäjäksi.

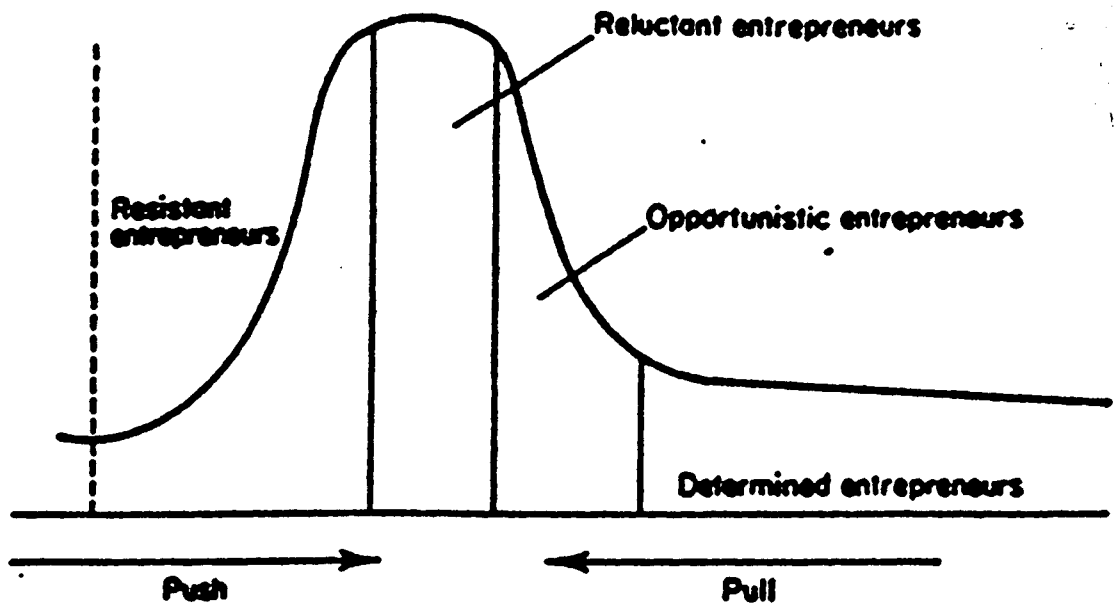
Luoma (1994) lähestyi yrittäjän ja yritysjohton persoonallisuutta lahjakkuuden näkökulmasta, koska juuri lahjakkuuden potentiaalin vapautumista hän pitää tärkeimpänä yrittäjän ja yritysjohton perusvoimana. Pohtiessaan persoonallisuuskäsitysten ja yrittämisen yhteyttä kokonaisyrittystoimintaan, hän lähtee siitä, että yritysjohto on avainasemassa yrityksen menestystä luotaessa. Yritysjohton suurimmaksi motivoijaksi katsotaan lahjakkuuden purkaminen yrittäjyyden kautta. Tällöin toiminta on kokonaisvaltaista ja suunniteltua ja se ottaa huomioon myös ympäristön sekä tuottaa tyydytystä sekä yritysjohdolle että työntekijöille.

Yrittämistä ja itsensä työllistämistä on ehdotettu kehitettäväksi laajaksi elämäntaitoalueeksi. Yrittäjyyskasvatus on nähty yksilön koko elämään vaikuttavana tekijänä, koska siinä kehitetään ominaisuuksia kuten kykyä selviytyä epäonnistumisista, sietää epävarmuutta sekä työskennellä yksilöllisesti ja toisaalta ryhmän jäsenenä. Edelliset ovat tärkeitä koulussa, kotona, työelämässä ja yhteiskunnan jäsenenä tarvittavia ominaisuuksia. (Doram & Preece 1985; Cotton 1990). Kvalifikaatiotutkimuksilla, koulutuksen rakenteita ja opetussuunnitelmajärjestelmää kehittämällä on Suomessakin tähän pyritty. Coffield (1991) totesi ydinominaisuuksien määrän vaihtelevan tutkijasta riippuen välillä 6-22 ollen osittain päällekkäisiä. Ominaisuuksien tarkempi määrittäminen onkin yksi tärkeimpiä yrittäjyyden tutkimuksen haasteita. Yrittäjyyskasvatuksen ja koulutuksen suunnittelun yhden elementin muodostavat toivotut ominaisuudet ja pätevyudet. Ne on siis oltava tiedossa kyseisen toiminnan perustelemiseksi.

Yrittäjäksi tulemisen profiili. Tähän tutkimukseen liittyvä opiskelijoiden jako kahteen erilaiseen ryhmään pohjautuu ihmisten suhtautumiseen yrittäjäksi ryhtymiseen Carterin ja Cannonin (1992) kuviosta 7 ilmenevän profiilikäyrän mukaisesti. Kyseinen käyrä on tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen sen pyrkiessä kartoittamaan naisyrittäjätyyppettä ja ollen tutkijoiden mukaan samalla tavoin sovellettavissa myös miehiin. On huomattava, että typologiaa voidaan pitää yrittäjäksi ryhtymisen kehyksenä kuitenkin ainoastaan karkealla tasolla. Yksilön toimintaympäristössä on kaikkialla ja kaikkina aikoina tekijöitä, jotka aiheuttavat yksilön jatkuvaa liikettä yhdestä profiilikäyrän mukaisesta yrittäjätyyppistä toiseen.

Tällaisia tekijöitä ovat etenkin perhetilanne, työttömyys tai sen uhka, verotusjärjestelmä ja erilaiset yrittämisen taloudelliset ja henkiset tukimuodot. Yrittäjyyskäyrän merkitys koulujärjestelmän eri tasoilla olisi otettava huomioon pohdittaessa yrittäjyyskasvatuksen syvyyttä ja laajuutta opetussuunnitelmissa.

KUVIO 7. Yrittäjäksi tulemisen profiili. Lähde: Women as Entrepreneurs, 1992, Carter, S. & Cannon, T. Academic Press Limited; London.

Päätäväiset yrittäjät;

Pienin ryhmä koko populaatiosta. Päätävät voittaa yrittäjäksi ryhtymisen vaikeuksia, jotka pelottavat enemmistöä.

Otolliset yrittäjät;

Edellistä laajempi ryhmä. Alkavat yrittäjiksi, koska haluavat hyödyntää tiettyä tilannetta tai mahdollisuuksia.

Tietyt riskit voivat pelottaa, jos ne painavat enemmän kuin yrityksestä saatu henkilökohtainen hyöty. Yrittäjäksi ryhtymistä ehkäisee tilapäisen takaiskun vähentämä onnistumisen mahdollisuus.

Sekä päättäväiset että otolliset yrittäjäryhmät voidaan ohjata yrittäjyyteen mukaan, esimerkiksi ympäristötekijöiden ollessa otolliset ja koulutustuen ollessa saatavilla.

Vastahakoiset yrittäjät; Työllistävät itsensä vastoinkäymisten vastakohtaksi. Voivat perustaa yrityksen, mikäli se tarjoaa työttömänä olemista paremmat näköalat. Mitään muuta tavoiteltavaa yrityksen perustamiseen ei heillä liity. Yrityksen perineet henkilöt eivät kuulu ryhmään.

Vastustavat yrittäjät; Harkitsevat yrityksen perustamista ainoastaan erittäin pakottavissa oloissa. Lopettavat sen myös heti mahdollisuuksien tarjoutuessa.

Smith`n (1967) lähtökohta yrittäjätyypologioiden määrittämiseksi poikkesi mielenkiintoisella tavalla edellisistä huomion kiinnittyessä yrittäjän ja hänen yrityksensä väliseen suhteeseen. Ajatuksena oli tunnistaa eri tyyppisiä yritysomistajia ja tutkia omistetun yrityksen luonteen mahdollista heijastumista eri yrittäjätyyppeihin. Haastatteleamalla yksityiskohtaisesti 52 tuotantoyrityksen omistaja-johtajaa, Smith (1967) löysi käsityöläisyrittäjiä ja opportunistisia, tilaisuuksia hyväksi käytettäviä yrittäjiä. Hän huomasi, että työläistaustaa omaavilla käsityöläisillä oli suhteellisen kapea koulutustausta ja hyvä menneisyys työntekijänä. Lisäksi he pitivät itseään mieluummin ruohonjuuritasolle kuin johtajatasolle kuuluvina. Omistaja-johtajina he olivat paternalistisia, käyttivät markkinoinnissa hyväkseen henkilökohtaisia suhteitaan, käyttivät omia säästöjään tai ystävien ja sukulaisten apua yrityksen rahoittamiseksi sekä noudattivat melko jäykkiä strategioita. Tilaisuuksia hyväksi käytävillä yrittäjillä oli keskiluokkainen tausta, he olivat koulutetumpia, omasivat monipuolisen työkokemuksen ja olivat aikaisemmissa työsuhteissa kuuluneet johtajiin. He hakivat

uusia markkinoita, mahdollisuuksia ja uusia tilanteita. He delegoivat enemmän, hakivat erilaisia rahoituslähteitä, olivat proaktiivisia, kehittivät enemmän innovatiivisia ja erilaisia kilpailevia strategioita. Näiden yritysten kasvu oli myös suurempi kuin käsityöläisten johtamien yritysten.

Smith'n aineisto ja tulokset osoittivat olevan mahdollista erottaa erilaisia yrittäjätyyppisiä. Yksi tyyppi on käsityöläisyrittäjä (craftsman entrepreneur), jota luonnehtii kapea koulutus, matala sosiaalinen tietoisuus ja sitoutuminen, rajoittunut ajan orientaatio sekä tunne soveltumattomuudesta selviytyä sosiaalisen ympäristön kanssa. Toinen tyyppi on opportunistinen, tilaisuuksia hyväksi käyttävä yrittäjätyyppi (opportunistic entrepreneur). Se omaa laajemman koulutuksen, korkeamman sosiaalisen tietoisuuden ja sitoutumisen, itseluottamusta kyvyssä selviytyä sosiaalisen ympäristön kanssa sekä tulevaisuuden tietoutta ja suuntautumista. Mitä enemmän yksilö sopii käsityöläisyrittäjän malliin, sitä suurempi on todennäköisyys, että yritys itsessään on luonteeltaan jäykkä. Toisaalta mitä enemmän on kyse tilaisuuksia hyväksi käyttävän yrittäjän mallista, sitä todennäköisemmin yritys voi muuttua ja sopeutua. Tilaisuuksia hyväksi käyttävien yrittäjien johtamien yritysten todettiin saavuttavan 8,8 kertaisen myynnin kasvun verrattuna käsityöläisyrittäjien johtamiin jäykkiin yrityksiin. Smith (1967) päättelikin, että mitä enemmän on kyse tilaisuuksia hyväksi käyttävästä yrittäjästä ja sopeutuvasta yrityksestä, sitä suuremmalla todennäköisyydellä yrittäjä laajentaa yrityksen toimintaa. Tietentyypiset yrittäjät ovat mukautuneet byrokraattisen yrityksen tarpeisiin alusta lähtien. Ainoastaan käsityöläisyrittäjien pitää muuttua oleellisesti tai olla vaihdettavissa yrityksen kasvun ja kehittymisen tapahtumiseksi. Smith'n (1967) luokitusvariaabelit olivat 1) koulutuksen laajuus 2) työkokemuksen laajuus 3) johtaminen 4) moninaiset roolimallit 5) korkea sosiaalinen sitoutuminen 6) tehokas kommunikaatiokyky 7) kyky delegoida valtaa ja vastuuta 8) yleispätevät kriteerit työntekijöiden valinnalle 9) käytettävän pääoman moninaiset lähteet 10) asiakassuhteiden moninaiset vahvistamisen lähteet 11) vaihtelevat kilpailukykyiset strategiat 12) pitkän tähtäimen suunnittelu 13) tulevaisuuden kasvun ja muutoksen suunnittelu ja 14) suhteet työntekijöihin.

Dunkelbeg ja Cooper (1982) tutkivat yli 1800 pienyrityksen omistaja-johantajaa ja päätyivät kolmeen yritysomistajatyyppeihin: a) etupäässä kasvuun suuntautuneet, jotka näkivät yrityksensä muuttuvan nopeasti, b) autonomiaan pyrkivät, jotka välttivät työskentelyä muiden kanssa ja c) käsityöläisorientoituneet, jotka omistautuivat voimakkaasti työhön, pitivät tekemisestä ja olivat parempia myynissä ja teknisten ongelmien ratkaisussa kuin johtamisessa. Yrittäjätypologioiden täsmällisempään määrittelyyn on tutkimuksissa käytetty myös yrityksen kokoa ja sen kasvusuuntautuneisuutta sekä yrittäjämotivaatiota. Stanworth ja Curran (1976) luokittelivat yrittäjiä seuraavasti;

- käsityöläinen-ammattinharjoittajaidentiteetti, joka etsii toiminnallaan itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. Hän ei ole kiinnostunut rahasta, vaan saamaan tyydytystä työstä. Yritys on pieni eikä sen laajentaminen ole tavoitteena.
- perinteinen yrittäjäidentiteetti, jolle on tärkeää yrityksen kasvattaminen ja rahan hankkiminen.
- toimitusjohtaja-yrittäjäidentiteetti, jolle on tärkeää saavuttaa sosiaalista statusta johtamalla ja kasvattamalla menestyvää yritystä sekä ansaita hyvä toimeentulo.

3.4 Tilannetekijät

Tilannetekijät liittyvät potentiaalisen yrittäjän ympäristöön ja elämäntilanteeseen liittyviin tekijöihin. Tässä tutkimuksessa tilannetekijöihin katsotaan kuuluvaksi myös kulttuurinen ja ympäristön ulottuvuus, yksilötason tilannetekijät sekä semanttinen ulottuvuus, koska ne näyttävät kirjallisuuden valossa nousevan erittäin merkitykselliseksi toimiessaan viitekehyksenä ja pitkäaikaisvaikuttajina potentiaalisen yrittäjän ympäristössä.

Kulttuurinen ja ympäristön ulottuvuus. Sexton ja Kasarda (1992) pitivät meneillään olevaa yleismaailmallista taloudellista muutosta sosiaalirakenteita syvällisemmin muokkaavampana vallankumouksena kuin useita sukupolvia sitten tapahtunutta teollista vallankumousta. Teollisuusmaiden taloudellinen taantuma korkeine

työttömyyslukuineen, nuorten putoaminen työelämästä sekä havaittavissa oleva tulopolarisaatio on oire tästä yhteiskunnallisesta muutoksesta (Cross & Payne 1991). Yhä laajemmin vallitsee käsitys, että talouselämän kehitys edellyttää voimakkaan, elinvoimaisen ja selkeästi kasvavan pienyrityssektorin kehittämistä (Doram & Preece 1985). Tämän tavoitteen saavuttamisen yhtenä tärkeimmistä keinoista pidetään koulutusta. Näkökulma on mielenkiintoinen tämän tutkimuksen näkökulmasta siksi, että koulutus nähdään tärkeäksi välineeksi yrittäjyyden ja pk-sektorin elvyttämisessä. Myös OECD (1994) korostaa kasvatusta yrittäjyyteen. Sen näkemyksen mukaan yrittäjyyskasvatuksen ohjelmien pitäisi olla alueellisen kehittämisen integroitu osa.

Yrittäjyys ja yrittäminen on otettu kulttuurissamme tapahtuvan ideologisen muutoksen ja yhteiskunnallisen toiminnan keskeiseksi orientaatioperustaksi. Yrittäjyyden on todettu vetoavan kaikkiin poliittisiin tahoihin ja siihen suhtaudutaan aikaisempaa myönteisemmin, vaikka siihen myös liittyy runsaasti talouselämän ja kulttuurin välisiä esteitä. Eräissä taloussosiologisissa tulkinnoissa yrittäjyydelle ja itsensä työllistymiselle annetaan aikaisempaa merkittävämpi rooli, puhutaan jopa uudesta radikaalista talousrakenteesta ja paradigman muutoksesta. (Cross & Payne 1991). Edellä mainittu saattaa viitata siihen, että yrittäjyyskulttuuri tulee säilymään myös tulevaisuuden yhteiskunnassa (Timmins 1987; Kushner 1985). Yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja koulutuksellisten toimintojen sosiaalinen arvo näyttää olevan yhä enenevässä määrin sidoksissa taloudelliseen kasvutarpeeseen ja kilpailukykyyn. Tämän takia on kasvanut uusia jännitteitä ja vaatimuksia vanhojen instituutioiden sisällä, mm. kouluissa. On katsottu välttämättömäksi tiukentaa koulumaailman ja työelämän välisiä siteitä (Coffield 1991).

Työttömyyden voimakas kasvu ja jatkuminen sekä kilpailukyvyn heikkeneminen lisäsivät koulutukseen kohdistuvaa kritiikkiä. Sen suuntaa ja perinteistä tehtävää alettiin kyseenalaistamaan (ks. esim. Sexton & Kasarda 1992; Doram & Preece 1985). Tämä koski myös Suomea, koulutusjärjestelmäämme on arvosteltu koulumaisuudesta, jolloin opetus ja käytännön työelämä eivät riittävästi kohtaa toisiaan. Ongelma ilmenee osaltaan mm. korkeina työttömyyslukuina, koska tuotetut

pätevyudet eivät ole vastanneet olemassaolevaa tarvetta. Siihen on haettu ratkaisua kehittämällä joukko koulutuspoliittisia aloitteita. Niiden tavoitteena on ollut rohkaista yrittäjyyttä, itsensä työllistämistä sekä pienyritysten määrän kasvua työttömyyden vähentämiseksi ja työpaikkojen lisäämiseksi. Kyseisiä Englannin ja Suomen aloitteita on kuvattu 1. osassa. Tämän suuntaisen kehityksen tukemisen on katsottu edellyttävän koulutuksen tehtävän voimakasta suuntaamista työllistymistä tukevaksi (Doram & Preece 1985).

Koulutuksen uuteen tehtävään ja siihen liittyen nuorten valmentamiseksi aikaisempaa selkeämmin työelämää varten reagoitiin Englannissa aluksi kielteisesti (Hyland 1991). Koulutuksen tehtävää pidetään siellä vieläkin pääasiassa sosiaalisena. Nuoria tuetaan kasvamaan yhteiskunnan jäseniksi arvokkaan ja tyydyttävän elämän kokemiseksi. Itsensä työllistymistä ja yrittäjyyttä osana yhteiskunnan jäseneksi kasvamista eivät koulut laajemmin pitäneet rooliinsa kuuluvana (Doram & Preece 1985). Suomessa tilanne näyttää tässä suhteessa olevan yksimielisempi. Yrittäjyyteen kasvattaminen ja kouluttaminen hyväksytään yleensä. Samalla kuitenkin varoitetaan luomasta kuvaa, jonka mukaan kaikki yksilöt soveltuvat yrittäjiksi tai että yrittäjänä toimiminen on helppoa. Koska yrittäjyysaloitteiden on myös nähty ilmaisevan jopa järjestelmällistä pyrkimystä muuttaa sosiaalisia rakenteita taloudellisen uudelleenjärjestelyn edistämiseksi, on siihen suhtauduttu varauksellisesti. Edelleen puuttuu täsmällisempiä tietoja siitä, miten yrittäjyyskulttuuri kokoaa uudelleen kokonaista sosiaaliluokkaa ja miten valtion koulutuspolitiikkaa tällaisessa muutosprosessissa ymmärretään. Yrittäjyyttä tulisikin lähestyä sekä inhimillisen toiminnan menetelmänä että sen tuloksena (Cross & Payne 1991). Siksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan yrittäjyyttä osana opiskelijan mielikuvia.

Coffield (1991) viittaa Englantia 1980-luvulla arvioineisiin sosiaalishistorioitsijoihin, jotka huomasivat yrittäjyyden tulleen osaksi poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia arvoja. Yrittäjyyttä pidettiin Englannissa 1960-luvulla teollisuuden liittyvänä. Nykyinen yrittäjyyskulttuuri on radikaalisti muuttanut vallitsevaa koulutusnäkemystä ja monet pitävät nykyään yrittäjyyttä julkisena arvona (Hyland 1991). Samankaltainen tilanne on syntynyt Suomeen. Ammatillista pätevyyttä kuvaavat tavoitteet, joihin

myös yrittäjyyskasvatus luetaan, korostavat oppimisen ja tiedon välinearvoa. Yrittäjyyskulttuurin istuttamisesta esteettisiä ja moraalisia arvoja vaalivaan koulumaailmaan on kokemuksia Suomessa ja Englannissa. Tässä mielessä yrittäjyyden luonteen ja arvoperustan perusteellinen analysointi ja arviointi on oleellista (Cross & Payne 1991).

Yleisesti ollaan sitä mieltä, että yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet korostavat liian yksipuolisesti oppimisen ja tiedon välinearvoa sekä taloudellista ja aineellista hyvinvointia korostavia arvoja. On myös väitetty, että pahimmillaan koulutuksessa omaksuttu taloudellinen hyötyajattelu saattaa johtaa "moderniin barbariaan", jonka seurauksena kaikkea pyritään muuttamaan yhteiskunnassa markkinoitaviksi hyödykkeiksi. Kaiken kaikkiaan koulutusjärjestelmän muuttamisen työelämän ehdoilla toimivaksi on pelätty aiheuttavan ennen näkemätöntä ja korjaamatonta vahinkoa enemmistölle nuoria. (Hyland 1991). Yrittäjyyskasvatuksella on koulussa tärkeä rooli huolimatta jonkin asteisesta hämmennyksestä tavassa, millä sitä on sovellettu kouluissa. Se haastaa muutamia traditionaalisia arvoja ja voi tarjota vaihtoehdoisen menestysreitit joillekin ihmisille sekä auttaa rakentamaan yhteistyötä koulujen ja elinkeinoelämän välillä. (Education for Enterprise 1986). Työllistymistä ajatellen on pidetty välttämättömänä opettajien työelämän tuntemuksen laajentamista. Opintojen jälkeistä työuraa ei luoda julkishallinnossa yhtä helpolla kuin menneinä vuosina. Myös perinteinen palkkatyö näyttää olevan yhä harvempien etu tulevaisuudessa. Sosiokulttuurisesta näkökulmasta tehdyt yrittäjyystutkimukset olettavat, että yrittäjyyskäyttäytyminen on seurausta kuulumisesta tiettyyn kulttuuri- tai sosiaaliryhmään (Huuskonen 1992; Hauta-aho 1990). Tämä oletus ei kuitenkaan Huuskosen (1992) mukaan ole saanut käytännössä selvää empiiristä tukea. Yrittäjyyden selityksenä käytetään myös kuulumista sosiaalisiin yhteysverkkoihin (ks. esim. Aldrich & Zimmer 1986). Tämä lähestymistapa on syntynyt käytännön tarpeista, kun on yritetty selittää niitä synergiavaikutuksia, jotka ovat nähtävissä erilaisissa yrityshautomoissa ja tietyillä maantieteellisillä alueilla, joihin on keskittynyt runsaasti yritystoimintaa. Sekään ei Huuskosen (1992) mukaan tarjoa selitystä sille, miksi kaksi yhteysverkon kannalta samassa asemassa olevaa ihmistä tekee erilaisen ratkaisun yrittäjyyden suhteen. Kaikki edellä olevat ajatukset selittävät

päätöksentekoon johtaneita olosuhteita ulkokohtaisesti. Yrittäjyyden kannalta se tarkoittaa, että em. teorioiden pohjalta voidaan ymmärtää vain se, miksi yksilö on yleensä ottaen aktivoitunut johonkin toimintaan. Ei kuitenkaan kyetä selittämään, minkälaisen päätöksentekoprosessin seurauksena toiminta kohdistuu juuri yrittäjyyteen. Ajanjakso ennen varsinaista yrittäjyyttä on tutkimattomin osa-alue (Huuskonen 1992). Tutkimusta koulujärjestelmän, kasvatuksen ja koulutuksen merkityksestä yrittäjyyden edistämiseksi pitäisikin korostaa.

Kanadalainen Projet Entrepreneurship Project (1990a; 1990b; 1990c) määritteli yrittäjyyden elinvoiman alueellisesti olemassa oleviksi ympäristötekijöiksi, jotka helpottavat kontakteja yrittäjiin ja yrittäjäroolimalleihin. Ne antavat mahdollisuuksia kontakteihin yrittäjiin työkokemuksen, henkilöstövaihdosten, opetusprosessin ja erilaisten mediakontaktien kautta. Alueen yrittäjyyden elinvoiman voimavaraa kuvaa se, missä määrin nuoret haluavat tulla yrittäjiksi.

Yksilötason tilannetekijät. Keskeisimmät yrittäjyystutkimuksissa esitellyt tilannetekijät liittyvät edeltävän työkokemuksen määrään ja laatuun, yksilön elämänvaiheeseen, sosiaaliseen marginalismiin ja yhteiskunnallisiin muuttujiin. Muihin tilannetekijöihin liittyen Gibb (1993) esittääkin mielenkiintoisia näkökulmia. Hänen mukaansa yritteliään käyttäytymisen, niihin liittyvien taitojen ja ominaisuuksien aste ja määrä voivat vaihdella kokemuksista riippuen. Ne voivat siis vaihdella oppimisen kautta. Yritteliästä käyttäytymistä on myös mahdollista stimuloida käyttäen keppiä ja porkkanaa. Keppinä voi toimia uhka, joka liittyy esimerkiksi työtehtävien muuttumiseen tai työttömäksi joutumiseen. Työhön liittyviä tilannetekijöitä ovat esimerkiksi työttömyys, työtytymättömyys ja etenemisongelmat työuralla. Työhön liittyvät tekijät toimivat yleensä laukaisevana tekijänä yrittäjäksi ryhtymiselle. Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa työttömyyden merkitys yrittäjäksi ryhtymistä selittäväksi tekijäksi on ilmeisen korostunut. Työttömyyden vaikutuksista on esitetty useita ristiriitaisia hypoteeseja, mm. työttömyyden työntö- ja vetovaikutuksista yrittäjyyteen. Työttömyyden ja yritysten perustamisen välisestä suhteesta ei kuitenkaan löydetty selkeitä syy-yhteyksiä. Työttömyysasteen kasvu sinänsä merkitsee yrittäjäksi ryhtyvien määrän kasvua. Sen sijaan korkean työttömyysasteen ja yrityksen

perustamismäärien riippuvuus on negatiivinen. (Niittykangas ym. 1994). Suomessa noin kolmannes vuosina 1993-1994 aloittaneista yrityksistä oli starttirahayrittäjien perustamia. Nämä tuensaajat olivat kaikki työttömiä. Uusyrityskeskusten kautta vuonna 1994 kulkeneista 3000:sta toimintansa aloittaneesta yrittäjästä 70 % oli tätä ennen työttömänä (Suomen Jobs and Society 1994). Laajemmin myös erilaiset poliittiset ja organisatoriset toimenpiteet toimivat vastaavalla tavalla. Porkkanana voi toimia mahdollisuus ja vapaus olla yritteliäs tällaista käyttäytymistä tukevassa ilmapiirissä. Myös ympäristö voi Gibbin (1987) mukaan vaikuttaa yksilöön eri tavoin. Toiset voivat stimuloida yritteliäksi uhan, toiset taas ympäristössä ilmenevien mahdollisuuksien ilmetessä. Osa ihmisistä voi taas ilmaista yritteliäisyyteen liittyviä piirteitä joissakin olosuhteissa ja toisissa vastaavasti ei. Jos siis yritteliäisyyttä voi saavuttaa kokemuksen ja altistumisen kautta, niin sitä voi omata myös kasvatuksen ja koulutuksen kautta. Erityisesti viimeksi mainittu Gibbin (1987a) havainto on erittäin tärkeä tämän tutkimuksen näkökulmasta sen korostaessa koulujärjestelmän merkitystä yrittäjyyden edistämässä.

Erilaiset työhön liittyvät työntövaikutukset ovat erityisesti teknologia-aloilla merkittävä syy yrittäjäksi ryhtymiseen. Työntövaikutuksella tarkoitetaan tällöin esimerkiksi turhautumista edeltävän työn sisältöön, palkkaukseen, ihmissuhteisiin tai uralla etenemiseen. Työntövaikutuksiin on luettu myös työntekijän lupaavien tuoteideoiden hylkääminen. Negatiiviseksi koettujen tapahtumien on havaittu vaikuttaneen myönteisesti yrittäjäksi ryhtymiseen jopa 83 %:ssa tapauksia. Yrittäjyyttä on myös selitetty sosiaalisen marginalismin avulla eli ristiriidalla henkilökohtaisten ominaisuuksien ja henkilön sen hetkisen sosiaalisen aseman välillä. Marginalismi saattaa toimia selittäjänä eräissä yrittäjäryhmissä, sillä yrittäjän tai toimitusjohtajan statuksen avulla henkilö pystyy nostamaan sosiaalista arvostustaan muiden silmissä. Korkeasti koulutettujen henkilöiden osalta tämä ei välttämättä pidä paikkaansa, sillä akateeminen koulutustausta on tarjonnut tähän saakka varsin korkean sosiaalisen arvostuksen. Yrittäjyysmotivaatio on naisilla ja miehillä erilainen Carterin ja Cannonin (1992) mukaan. Tärkeimmäksi motivaatiotekijäksi on tutkimuksissa noussut naisten tarve olla itsenäinen työssään. Tämä tulos tukee niitä kokemuksia, joita naisilla on kuulumisesta toisarvoiseen työvoimasektoriin. Se kuvastaa myöskin

Carterin ja Cannonin (1992) mukaan pettymystä, jota naiset tuntevat nykyisillä työpaikoillaan. Nuoret ensimmäisen sukupolven yrittäjät ovat uusi ilmiö yhteiskunnassa. Toiset ajautuvat yrittäjyyteen, toisilla yrittäjyys on pitkäaikainen haave. Työttömyys vaikuttaa myös naisten ryhtymiseen yrittäjiksi, mutta kuitenkin se ei riitä ainoana motivaatiotekijänä. Siihen pitää liittyä myös jokin myönteinen voima, esimerkiksi itsenäisyyden tavoittelu. Yrityksen perustaminen saattaa olla myös itsensä etsimisen väline. Itsensä etsimisen syynä saattaa olla esim. murrosvaihe henkilön elämässä. Esimerkkeinä voidaan mainita tietty ikävaihe, avioero, sairaus sekä turhautuminen tai ristiriita työelämässä. Laajat yhteiskunnalliset tilannetekijät toimivat joko yritystoimintaa ehkäisevinä tai kannustavina tekijöinä. Esimerkkeinä voidaan mainita yrityksen perustamiseen ja toimintaan liittyvät toimenpiteet, verotus, rahoitusjärjestelyt, starttiraha sekä neuvontapalvelut ja niiden saatavuus. Yhteiskunnallisia tilannetekijöitä on siis mahdollisuus stimuloida mm. poliittisen päätöksenteon kautta. Yhteiskunnalliset tilannetekijät eivät kuitenkaan kuulu tämän tutkimuksen piiriin.

Semanttinen ulottuvuus. Hietala (1987) toteaa yrittäjyyttä kuvatun Suomessa kirjallisuudessa, saduissa, tarinoissa, oppikirjoissa, myyteissä ja filosofiassa. Yrittäjyys näyttää olevan tunnusomaista koko kulttuurille ollen usein toiminnan liikellepanevana voimana. Yrittäjä voidaan Hietalan (1987) mukaan ääritapauksina nähdä jaloa kutsumusta toteuttavana henkilönä tai sortajana ja riistäjänä, jonka valtaa tulisi rajoittaa. Positiivisen yrittäjyysmielikuvan merkittävimpiä edustajana hän pitää Kyösti Järvisen 1948 ilmestynyttä teosta "Yrittäjäkutsumus kautta aikain". Negatiivisen yrittäjyysmielikuvan merkittävimpiä edustajia ovat Kettil Bruumin ja Antti Eskolan 1969 toimittama "Taloudellinen valta Suomessa". Positiivisen yrittäjyysmielikuvan pitäminen porvarillisen oikeistolaisena ja negatiivisen pitäminen sosialistisena ja vasemmistolaisena on pinnallinen johtopäätös. (Hietala 1987).

Yrittäjyydestä on vallinnut Suomessa kaksi mielikuvaa; Etelä-Pohjanmaan "läntinen mielikuva" ja Kymenlaakson "itäinen mielikuva". Edelliseen liittyvän suoritusmotiivin läpimurto Suomessa näyttää liittyvän tervanpolttoon 1600-1800-luvuilla.

Voimakkaimmin tervanpoltto yleistyi Etelä-Pohjanmaalla, missä lienevät myös nykyisen Pohjanmaan vilkkaan yrittäjyyden juuret. Taustalla lienee ollut myös vallinneet kauppatavat eli ns. majamieslaitos. Suoritusmotiivi oli voimavara, joka saattoi purkautua melkein mihin vain, kun se ei enää voinut purkautua tervanpoltoon, kuten puulaivojen rakentamiseen ja laivanvarustukseen. Ajalle olivat tyypillisiä mahtavat talot statussymboleina. Ilmasto synnytti alenevaan säätykiertoon joutuneiden kohdalla puukkojunkkariuden. Suoritusmotiivi purkautui myös körttiläisyytenä, nuorisoseura-aatteena ja Lapuan liikkeenä. Korkealle tasolle viritetty suoritusmotiivi näyttää olevan herkkä kansanliikkeille ja ääri-ilmioille. (Hietala 1987).

Kymenlaakson "itäinen mielikuva" tilanne oli monessa suhteessa päinvastainen. Ruotsinkieliseen ylimystöön kuuluvat sekä ulkomaalaiset yrittäjät perustivat Kymijoen varteen sahoja ja paperiteollisuutta 1800-luvulla. Näiden ympärille muodostui tehdasyhdyskuntia, joissa työläisillä oli omat asuma-alueensa, toimihenkilöillä omansa. Tehdas ja sen johto huolehtivat isällisesti työntekijöiden asumisesta, koulutuksesta ja terveydenhuollosta. Työntekijät oppivat joukkovoiman käytön. Paremmat elinolosuhteet, lyhyempi työaika ja korkeampi palkka uskottiin saavutettavan joukkovoiman avulla, mikä edellytti keskinäistä solidaarisuutta. Arvostukset kehittyivät siten itäisessä Kymenlaakson mallissa aivan eri suuntaan kuin läntisessä Etelä-Pohjanmaan mallissa. Läntinen malli kehittyi aggressiivisen kilpailun suuntaan kun taas itäinen malli kehittyi solidaarisuuden ja kilpailun poistamisen suuntaan. Idässä ihmiset erottuivat säädyn ja sosiaaliaseman mukaan ja lännessä suoritusten ja näyttöjen mukaan. (Hietala 1987).

Niittykankaan ym. (1994) yrittäjien työhön liitettyjä mielikuvia koskenut faktorimalli tuotti kolme tulkittavissa olevaa faktoria. Ensimmäinen niistä ilmensi mielikuvaa yrittäjyydestä raatamisena ja jatkuvana taisteluna. Toinen faktori ilmensi mielikuvaa yrittäjyydestä etuoikeutettujen valintana ja kolmas faktori ilmensi mielikuvaa osaamisesta yrittäjyyden edellytyksenä. Sukupuolella ei ollut yhteyttä mielikuvaan yrittäjän työstä raatamisena ja jatkuvana taisteluna. Käsitys oli ominaista alhaisen perus- ja ammatillisen koulutuksen saaneille sekä yrittäjävanhempien lapsille. Etuoikeutettujen valintana yrittäjyyttä pitivät miehet naisia vahvemmin. Parhaimman

perus- ja ammatillisen koulutuksen saaneet pitivät yrittäjyyttä muita harvemmin etuoikeutettujen valintana, samoin yrittäjävanhempien lapset. Palkansaajista tämänkaltainen käsitys on ominaista vakavasti oman yrityksen perustamista harkinneille. Osaamista yrittäjyyden edellytyksenä korostavat puolestaan miehet naisia vahvemmin. Peruskoulutuksella ei yhteyttä tähän piirteeseen. Sen sijaan vähiten ammatillista koulutusta saaneet korostivat muita vähemmän osaamista yrittäjyyden edellytyksenä.

Mäkinen (1987) tutki korkeakouluopiskelijoiden yrittäjyysasenteiden muuttumista. Ensimmäisessä vaiheessa vertailtiin erilaisten yrittämiseen liittyvien ryhmien ominaisuuksia ja asenteita. Poikkileikkauksena analysoitiin seuraavia ryhmiä: jo toimivat yrittäjät, yrittämiseen aktiivisesti pyrkivät potentiaaliset yrittäjät ja ensimmäisen vuoden korkeakouluopiskelijat. Tarkoituksena oli jo toimivia yrittäjiä kriteeriryhmänä pitäen arvioida, kuinka hyvät edellytykset potentiaalisilla yrittäjillä ja opiskelijoilla olisi ryhtyä yrittäjäksi ja menestyä siinä. Arvio perustui muuttujiin, joita kerättiin seuraavista ominaisuuksista: yleiset asenteelliset tekijät, arvostustekijät, odotukset yrittäjyydeltä ja valmiudet yrittäjyyteen. Kaiken kaikkiaan Mäkinen raportoi selviä eroja erityisesti yrittäjyysasenteissa ja -odotuksissa. Toisessa vaiheessa hän raportoi jatkotutkimuksensa samasta opiskelijajoukosta 1,5 vuotta myöhemmin kuvattuna. Tarkoituksena oli nähdä miten opiskelijoiden yrittäjyysominaisuudet muuttuvat koulutuksen kuluessa. Keskeisenä tutkimustuloksena Mäkinen piti sitä, että selvähköjä eroja toteutuneiden kahden haastattelukierroksen välillä on löydettävissä. Erot eivät kuitenkaan olleet systemaattisia niin, että niiden pohjalta voisi tehdä selkeitä johtopäätöksiä yrittämislaittiuden muuttumisen voimakkuudesta ja suunnasta. Tamminen (1988) epäilee, että 1,5 vuotta oli liian lyhyt aika muutosten tutkimiseen. Vielä vähemmän voitiin Mäkisen mukaan sanoa jotain koulutuksen roolista ja vaikutuksesta tässä muutoksessa. Jotain suuntaa antavaa voi olla havainnossa, että muutokset asenteissa ja arvostuksissa ovat ekonomiopiskelijain keskuudessa selvästi pienemmät kuin muiden opiskelijain joukossa. Asennemuuttujissa erot olivat suu-remmat kautta linjan kuin arvostusmuuttujissa. Arvostusmuuttujat ovat sellaisia perus-arvoja koskettavia tekijöitä, joiden tuskin voi olettaakaan muuttuvan kovin nopeasti, kun sen sijaan asennemuuttujiin voidaan helpommin ja nopeammin vaikuttaa mm.

koulutuksellisin toimenpitein.

Nuorten kiinnostusta ryhtyä yrittäjäksi on tutkittu runsaasti ja sitä kysyttiin myös tämän tutkimuksen kohteena olevilta henkilöiltä. Siltanen (1993) teki kyselyn Tampereen ammatillisista oppilaitoksista keväällä 1990 valmistuvien opiskelijoiden osalta. Yksityiselle sektorille ilmoitti hakeutuvansa 53,4 % vastanneista, julkiselle sektorille 33 %, opiskelua aikoi jatkaa 9,4 % ja oman yrityksen aikoi perustaa 4,4 % vastanneista. Vastaajista 50,9 % oli kiinnostunut jossain työuransa vaiheessa perustamaan oman yrityksen. Peruskoulupohjaisten linjojen opiskelijat olivat selvästi kiinnostuneempia kuin saman oppilaitoksen ylioppilaspohjaisten linjojen opiskelijat.

Tamminen (1988) selvitti Jyväskylän ekonomiopiskelijoiden yrittäjyysvalmiuksia. Tulosten mukaan yleinen suoriutumistarve oli normaaliväestöä suurempi, yrittäjyyteen vetävät tekijät voimakkaampia kuin sitä estävät, mutta kuitenkin ei haluttu yrittäjäksi. Yrittäjyyteen suuntautuvat (17 %) erosivat muista tiedollisten valmiuksiensa paremmuudessa ja halussa olla oma herransa. Kaiken kaikkiaan aineistosta sai Tamminsen (1988) mukaan sen kuvan, että motivaatiotekijöitä on periaatteessa riittävästi, kykyjä on ainakin oman käsityksen mukaan riittävästi, mutta yrittämisen ajatus ei vain nouse vaihtoehdoksi niin, että opetuksesta yritettäisiin saada irti tiedollisia valmiuksia yrittäjyyteen. Kyseessä voisi olla tähän joukkoon vakiintunut ajattelutapa, jonka mukaan toisen palvelukseen menemistä pidetään itsestään selvänä. Tamminen (1988) totesi, että havainnot voi myös selittää yksinkertaisesti sillä, että ekonomeilla riitti helpompiakin vaihtoehtoja kuin yrittäjyys. Lähdetessä liikkeelle vakiintuneesta ajattelutavasta voitaisiin muuttaa opetustapaa tai valikoida oppilasaines eri tavalla. Tamminen (1988) näki korkeakoulujen ajattelu- ja opetustyylin eroavan huomattavasti yrittäjien vastaavasta ja pohtii, pitäisikö yliopistojen opettajien ylipäättään suuntautua opettamaan yrittäjyyttä. Vastaukset jakaantuisivat sen mukaan, miten vastaaja arvioi oman etunsa vaativan. Niinpä voi olettaa, että korkeakoulujen tutkijoista/opettajista ne, joilla ei ole omia taitoja tai mahdollisuuksia yrittäjyyteen tai yrittäjyyden opettamiseen, katsovat asian jo periaatteellisesti kuuluvan minne tahansa muualle mutta ei korkeakouluihin. Ne taas, jotka itse yrittävät tai tuntevat hallitsevansa asiaa muuten, suhtautunevat myönteisesti

yrittäjyyteen. Tammisen (1988) mukaan jälkimmäinen ryhmä on vähemmistö.

Akateemisten aineiden opettajien, peruskouluopettajien ja korkeakouluopettajien hienostelevan asenteen on todettu vaikeuttavan yrittäjyyttä tukevan toiminnan edistämistä yhteiskunnassa (Sexton & Kasarda 1992). Lisäksi opettajien itsenäinen rooli opetussuunnitelmien toteuttamisessa antaa heille mahdollisuuden kehittää opetusta pääasiassa omista ammatillisista näkemyksistään käsin muun laajemman yhteiskunnallisen ymmärryksen kustannuksella. Koulumenestystä arvioidaan akateemisesti orientoituneiden opettajien näkemyksen mukaan, jonka takia opetuksessa painottuu vähemmän työelämälle relevantteja asioita. Opetusta annetaan enemmän opettajien ja vähemmän todellisen elämän vaatimilla ehdoilla. On nostettu esiin se, että opettajien asiantuntemus ja kyky luoda työelämän ymmärtämiselle viitekehys on riittämätön ja opettajat eivät kykene vakavassa mielessä käsittelemään itsensä työllistymistä ja yrittämistä. Kouluissa on myös unohtunut talouden realiteettien opetus. (Doram & Preece 1985). Tämä näkemys korostaakin koulujen ja elinkeinoelämän yhteistyön merkitystä ja toisaalta huomion kiinnittämistä opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen painopistealueisiin.

Seuraavassa kuvatut Peltosen (1986) sekä Koirasen ja Hyrskyn (1994) tulokset (Koiranen & Pohjansaari 1994) ovat mielenkiintoisia tämän tutkimuksen kannalta, koska myös niissä kartoitettiin ihmisten käsityksiä yrittäjyyden olemuksesta. Peltosen (1986) tutkimus toteutettiin kyselymenetelmällä kohderyhmien 800 jäsenelle, joista 676 vastasi analysointikelpoisesti. Vastausprosentti oli 85 ollen siten suhteellisen korkea. Kyselyn kohderyhminä olivat yhden kaupungin pienyrittäjiä, työnantajaliittojen edustajia, kahden yrityksen keskijohtoa, Helsingin kauppakorkeakoulun opiskelijoita sekä Johtamistaidon opiston kurssilaisia. Heitä pyydettiin arvioimaan, kuinka läheisesti annetut sanat merkitsivät samaa kuin yrittäjyys. Peltonen (1986) kutsui tätä sanojen sukulaisuudeksi. Hän arvioi tuloksissa 40 sukulaiskäsitteen sukulaisuusastetta yrittäjyyteen vastaajien arviointien mukaan. Tulosten mukaan 15 läheisintä sanaa/sukulaisuuskäsitettä edustivat karkeasti kahta aluetta, toisaalta asenteita ja työmotivaatiota ja toisaalta rohkeutta ja riskinottokykyä. Toiseksi läheisimpien sukulaisuuskäsitteiden ryhmä liittyi tuloksellisuuteen,

luovuuteen sekä työn luonteeseen. Viimeiset viisi käsitettä erosivat selvästi edellisistä ryhmistä. Arvioitsijoiden mielestä yrittäjäyys ei ollut kovuutta, itsekkyyttä eikä häikäilemättömyyttä. Tulokset osoittivat Peltosen (1986) mukaan yrittäjäyden käsitteen olevan laaja ja monivivahteinen. Tulokset olivat merkityksellisiä tämän tutkimuksen sekä kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta siksi, että tärkeimmät sukulaisuuskäsitteet olivat persoonallisuuden piirteitä, joita voidaan muuttaa. Peltosen (1986) aineisto ryhmittyi viiteen yrittäjäyttä kuvaavaan ulottuvuuteen:

1. Tuottavuuden korostus (kannattavuus, taloudellisuus, tehokkuus, tuloksellisuus, tavoitteellisuus)
2. Kovuus (häikäilemättömyys, itsekkyyys, vaikutushalu, rahan tavoittelu)
3. Ahkeruus (työhalu, työvireys, reippaus, uutteruus, tarmokkuus, jämäkkyys, määrätietoisuus)
4. Rohkeus (halu ottaa riskejä, kilpailuhalu, menestymishalu, aloitekyky)
5. Luovuus (kokeiluhalu, luovuus, kekseliäisyys, kunnostautuminen).

Yrittäjäydestä ja yrittäjistä puhuessaan ihmiset kuvaavat omia ajattelu- ja suhtautumistapojaan sekä sanatarkasti että käyttämiensä kielikuvien välityksellä. Yrittäjäyden kielikuvia, jotka ilmaistaan vertauskuvan tapaan ja jotka usein paljastavat jopa enemmän kuin sanatarkat ilmaukset, on Koirasen (1993) mukaan tutkittu vähän. Koiranen ja Hyrsky (1994) tutkivat (Koiranen & Pohjansaari 1994) Peltosen (1986) tavoin yrittäjäyden käsitettä toteuttamalla monikansallisen kyselyn. Tällöin yrittäjäydestä annettiin kyselylomakkeessa tietty johdanto ja vastaajia pyydettiin arvioimaan asteikolla 1-7, kuinka läheisesti lomakkeessa annetut sanat merkitsivät samaa kuin yrittäjäyys. Ammattitautaltaan ja yrittäjäyyskontakteiltaan hyvin erilaisesta yhteensä 627 vastaajasta suomalaisia oli 351, ruotsalaisia ja norjalaisia 96 sekä angloamerikkalaisia ja australialaisia 180. Naisia oli vastaajista 267 ja miehiä 360 kaikkien vastaajien keski-ään ollessa 32 vuotta. Tulokset osoittivat yhteensä 40:stä saadusta yrittäjäyden käsitteestä kymmeneksi lähimmäksi sukulaiskäsitteeksi 1) aloitekyvyn 2) myönteisen työasenteen 3) työhalun 4) määrätietoisuuden 5) menestymishalun 6) vastuun kantamisen 7) halun ottaa riskejä 8) luovuuden 9) kekseliäisyyden ja 10) aktiivisuuden. Edelleen tulokset osoittivat

yrittäjyyden neljäksi etäisimmäksi sukulaiskäsitteeksi 1) järjestelmällisyyden 2) kovuuden 3) itsekkyyden ja 4) häikäilemättömyyden.

Koiranen ja Hyrsky (1994) selvittivät (Koiranen & Pohjansaari 1994) samalla monikansallisella kyselyllä myös vastaajien kielikuvia kysymällä "Kuka tai mikä on yrittäjä"? Vastaajia pyydettiin nytkin arvioimaan asteikolla 1-7, kuinka lähellä kyselylomakkeessa annettu ilmaus oli käsitettä "yrittäjä". Yhteensä 20:sta yrittäjän käsitteestä olivat lähikäsitteitä 1) itseensä uskoja 2) tilaisuuteen tarttuja 3) riskinottaja 4) vastuun ottaja 5) ahertaja 6) oman onnensa seppä 7) kehittäjä ja 8) ammattilainen. Yrittäjän neljä etäisintä sukulaiskäsitettä olivat 1) vallan tavoittelija 2) keinottelija 3) pyrkyri ja 4) riistäjä.

Edellä mainitut selvittivät edellisen lisäksi faktorianalyysin keinoin, onko mahdollista kuvailla yrittäjyyttä ja yrittäjää muutamien perusulottuvuuksien avulla. Näin saadut viisi yrittäjyysfaktoria nimettiin seuraavasti:

1. Työhön sitoutuminen ja tarmokkuus
2. Taloudelliset arvot ja tulokset
3. Opportunismi ja innovatiivisuus
4. Voitonnälkä
5. Egoismi/palveluhenkisyys

Edelleen saadut neljä yrittäjäfaktoria nimettiin seuraavasti (faktorin alla mainittu kyseiselle faktorille ryhmittyneet alkuperäismuuttujat):

1. Itsenäinen kehittäjä ja toimija
 - uudistaja, muutoksen moottori, kehittäjä, vaikuttaja, vastuun ottaja, rakentaja, tilaisuuteen tarttuja
2. Keinotteleva saalistaja/moraalinen kumppani
 - riistäjä, keinottelija, pyrkyri, vallan tavoittelija
3. Sinnikäs uurastaja

- ahertaja, puurtaja, raataja, ammattilainen, itseensä uskoja
4. Yritysjohtaja
- johtaja, liikemies

Yrittäjämetaforien perusrhmittely muodostui edellisessä tutkimuksessa samankaltaiseksi kuin yrittäjäyysmetaforienkin. Yrittäjä oli useimmiten ilmaistuna:

- Luova ja/tai uuttera toimija
- Erityisiä piirteitä omaava
- Kone(isto) tai muu fyysinen objekti
- Luontoon liittyvä
- Urheilija, peluri tai kilpailija
- Seikkailija, soturi, taistelija ja sankari
- Sairas

Kuusisen (1970) tutkimus liittyi koehenkilöiden vastausreaktioissaan kuvaamiin ihmispiirteisiin. Tutkimus ei suoranaisesti liittynyt yrittäjäyteen. Ihmisten käyttämä kieli kommunikaation eri tilanteissa koostuu lauseista, joiden merkitys ei ole johdettavissa yksittäisistä lauseisiin sisältyvistä sanoista. Tulos osoitti Kuusisen (1970) mukaan, että toisista henkilöistä tallennettu tieto on voimakkaasti affektiivisesti koodattu ja että affektiivisten ulottuvuuksien kautta jäsennetään ihmissuhteiden maailmaa. Toisen henkilön persoonallisuutta kuvaavat merkityskomponentit ovat seuraavat;

1. Ainutlaatuisuus (Uniqueness)
2. Kovuus (Toughness)
3. Vallitseva ilmeikkyys (Expressive Dominance)
4. Järjellisyys (Rationality)
5. Sosiaalisuus (Sociability)
6. Fyysinen voima (Physical Potency)
7. Toiminnallisuus (Dynamism)

3.4 Yhteenveto kirjallisuudessa esiintyvistä näkemyksistä jäsentää yrittäjiä ja yrittäjyyttä

Edellä kuvattu yrittäjiin ja yrittäjyyteen liittyvä kirjallisuus osoittaa näkökulmien vaihtelevan ja olevan monivivahteisia. Ne voidaan jäsentää seuraavassa kuvatulla kuudella tavalla.

Yrittäjäpersoonan olemassaoloon liittyvä käyttäytyminen. Peltonen (1986) sekä Koironen ja Hyrsky (1994) liittävät (Koironen & Pohjansaari 1994) perinteisten piirreteorioiden mukaisesti yrittäjiin tiettyjä persoonallisuuden piirteitä, kuten korkea suoritusmotivaatio, kilpailuhenkisyys, riskinotto-kyky, aloitteellisuus ja luovuus. Eskola (1977) ja Lönnqvist (1985) eivät tutkimuksissaan voineet osoittaa yrittäjyyteen liittyvän hyvän johtajan persoonallisuuden piirteiden olemassaoloa. Luoma (1994) kytkee yrittäjän persoonallisuuden pohjaksi lahjakkuuden. Sen purkaminen yrittäjyyden kautta antaa yksilölle motivaatiota toimia kokonaisvaltaisesti ja suunnitellusti. Piirretutkimuksen yleiskuvana voidaan päätellä, että yrittäjät ovat persoonaltaan hyvin epäyhtenäinen joukko ja näyttää epätodennäköiseltä, että heidät voitaisiin ylipäätään erottaa henkilötékijöiden mukaan muista ihmisistä.

Ulkoisten tekijöiden olemassaolo. Erityisen yrittäjäpersoonallisuuden olemassaoloa voimakkaammin kirjallisuus korostaa ulkoisten tekijöiden merkitystä. Timmons (1989) korosti vuorovaikutustaitoja, oikean ja lupaavan tilanteen havaitsemiskykyä ja useammasta henkilöstä koostuvan ryhmän yhteisominaisuuksia suhteessa yksittäin toimiviin henkilöihin. Huuskonen (1992) nosti esiin kaksi tekijää, voimakkaan tunteen oman elämän hallinnasta ja korkean suoriutumistarpeen. Ulkoiset tekijät korostuivat myös Smith'n (1967) erilaisten yrittäjätyyppien kuvauksissa. Smith (1967) osoitti olevan mahdollista tunnistaa kaksi erilaista yrittäjätyyppiä, käsityöläisyrittäjän ja opportunistisen, tilaisuuksia hyväksi käyttävän yrittäjätyypin.

Käsitykset yrittäjyyden ja yrittäjien olemuksesta. Peltosen (1986) tutkimus yrittäjyyden sukulaisuuskäsitteiden kytkeytyvän toisaalta asenteisiin ja työmotivaatioon ja toisaalta rohkeuteen ja riskinotto-kykyyn. Tulokset osoittivat

yrittäjyyden ryhmittyvän viiteen ulottuvuuteen, tuottavuuden korostamiseen, kovuuteen, ahkeruuteen, rohkeuteen ja luovuuteen. Myös Koironen ja Hyrskyn (1994) tulokset (Koironen & Pohjansaari 1994) viittasivat yrittäjyyden viiden ulottuvuuden, työhön sitoutumisen ja tarmokkuuden, taloudellisten arvojen ja tuloksen, opportunistin ja innovatiivisuuden, voitonvälän sekä egoismin/palveluhenkisyuden, olemassaoloon. Yrittäjää taas voitiin kuvata neljästä näkökulmasta käsin, itsenäisen kehittäjän ja toimijan, keinottelevan saalistajan/moraalisen kumppanin, sinnikkään uurastajan ja yritysjohtajan. Kuusisen (1970) tutkimuksen tulokset, joiden mukaan toisista henkilöistä tallennettu tieto on luonteeltaan affektiivista, saattaa valaista tässä tutkimuksessa vastanneiden opiskelijoiden yrittäjyyteen liittyvien mielikuvien mahdollista affektiivista luonnetta.

Kompetenssi. Niittykankaan ym. (1994) mukaan uusien yritysten syntymiselle välttämättömään suotuisaan toimintaympäristöön sisältyvät yrittämisen mahdollisuudet, kompetenssi, kilpailu ja vuorovaikutussuhteet. Kompetenssiin liittyvät väestön yrittäjäominaisuudet. Pätevyys riippuu tietojen, taitojen ja sopivien asenteiden yhdistelmästä. Se on mahdollista osoittaa jonkin aktiviteetin, työn tai eksperttiyden alueella. Yrittäjyyspätevyksiä tutkijat eivät ole kuitenkaan pystyneet määrittelemään yhdenmukaisella tavalla ja Coffield (1991) osoittikin niiden määrän vaihtelevan tutkijasta riippuen. Pelkästään yritystoimintaan ja liike-elämään liittyvien tietojen määrittely lienee helppoa.

Tiettyyn väestöryhmään kuuluminen. Toiseksi yrittäjäksi ryhtymistä on selitetty johonkin väestöryhmään kuulumisella. (Mäkinen 1977; Aldrich & Zimmer 1986). Tietyllä toimialalla yrittäjäksi ryhtyminen kytketään tällöin tiettyyn kansallisuuteen tai siirtolaisuuteen. Toisaalta yrittäjäksi ryhtyminen kytketään siihen, että vanhemmat tai lähisukulaiset toimivat yrittäjinä.

Työelämäkokemukset. Yrittäjien ja yrittäjyyden määrittelyn ongelmien lisäksi kirjallisuus nostaa esille erään yrittäjyyskasvatuksen kannalta merkittävän seikan, ympäristön yrittäjyyden. Yrittäjyyskasvatus jää todennäköisesti etäiseksi, jos itse yrittäjyys on oppilaan ja koulun näkökulmasta etäinen, koulun ulkopuolinen tai

aikuisten asia. Aikaisemmat tutkimukset ovat korostaneet yrittäjyyden roolia koulun lähiympäristössä. Juuri nyt meillä olisi hyvä mahdollisuus tutkia tämän seikan merkitystä, kun yrittäjyys ja sen määrätietoinen tukeminen tulevat korostuneesti esille alueellisessa kehittämistyössä. Oppilasta lähinnä ovat kuitenkin hänen kontaktinsa yrittäjiin perheen tai tuttavien piirissä, mutta näiden yhteyksien määrää ja luonnetta ei kuitenkaan ole juurikaan selvitetty. Yrittäjyyden taustatekijöistä työelämäkokemukset nousevat kirjallisuudessa korostetusti esille. Niittykangas (1994) korosti oman perheen antamaa mallia sekä työkokemusta perheyriyksissä. Se ei kuitenkaan yksistään riitä päätöksen pohjaksi ryhtyä yrittäjäksi. Samoin Cooper (1986) näki lapsuuden- ja työelämäkokemukset keskeisinä. Hauta-aho (1990) totesi työkokemuksen vaikuttavan paitsi yrittäjäksi ryhtymiseen myös siihen, kuinka yrittäjätoiminnan käynnistyminen toteutetaan.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄN TÄSMENTÄMINEN

4.1 Yrittäjyyden määrittely

Yrittäjyys. Keskusteltaessa työn (work) käsitteestä ja merkityksestä eri kulttuureissa on olemassa kyseisen käsitteen yleistämisen riski. Työ merkitsee Corsonin (1991) mukaan erilaisia asioita ihmisille riippuen heidän kulttuuritaustastaan ja sosiaalishistoriastaan. Sama koskee myös yrittäjyyden käsitettä, johon liittyy sen tuoreet ulottuvuudet, kuten yritteliäisyys, yrittäjyyskasvatus sekä yrittäjyyskoulutus. Niitä käytetään Suomessakin hyvin erilaisissa tarkoituksissa. Myös Englannissa käsite "enterprise" yksistään synnyttää ongelman, koska sitä käytetään yleisesti useissa eri yhteyksissä, kuten "business enterprise" eli liikeyritystoiminta, "enterprise training" eli pienyritysvalmennus ja "enterprise initiative", mikä merkitsee Englannissa lähinnä kauppa- ja teollisuusministeriön järjestämää koulutuskonsultointia.

Routamaan (1993) mukaan käsitteelle yrittäjyys ei ole löydetty yhtenäistä

määritelmää. Se on muuttunut aina ympäröivän yhteiskunnan arvostusten mukaan. 1960- ja 1970-luvulla Suomessa suhtauduttiin kielteisesti yrittäjyyteen. 1980-luvun puolivälin jälkeen Suomessa suhtautuminen yrittäjyyteen muuttui oleellisesti myönteiseen suuntaan. Routamaan (1993) tavoin monet tutkijat pitävät yrittäjyyden käsitettä epämääräisenä. Myös Crossin ja Paynen (1991) mukaan yrittäjyys ja yrittäjyyshenkinen kulttuuri ovat epäselviä käsitteitä, jotka sisältävät yksilöllistä ja yhteiskunnallista toimintaa ja tilanteita kuvaavia muuttujia. Yrittäjyyden käsitteeseen liitetään eri maissa myös poliittisia ideologioita. Ainley (1990) määritteli yrittäjyyttä todeten sen Englannissa olevan epämääräinen oikeistolaisen hallituksen hokema. Hän kiteytti yrittäjyyden filosofian aloitekyvyksi, kekseliäisyydeksi ja johtajuudeksi. Coffieldin (1990) mukaan Englannissa käsitteet "Enterprise Education" ja "Entrepreneurship Education" ovat kiistanalaisia ja ne ymmärretään toisinaan Margaret Thatcherin poliittisen "Enterprise Cultur"-ideologian laajentumana. Hietala (1987) ei edellisistä poiketen näe yrittäjyysmielikuvaa ensisijassa poliittisena asiana. Suhtautuminen yrittäjyyteen on hänen mukaansa kulttuuriin syvällisesti liittyvä asia. Se vaihtelee kulttuurien välillä ja sisällä tilanteiden muuttuessa.

Cunninghamin ja Lischeronin (1991) esittämä tulkinta yrittäjyydestä on mielenkiintoinen. Sen mukaan voidaan erottaa kuusi erilaista koulukuntaa, joiden näkökulma liittyy siihen, minkälaisia yrittäjät ovat, mitä yrittäjät tekevät ja mitä yrittäjät saavat aikaiseksi: 1) myötäsyttyistä yrittäjyyttä korostava koulukunta, jonka näkemyksen mukaan toisilla henkilöillä (great person) on jo syntyessään yrittäjyyttä tukeva vaisto, eräänlainen kuudes aisti, 2) psykologisia ominaisuuksia korostava koulukunta, jonka mukaan yrittäjillä on toimintaa ohjaavat tietynlaiset arvot, asenteet ja tarpeet, 3) innovaatioita korostava koulukunta, joka korostaa yrittäjyydessä omistamisen sijasta yrittäjänä toimimisen prosessia, 4) yrityksen johtamista (management) korostava koulukunta, joka näkee yrittäjän organisoijana, omistajana, johtajana ja taloudellisen riskin ottajana, 5) ihmisten johtamista (leadership) korostava koulukunta, jonka mukaan yrittäjällä on taito mukauttaa toimintansa ihmisten tarpeista lähtien ja 6) sisäistä yrittäjyyttä korostava koulukunta, joka korostaa organisaatioiden sisällä ja toisen palveluksessa ilmenevää, palvelujen luomiseen, markkinointiin ja laajentamiseen liittyvää yrittäjyyttä.

Edellä kuvatulla Cunninghamin ja Lischeronin (1991) tulkinnalla on yhtymäkohdat Ainleyn ja Corneyn (1990) ja Timmonsin (1989) yrittäjyydestä esittämiin käsityksiin yrittäjyyden myötäsyntyisyyttä lukuunottamatta. Yrittäjyys määriteltiin Ainleyn ja Corneyn (1990) mukaan Englannissa vielä 1980-luvun puolivälissä lähinnä liikemaailman taitoja koskevaksi asiaksi. Myöhemmin se laajentui käsittämään myös henkilökohtaisia joustavaan käyttöön tarkoitettuja taitoja ja ideoita toteuttaa projekteja. Projektityöskentelyn osaamisen tarve, työkokemuksen hankkiminen ja uudet opetus- ja oppimistyyliin painottuivat yrittäjyyteen liittyvässä keskustelussa. Alettiin luoda opiskelijoiden etenemistä koskevia arviointirekistereitä ja profiileja. Yrittävän ihmisen ydintaitoihin liitettiin maininnat kuten kyky innostua, huomata ja käyttää mahdollisuuksia, työskennellä ryhmässä, ottaa riskejä ja vastata haasteisiin, kommunikoida tehokkaasti ja osata tietojenkäsittelyä. Kyseiset ydintaidot liitettiin osaksi yrityskulttuuria. Myös Timmons (1989) näki yrittäjyyden käsitteen laajana kokonaisuutena. Yrittäjyys on hänen mukaansa kyky luoda ja rakentaa jotain lähes olemattomasta. Se tapahtuu tekemällä aloitteita, saavutuksilla ja rakentamalla yritystä tai organisaatiota, enemmän kuin vain katselemalla, analysoimalla tai kuvailemalla sitä. Yrittäjyys on myös yksilön kyky tunnistaa mahdollisuuksia muiden nähdessä vain kaaosta ja ristiriitoja ja kyky täydentää yrittäjän omia taitoja ja valmiuksia käyttämällä muiden osaamista. Kyse on resurssien löytämisestä, hankkimisesta ja valvomisesta ja rahavirtojen varmistamisesta. Siihen liittyy myös halu ottaa laskelmoituja henkilökohtaisia ja taloudellisia riskejä. (Timmons 1989).

Cunninghamin ja Lischeronin (1991) näkemykset ovat myös yhdensuuntaisia Peltosen (1986), Koirasen (1993) ja Koirasen ja Pohjansaaren (1994) kanssa yrittäjyyden myötäsyntyisyyttä lukuunottamatta. Jälkimmäisten näkemyksissä korostuu myös sisäinen yrittäjyys. Peltosen (1986) määritelmä toimii Suomessa vedenjakajana sen laajentaessa yrittäjyyden käsitettä. Hänen mukaansa yrittäjyys liitetään yhtäältä yritystoimintaan ja toisaalta motivaatioon, sisäiseen yrittäjyyteen. Jälkimmäisen tutkimusta voidaan muun ohella pitää kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta 1990-luvulla tärkeänä. Peltonen (1986) määrittelee yrittäjyyden yläkäsitteeksi, joka voidaan jäsentää 1) ulkoiseen yrittäjyyteen (toimimiseen itsenäisenä omistavana yrittäjänä) ja sisäiseen yrittäjyyteen eli yrittävyyteen (toimimiseen yritteliäästi yrityksen

palveluksessa) ja 2) yrityksen perustamiseen tai jo olemassa olevan yrityksen hoitamiseen liittyvään yrittäjyyteen. Hänen mukaansa yrittäjyys on ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapa, joka saa yrityksen henkisine ja aineellisine voimavaroineen järjestäytymään ja toimimaan sekä yksilöt ja työyhteisöt käyttäytymään tehokkaasti asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Määritelmä ei rajaa käsitettä vain affektiiviselle alueella. Koirasen (1993) yrittäjyysnäkemys on myös laaja. Hän liittyy yrittäjyyteen kaksi ominaispiirrettä. Ensiksikin se merkitsee ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapaa, joka saa omat ja yhteisön voimavarat toimimaan ja toiseksi kyse on tavoitteellisesta ja omavastuisesta itsensä johtamisesta. Osa yrittäjyydestä konkretisoituu Koirasen (1993) mukaan omistajayrittäjyytenä. Sisäinen yrittäjyys on hyvän oppimisen, hyvän työnteon ja hyvän omistajayrittäjyyden pohja. Koiranen (1993) sekä Koiranen ja Pohjansaari (1994) määrittelevät sisäistä yrittäjyyttä organisaation jäsenyyteen liittyvänä yrittäjyytenä. Tällöin se liittyy vaihteleviin ilmiöihin tuotekehittelystä organisaatioiden strategiseen muutokseen. Sisäinen yrittäjyys kytkeytyy heidän mukaansa myös yritysten uudistumiseen, tuottavuuden ja laadun kohottamiseen sekä henkilökunnan motivaatio-ongelmiin.

Tässä tutkimuksessa yrittäjyyden käsite ymmärretään Kyrön (1997) esittämien eri aikakausien tarpeiden ja tapahtumien tuottamien kolmen yrittäjyyden muodon mukaisesti. Se kattaa myös Cunninghamin ja Lischeronin (1991), Peltosen (1986), Koirasen (1993) ja Koirasen ja Pohjansaaren (1994) näkemykset asemoiden myös yrittäjämäisen toiminnan, joka jää ulkoisen ja sisäisen yrittäjyyden jaottelun ulkopuolelle. Toisaalta Kyrön (1997) kolme yrittäjyyden muotoa ovat sopusoinnussa yrittäjyyskasvatuksen käsitteen määrittelyille, joita kuvataan myöhemmin ja joita on tehty sekä eri projektien tavoiteasettelujen yhteydessä että valtakunnallisessa opetussuunnitelmatyössä ja joita kuvataan myöhemmin tässä luvussa. Kyrön (1997) mukaan 1) ulkoinen yrittäjyys kuvaa käsitteenä prosessia ja sen lopputuloksena ja ulkoisena tunnusmerkkinä syntyy oma itsenäinen yritys, 2) sisäinen yrittäjyys viittaa organisaation ajan tuotteena mikrotason organisaation ja työyhteisön yrittäjämäiseen toimintatapaan ja kyse on kollektiivisesta prosessista, organisaation tiedostamattomasta tai tietoisesta tavasta toimia ja 3) omaehtoinen yrittäjyys liittyy yksilön roolin muuttumiseen, omaan kehityskertomukseen, käyttäytymiseen,

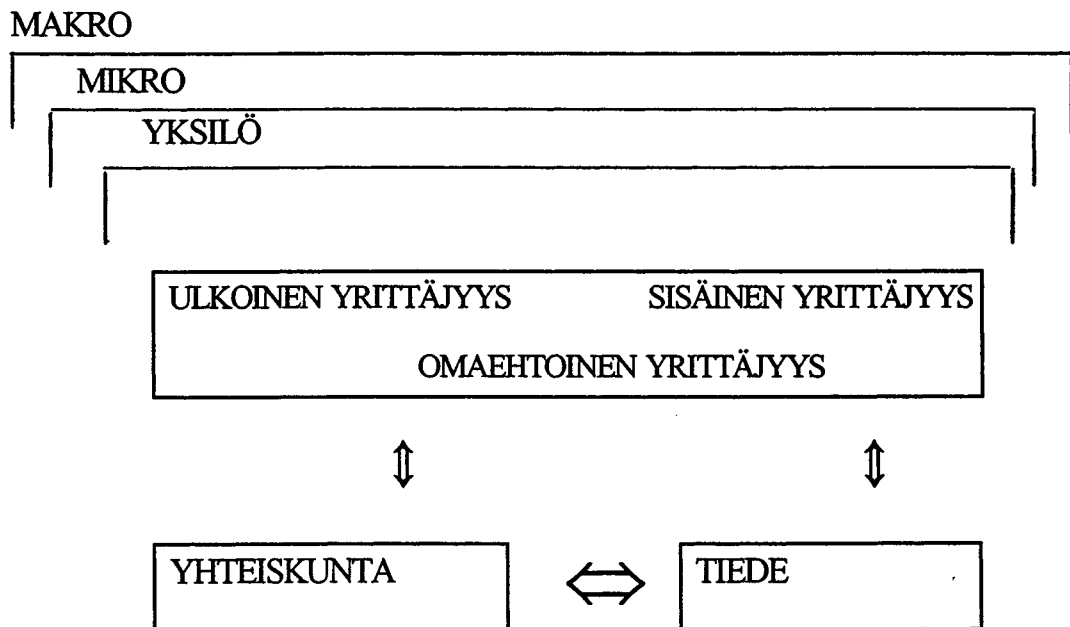
asenteisiin ja tapaan toimia. Jälkimmäiseen liittyy vastuu omasta työllistyvyydestä ja toimeentulosta sekä näihin kuuluvista etuisuuksista ja riskeistä. Omistuksellisuus voi liittyä käsitteeseen, mutta ei leimaa antavana.

Osan II "Yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden ulottuvuudet koulujärjestelmässä"

lähestymistapa tieteen, yhteiskunnan ja yrittäjyyden suhteeseen on oheisen kuvion 10 mukaisesti makrotasoon liittyvä, koska koulujärjestelmää ja siihen liittyviä hankkeita voidaan muun ohessa pitää osana kansantalouden kehittämistä. Yrittäjyyskasvatus nähdään tällöin liittyvän laajasti ulkoiseen, sisäiseen ja omaehtoiseen yrittäjyyteen.

Osan III "Opiskelijoiden näkemykset yrittäjistä" lähestymistapa pohjautuu vastaavasti oheisen kuvion 8 mukaisesti yksilötasoon ja ulkoiseen yrittäjyyteen, mutta osittain myös omaehtoiseen yrittäjyyteen.

KUVIO 8. Tieteen, yhteiskunnan ja yrittäjyyden suhde. Lähde: Kyrö, P. (1997). Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksissa. Jyväskylän yliopisto.

Yrittäjyyskasvatus. Yrittäjyyskasvatus ymmärretään eri maissa kapeasta tai Koirasen (1993) tavoin laajasta näkökulmasta. Käsitettä "entrepreneurship education" on

yleisimmin käytetty Kanadassa ja USA:ssa, harvoin Englannissa ja vain satunnaisesti muualla Euroopassa. Englannissa käytetään yleisesti käsitettä "enterprise education" ja siihen liitetään voimakkaasti persoonallisten ominaisuuksien kehittäminen. Se ei välttämättä sisällä Gibbin (1987b) mukaan voittoa tuottavan pienyrityksen viitekehystä, vaikka luultavasti se on merkittävästi yhteydessä yritteliään kulttuurin kehittymisen kanssa. Tämä määritelmä on Suomen näkökulmasta erittäin mielenkiintoinen, koska monissa kehittämishankkeissamme on tavoiteltu kyseisen määritelmän mukaista toimintaa.

Suomessa Opetushallituksen ja sen yhteistyökumppanien projektissa 1993-95 yrittäjyyskasvatusta määriteltiin asettamalla tavoitteeksi kehittää 1) sisäisen yrittäjyyden asennetta, missä yhdistyvät joustavuus, aloitekyky, luovuus, riskinottokyky, omatoimisuus ja toisaalta yhteistyökyky sekä vahva suoritusmotivaatio 2) yritystoiminnan tuntemusta ja 3) yritystoiminnan vaatimusten tuntemusta ammatinvalinnan ja jatko-opintojen näkökulmasta. (Ojala & Pihkala 1994). Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (1994) yrittäjyyskasvatuksen tavoitteeksi määriteltiin oppilaan sellaisten tietojen, taitojen ja asenteiden tukeminen, joita hän tarvitsee opiskeluaikanaan sekä myöhemmin työelämässä riippumatta siitä, työskenteleekö hän itsenäisenä yrittäjänä vai toisen palveluksessa. Tavoitteena on lisäksi tukea oppilaan sisäistä yrittäjyyttä eli yritteliäisyyttä, aktiivisuutta, luovuutta ja sinnikkyyttä. Oppilaiden halutaan myös perehtyvän yrittäjyyteen ammattina. Ala-asteella yrittäjyyskasvatus painottuu asenteellisille osa-alueille, kuten opiskelutaitojen oppimiseen ja vastuullisuuden omaksumiseen. Yläasteella yrittäjyyskasvatus laajenee enemmän tiedolliselle ja taidolliselle osa-alueelle.

Kanadassa Quebecin osavaltion kouluissa toteutetun yrittäjyysprojektin määritelmä yrittäjyydestä oli seuraava: "A dynamic process through which a person, alone or with others, actualizes his or her potential (i.e., values, attitudes, skills and knowledge) to initiate a venture" (Projet Entrepreneurship Project" 1990a, 15). Määritelmässä korostui yritystoiminnan käynnistäminen. Cotton (1991) määritteli yrittäjyyskasvatusta lähestymistapana, missä nuoret käynnistävät ja johtavat omia projektejaan oppimisen välineenä. Malli on simuloitua yritystoimintaa.

Projektityöskentelyn avulla edistetään kasvatuksen ja koulutuksen yleistavoitteiden saavuttamista ja edistetään yritteliäisyyteen liittyvien ominaisuuksien kehittymistä, kuten aloitteellisuutta, joustavuutta, määrätietoisuutta ja ryhmässä työskentelytaitoja.

Yrittäjäkoulutus / yrittäjäyyskoulutus. Yrittäjäkoulutuksen ja yrittäjäyyskoulutuksen määrittelyt ovat tässä yhteydessä tärkeitä siksi, että niitä käytetään huolimattomasti peruskouluopetukseen ja -kasvatukseen liittyvinä käsitteinä. Yrittäjäyyskasvatuksen käsitettä voidaan pitää tavoitteiltaan edellisiä laajempina sen sisältäessä myös liikkeenjohdollisia elementtejä, mitkä ilmenevät yrittäjäyysä edistävissä opetusmenetelmissä, kuten projektityöskentelyssä ja erilaisissa simulaatiomalleissa. Yrittäjänä toimiminen edellyttää ammattitaitoa. Käytännössä yrittäjät ovat hankkineet sen yrityksen ja erehdyksen kautta sekä mallioppimisen kautta. Suomessa syntyi 1990-luvulla suuri määrä aiheeseen liittyvää kurssitoimintaa ja opetusohjelmia. Yleensä yrittäjäkoulutuksen kohderyhminä ovat alkavat yrittäjät, pk-yritysten omistajajohtajat sekä heihin verrattavat ammatinharjoittajat ja joskus palkkajohtajat. Opetushallituksen valtakunnallisten yrittäjätutkimuksen perusteiden (1993) tarkoituksena on osaltaan systematisoida tätä koulutusta.

Yritystoimintaa kehittävästä koulutuksesta käytetään vaihtelevia käsitteitä, kuten yrityskoulutus, yrittäjäkoulutus ja yritysjohton koulutus. Käsitteenä yrityskoulutus on laajin sen kohdejoukkona ollessa yrittäjien lisäksi myös muu yrityksen henkilöstö. Yrittäjäkoulutus on yleensä tarkoitettu yritysten omistajajohtajille ja ylimmälle palkkajohdolle. Yrittäjäkoulutus ei koske muuta yrityksen henkilöstöä. Yritysjohton koulutuksesta käytetään myös nimitystä liikkeenjohton koulutus. Sitä voidaan pitää samansisältöisenä yrittäjäkoulutuksen kanssa, joskin siinä korostuu aktiivisissa johtotehtävissä toimivien koulutus. Koulutus-käsitteen rinnalla on alettu puhua myös kehittämisestä. Tällöin koulutusta korostetaan vain yhtenä keinona tukea yksilön, ryhmän tai organisaation kehittymistä. Näin ollen voidaan puhua myös yrityksen, yrittäjän ja yritysjohton kehittämisestä. Käsitteillä kehittämisvalmennus ja yrittäjävalmennus halutaan kuvata toimintaa, jossa koulutuksen ohella analysoidaan yrityksen tilaa ja kartoitetaan kehitystarpeita. (Hanhisalo ym. 1994). Myös Suokkaan (1988) määritelmä yrittäjäyyskoulutuksesta on samansuuntainen. Hän määritteli

yrittäjäkoulutuksen suunnitelluksi ja järjestelmälliseksi toiminnaksi, jonka tavoitteena on kehittää ja vahvistaa siihen osallistuvien omassa yritystoiminnassaan tarvitsemia tietoja, taitoja ja toimintatapoja.

4.2 Tutkimuksen ongelmat ja menetelmä

Tutkimuksen lähtökohdaksi luvussa 2 todettiin ensiksikin pohjan luominen yrittäjyyskasvatuksesta käytävää arvokeskustelua varten, toiseksi aineksien tuottaminen yrittäjyyskasvatuksen opetussuunnitelmien, koulutusohjelmien ja opetus-oppimisprosessin kehittämiseksi sekä kolmanneksi analyysimallin kehittäminen yrittäjyyskasvatuksen kehittämishankkeiden arvioimiseksi. Pyrkimyksenä on harkinnanvaraisista näytteistä koota rajattu laadullinen aineisto sekä yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden ulottuvuuksien että opiskelijoiden yrittäjiin liittyvien mielikuvien tutkimiseksi. Laadullisen aineiston analyysitapana käytetään sisällön erittelyä.

Yrittäjyyttä koskeva kirjallisuus ja tutkimukset paljastavat toisistaan poikkeavia käsityksiä yrittäjyydestä. Kapeimmillaan yrittäjyys samaistetaan yrittäjänä toimimiseen, laajimmillaan siihen sisällytetään edellisen lisäksi myös sisäinen ja omaehtoinen yrittäjyys. Näin lähtökohdasta riippuen yrittäjyyskasvatus muodostuu hyvin erilaiseksi. Se voi rajoittua yrittämiseen liittyvien tietojen jakamiseen tai se voi muodostua opetuksen yleisperiaatteeksi ja integroitua laajemmin osaksi opetussuunnitelmaa, koulutusta ja kasvatusta. Mikäli yrittäjyys tuodaan koulutukseen vain yhtenä aihekokonaisuutena, on hyvin mahdollista, että koko yrittäjyyskasvatus jää koulutiedon välittämiseksi. Yrittäjyyskasvatuksen opetus-oppimistilanne on koulussa rakennettu pelkistetyksi joko siten, että opettaja opettaa yrittäjyyskasvatusta erillisenä oppiaineena tai siten, että työskentely on oppiainerajat ylittävää ja kokonaisvaltaista opiskelijan omakohtaista vastuuta korostavaa projektityöskentelyä. Yrittäjyyskasvatus nähdään toisinaan vaihtoehtona sopeutumattomille nuorille ja sen ajatellaan liittyvän vain johonkin tiettyyn oppiaineeseen. Menestyviä oppilaita ja akateemisia oppiaineita se ei eräiden käsitysten mukaan sivua mitenkään. Toisaalta

laajempi näkemys yrittäjyydestä voi johtaa samaistamaan yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet yleisiksi opetuksen tavoitteiksi tai joksikin epämääräiseksi "yritteliään ihmisen kokonaispersoonallisuuden kehittämisen" tavoitteeksi.

Suomi Englannin tavoin on jaettu Euroopan unionin rakennerahastoihin liittyen eri tukialueisiin. Teollisuuden rakennemuutoksesta kärsivien alueiden uudistaminen (tavoite 2-alueet), maaseutumaiden seutujen kehittäminen ja rakenteellinen mukauttaminen (tavoite 5b-alueet) sekä erittäin harvaan asuttujen alueiden kehittäminen (tavoite 6-alueet) ovat alueellisia tavoitteita, jotka toimivat lähtökohtana Euroopan unionin tuen kohdentamisessa. Yrittäjyys, uuden yritystoiminnan käynnistäminen ja verkostoyhteistyö ovat ohjelmien painopisteitä. Samoin horisontaaliset, kaikkia alueita koskevien tavoite 3- ja tavoite 4-ohjelman strategiat pohjautuvat yrittäjyydelle. Yrittäjyyskasvatus on käynnissä olevalla ohjelmakaudella 1994-99 korostunut tavoiteohjelmissa 5b ja 6, mutta uuden ohjelmakauden valmistelut, jotka koskevat vuosia 2000-2006, osoittavat yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden kattavan myös muita tavoiteohjelmia. Ohjelmakohtaisen kokonaisarvioinnin ohessa eri hallinnonalat tekevät lisääntyvässä määrin arviointia omaan toimialaansa liittyen ja siltä osin kuin ne ovat tehneet hankkeiden rahoituspäätöksiä. Opetusministeriö on yksi alueohjelmiin ja horisontaalisiin ohjelmiin liittyvien hankkeiden rahoitukseen osallistuva hallinnonala ja se on tehnyt tähän mennessä useita satoja hankerahoituspäätöksiä. On noussut esiin tarve sopivasta analyysimallista, jota voitaisiin käyttää myös muihin kuin rakennerahastojen tukea saavien yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden arviointiin.

Tutkimuksen ensimmäinen ongelma onkin se, minkälaisia ulottuvuuksia toteutetut koulujärjestelmään liittyvät yrittäjyyskasvatuksen hankkeet voivat saada?

Yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden ulottuvuuksia (osa II) koskeva sisällön analyysi on tässä tutkimuksessa Eskolan ja Suorannan (1998, 19) mukaisesti empiiriseen aineistoon pohjautuvaa aineistolähtöistä analyysiä. Tällöin aineiston rajausta on tärkeä, jotta sen analysointi on järkevää. Aineistolähtöinen analyysi ja valmiiden dokumenttien käyttö sopii Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan perustiedon

saamiseksi jonkin ilmiön olemuksesta. Tässä tutkimuksessa etsitään yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden perusolemusta ja hankkeiden ulottuvuuksia. Tutkimuksessa mukana olevat hankkeet koskettavat Englannissa ja Suomessa ajanjaksoa 1980-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin. Ennen 1980-luvun puoliväliä vallinnut tilanne kuvataan lyhyesti, koska hankkeita ei ollut. Hankkeiden valintakriteerit on kuvattu luvussa 5.2. Hankkeiden luokitus tehdään tavoitteiden laajuuden, verkottumisen, toteuttamismuotojen ja toteuttamisen laajuuden pohjalta.

Yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseksi on välttämätöntä analysoida tarkemmin näkemyksiä yrittäjistä ja yrittäjyydestä. Yleiseksi lähtökohdaksi voidaan ottaa ne opiskelijoiden yrittäjiin liittämät mielikuvat, joille ulkoisen yrittäjyyden opetusjärjestelyt joudutaan rakentamaan. Olisikin hedelmällistä tietää, minkälaisia näkemyksiä opiskelijoilla voisi yrittäjyydestä olla, minkälaisen kirjon ne muodostavat? Kirjallisuuden pohjalta voidaan opiskelijoilta olettaa edellä kuvatun kattavan kokoelman mukaisia monenlaisia näkemyksiä, jotka jäsentyvät yrittäjäpersoonan olemassaolon, ulkoisten tekijöiden olemassaolon, yrittäjyyden ja yrittäjien olemuksen, kompetenssin, tiettyyn väestöryhmään kuulumisen ja työelämäkokemusten mukaisesti.

Näkemykset saattavat ensinnäkin vaihdella erilaisen opiskelijoiden yrittäjyyteen liittyvän sitoutumisen asteen ja toisaalta erilaisen yrittäjäksi ryhtymisen kehitysvaiheen mukaan. Carter ja Cannon (1992) kuvasivat neljä yrittäjätyyppiä, päättäväiset, otolliset, vastahakoiset ja vastustavat yrittäjät. Kyseinen jako pohjautui yksilöiden suhtautumiseen yrittäjäksi ryhtymiseen. Kaksi jälkimmäistä ryhmää ei näe yrittäjäksi ryhtymisessä mitään tavoiteltavaa. Sen sijaan kaksi ensin mainittua ryhmää voidaan ohjata yrittäjiksi otollisten ympäristötekijöiden ja riittävän koulutustuen ollessa saatavilla. Voidaankin kuvitella, että näiden kahden ryhmän ajattelutavat ovat erilaisia. Tässä tutkimuksessa lähdetään siitä, että mukana olevista opiskelijaryhmistä toinen edustaa otollisia ja toinen päättäväisiä. On oletettavaa, että viimeksi mainitun ryhmän osalta yrittäjyyteen sitoutuminen on voimakkaampaa ja yrittäjäksi ryhtymisen kehitysvaihe ensin mainittua ryhmää kypsempi ja lähempänä yrittäjäksi ryhtymistä. Yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseksi nämä kaksi ryhmää valitsemalla voidaan tutkia

opiskelijoiden yrittäjiin liittyvien näkemysten mahdollista vaihtelua ja luoda kuva opiskelijoiden ajattelun kirjosta. Toiseksi opiskelijoiden näkemykset saattavat vaihdella sukupuolen mukaisesti. Sexton ja Kasarda (1992) nostivat esiin sukupuolten mukaisen jaottelun toteamalla keskustelun naisyrittäjyydestä lähteneen liikkeelle 1980-luvun puolivälissä. Naisten osuus yrittäjistä on Pk-yritysraportin (1996) mukaan hieman yli 30 %. Naisten toimialavalinta eroaa myös miehiin nähden siten, että he toimivat useammin kaupan ja palvelujen piirissä. Niittykankaan ym. (1994) tulokset osoittivat, ettei sukupuolella ollut yhteyttä kosketukseen yrittäjyyteen. Myöskään sukupuolella ei ollut yhteyttä kriittisyyteen yksityisyrittäjyyttä kohtaan. Naiset arvostivat yrittäjän työtä miehiä enemmän. Miehet sen sijaan korostivat osaamista yrittäjyyden edellytyksenä naisia vahvemmin. Tässä tutkimuksessa halutaankin valottaa mahdollisia sukupuolten välisiä eroja yrittäjyyteen liittyvissä mielikuvissa.

Aikaisemmissa tutkimuksissa yrittäjyyteen liittyviä mielikuvia on tutkittu lomakkeilla, joissa vaihtoehdot on annettu valmiina. Tässä tutkimuksessa käytetään avoimia kysymyksiä, koska mielikuvien voidaan olettaa vaihtelevan ja tällöin valmiit vaihtoehdot rajaisivat vastauksia. Tietoa hankitaan ryhmiltä, joita voidaan luonnehtia otollisiksi ja päättäväisiksi. Otollisuuteen viittaa se, että kyseiset opiskelijat osoittivat kiinnostusta yrittäjyyskasvatuksen valinnaisopintoihin. Päättäväisyyden osoittimena pidetään ensinnäkin sitä, että kyseiset opiskelijat suorittivat opintojensa ohessa erillistä yrittäjätutkintoa ja toiseksi sitä, että lähes kaikilla heillä oli oma yritys.

Tutkimuksen toinen ongelma on se, minkälaisia mielikuvia opiskelijoilla on yrittäjistä ja yrittäjänä toimimisesta?

Toinen ongelma jäsennettiin osaongelmiksi seuraavasti:

- *Millaisia ulottuvuuksia opiskelijoiden yrittäjää koskevista näkemyksistä nousee esille? Ulottuvuuksia etsitään aikaisemmassa kirjallisuudessa esitettyjen kuvausten perusteella.*
- *Ovatko hyvän ja huonon yrittäjän mielikuvat toistensa peilikuvia?*
- *Eroavatko nais- ja miesopiskelijoiden hyvän ja huonon yrittäjän mielikuvat?*

- *Eroavatko otollisten ja päättäväisten ryhmiin kuuluvien opiskelijoiden hyvän ja huonon yrittäjän mielikuvat?*

Opiskelijoiden näkemyksiä yrittäjistä koskeva sisällönanalyysi (osa III) on edellisestä poiketen Eskolan ja Suorannan (1998, 112) mukaisesti luonteeltaan eläytymismenetelmään pohjautuvaa. Opiskelijoille annettavassa lomakkeessa pyydetään kuvailemaan yrittäjiä. Opiskelijat tekevät sen mielikuviansa pohjalta kuitenkin siten, että eläytymismenetelmään tyypillisesti liittyviä orientaatioita, kehyskertomuksia, edustaa tässä tutkimuksessa kouluttajan tai tutkijan tekemä kuvaus yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen merkityksestä yhteiskunnassa. Menetelmän täsmennys tapahtuu tältä osan III luvussa 7.

4.3 Raportin rakenne

Tutkimus raportoidaan neljässä osassa. Osan I "Yrittäjyyden moniulotteisuus" luvut 1 ja 2 muodostuvat koulujärjestelmän ja tutkintoon johtavan koulutuksen piirissä tapahtuvan yrittäjyyden edistämisen lähtökohtien kuvauksesta sekä tutkimustehtävän yleiskuvauksesta. Luvussa 3 yrittäjyyttä luonnehditaan kirjallisuuden ja tutkimuksen näkökulmasta sekä tehdään yhteenveto näkemyksistä jäsentää yrittäjiä ja yrittäjyyttä. Tutkimustehtävän täsmentämiseen lukuun 4 sisältyvät yrittäjyyden määrittely, tutkimuksen ongelmat sekä metodologiset valinnat.

Osan II "Yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden ulottuvuudet koulujärjestelmässä" luvuissa 5 ja 6 kuvataan Englannin ja Suomen koulutusjärjestelmiä yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta, perustellaan hankkeiden valinta, luokitetaan hankkeet ja laaditaan analyysimalli.

Osan III "Opiskelijoiden näkemykset yrittäjistä" luku 7 sisältää menetelmäkuvausten, johon liittyen kuvataan tutkimuksen kohdejoukko ja näytteen kuvaus, kyselylomake, mittarin laatiminen, muuttujien kuvaus sekä kyselyn toteuttaminen ja vastaajat sekä

taustatiedot opiskelijoista ja heidän kontakteistaan yrittäjyyteen. Opiskelijoille suunnatun kyselyn tulokset raportoidaan luvussa 8 siten, että ensin kuvataan vastaajien tausta, kontaktit yrittäjyyteen ja yrittäjyyskokemukset. Tämän jälkeen raportoidaan yrittäjän kuvaajien muodostaminen sekä hyvän, huonon ja tyypillisen suomalaisen yrittäjän kuvaajat opiskelijoiden näkemänä. Sen jälkeen raportoidaan hyvän ja huonon yrittäjän kuvaajat toistensa peilikuvina sekä kuvaajaluokat. Lopuksi raportoidaan otollisten ja päättäväisten ryhmien ja sukupuolten väliset erot.

Osan IV "Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen tulosten valossa" luvussa 9 esitetään tutkimuksen päätulokset, luodaan kuva opiskelijoiden ulkoiseen yrittäjyyteen liittyvistä mielikuvista, yrittäjyysorientaatiosta, tarkastellaan tulosten yhteyttä aikaisempiin tutkimuksiin, arvioidaan käytettyjen menetelmien luotettavuutta ja yleistettävyyttä sekä tulosten hyödyntämistä. Lopuksi esitetään työn tulosten pohjalta esille nousseita jatkotutkimushaasteita.

OSA II
YRITTÄJYYSKASVATUKSEN HANKKEIDEN ULOTTUVUUDET
KOULUJÄRJESTELMÄSSÄ

5 KOULUJÄRJESTELMIEN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN HANKKEISTA

5.1 Englannin ja Suomen koulujärjestelmät yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta

Englannin ja Suomen koulujärjestelmät ovat hajautettuja, jolloin vastuu opetussuunnitelmien painotuksista, käytettävistä opetusmenetelmistä ja opetusmateriaalista on koulu- ja opettajatasolla valtakunnallisten kehysten puitteissa. Keskeinen ero yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta on se, että Suomessa kyseinen painopistealue on kirjattu oppivelvollisuuskoulun ja toisen asteen koulutuksen valtakunnallisiin opetussuunnitelmien perusteisiin. Tässä luvussa tehtävä Suomen menettelytapojen Englantia perusteellisempi kuvaus johtuukin siitä, että meillä yrittäjyyskasvatus on tuotu merkittäväällä painoarvolla valtakunnallisiin, kasvatusta ja koulutusta sääteleviin opetussuunnitelmien perusteisiin, jotka ovat normitasoisia asiakirjoja. Englannissa ei ole menetelty vastaavasti. Kolmannen asteen koulutuksen koulutusohjelmista vastaavat Suomessa ammattikorkeakoulut ja yliopistot ja Englannissa yliopistot. Niissä kyseinen teema ilmenee hyvin vaihtelevasti.

Englanti. Englannissa oli Eurydicen ja Cedefopin (1995) tilastojen mukaan oppilaita vuonna 1993 oppivelvollisuus- ja toisen asteen koulutuksessa lähes 7,7 miljoonaa, opettajia yli 400 000 ja kouluja lähes 25 000. Samana ajankohtana siellä oli 72 yliopistoa sekä 48 muuta kolmannen asteen tutkintoon johtavaa koulutusta järjestävää oppilaitosta. Niissä oli kokoaikaisia opiskelijoita lähes 830 000 ja osa-aikaisia yli 390 000. Englannissa oppivelvollisuuskoulutusta koskeva kansallinen opetussuunnitelma (National Curriculum, 1995) muodostuu kolmesta ydinoppiaineesta, englannin kielestä, matematiikasta ja tieteistä. Edellisten lisäksi muina oppiaineina ovat teknologia, historia, maantiede, taide, musiikki, fyysinen kasvatus ja uskontokasvatus. Koulun opetussuunnitelmassa pitää olla myös uraohjausta, terveystieteistä, sosiaalisten taitojen kasvatusta ja ympäristökasvatusta. Kansallinen opetussuunnitelma korostaa oppilaiden yritteliään käyttäytymisen sekä taloustietoisuuden merkitystä. Oppivelvollisuuskoulun jälkeisessä koulutuksessa korostetaan muun ohella uraohjausta sekä koulutuksen ja elinkeinoelämän yhteyksiä mukaan lukien

työharjoittelu.

Suomi. Suomessa oli samana ajankohtana vuonna 1993 peruskouluissa yli 590 000 oppilasta, päivälukioissa 105 000, ammatillisissa oppilaitoksissa 185 000, ammattikorkeakouluissa 14500 ja yliopistoissa yli 124 000 opiskelijaa. Yhteensä koko järjestelmän piirissä oli 1,019 miljoonaa kokopäiväistä opiskelijaa. Samana ajankohtana meillä oli peruskouluja lähes 4300, päivälukioita 430, muita peruskouluja ja lukioita 25, ammatillisia oppilaitoksia 349, ammattikorkeakouluja 16 ja yliopistoja 20. Yhteensä järjestelmän piirissä oli 5134 oppilaitosta. Vuonna 1995 oppilaitoksissa työskenteli yli 66 000 opettajaa. Peruskouluissa heitä oli 38300, lukioissa 5200, ammatillisissa oppilaitoksissa 15500 ja yliopistoissa 7100. (Koulutus Suomessa 1998).

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa on yrittäjyyskasvatus omana aihekokonaisuutena. Yrittäjyyskasvatus voi kuulua yhtenä aihekokonaisuutena sekä ala- että yläasteen kunta- ja koulukohtaiseen opetussuunnitelmaan. Ala-asteen oppiaineista erityisesti ympäristö- ja luonnontietoaine kokonaisuus sekä äidinkieli ja katsomukselliset aineet antavat hyviä mahdollisuuksia yrittäjyyskasvatuksen aiheiden käsittelylle. Ala-asteella painotetaan ennen muuta sisäistä yrittäjyyttä, yritteliäisyyttä ja omatoimisuutta.

Opetussuunnitelmaan kuuluu myös työelämään tutustumista, jonka yhteydessä oppilaat saavat jo tuntumaa kotiseudun elinkeinoelämästä ja työnteosta koulun ulkopuolella. Yläasteella aihepiiriä voidaan käsitellä mm. oppilaanohjauksen, yhteiskuntaopin, äidinkielen, matematiikan ja katsomuksellisten aineiden yhteydessä. Myös valinnaisissa opinnoissa yrittäjyyskasvatus tulee hyvin esille. Työelämään tutustumisjaksoilla ja erilaisissa elinkeinoelämän kanssa tehtävissä projekteissa yläasteen oppilaat voivat tutustua elävästi yrittäjyyteen ja ympäröivään elinkeinoelämään.

Lukion opetussuunnitelman perusteet. Lukiossa voidaan yrittäjyyttä lähestyä joko koulukohtaisen yrittäjyyskasvatus-aihekokonaisuuden avulla tai sijoittamalla soveltaviin opintoihin yrittäjyyttä käsitteleviä kursseja joko eri oppiaineisiin liittyen

tai omina koulukohtaisina kursseinaan. Lukion työelämään tutustumisen järjestäminen on kunnan ja koulun opetussuunnitelmassa päätettävä asia. Myös oppilaitosten välinen yhteistyö on mahdollistanut oppilaille yrittäjyyttä käsittelevien opintojen suorittamisen ammatillisissa oppilaitoksissa.

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteet. Laissa ammatillisista oppilaitoksista määritellään yhdeksi ammatillisen koulutuksen tavoitteeksi yrittäjyyteen ja yritystoimintaan perehdyttäminen. Yrittäjyyteen kasvaminen eri aloilla alan ammatillisen ja yhteisten opintojen tavoitteissa. Sisäisen yrittäjyyden lisäksi tavoitteena on, että opiskelija oppii perustiedot yritystoiminnasta ja pystyy hahmottamaan yritystoimintaa ammatissa toimimisen ja jatko-opintojen näkökulmasta, jolloin hänelle kehittyy realistinen käsitys omista mahdollisuuksistaan oman alansa yrittäjänä. Useilla aloilla yritystoiminta on usean opintoviikon laajuinen opintokokonaisuus joko pakollisina tai vaihtoehtoisina opintoina. Kaupan ja hallinnon koulutuksessa se on oleellinen osa opintoja.

Yrittäjän ammattitutkinnot. Yrittäjäkoulutusta varten ammattitutkintorakenteessa ovat yrittäjän ammattitutkinto ja erikoisammattitutkinto. Yrittäjän ammattitutkinto on tarkoitettu yrittäjäksi aikoville henkilöille, joilla on jo ennestään jokin ammatti. Tutkinnossa määritellään ne vaatimukset, joita yritystoiminnan käynnistämiseksi tarvitaan. Erikoisammattitutkinto on syventävä, yrittäjän ammattitaitoa kehittävä tutkinto, joka käynnistyy vuonna 1997. Tutkintoja varten on olemassa yhdeksän alueellista tutkintotoimikuntaa. Yrittäjän ammattitutkinnon näyttökokeita järjestäviä oppilaitoksia on yli 40.

5.2 Vertailtavat yrittäjyyskasvatuksen mallit

Gibbin (1993) mukaan monissa maissa on käynnistetty eri kouluasteiden kasvatukseen ja koulutukseen liittyviä yrittäjyyskasvatuksen hankkeita. Tällaisia maita ovat Aasian maat kuten Intia, Malesia ja Filippiinit sekä Kanada, USA ja Englanti, Romania ja Norja. Tässä luvussa kuvataan kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta

kahden OECD-maan, Englannin ja Suomen, keskeiset koulujärjestelmän yrittäjyyskasvatuksen hankkeet 1990-luvun puoliväliin saakka. Kuvatut hankkeet liittyvät oppivelvollisuuskoulutukseen, toisen ja kolmannen asteen tutkintoon johtavaan koulutukseen tai edellä mainittujen asteiden opetussuunnitelmien, koulutusohjelmien ja opetusmenetelmien kehittämiseen. Rajausta merkitsee samalla sitä, että valitut kuusi englantilaista ja kuusi suomalaista hanketta liittyvät molempien maiden osalta opetusministeriöiden toimialaan. Englannissa Suomen opetusministeriötä vastaa Department for Education (DFE) lukuunottamatta ammatillisen koulutuksen hallintoa, josta vastaa Employment Department (ED). Näin erilainen tutkintovaatimusten ulkopuolinen, esimerkiksi opetusministeriön, kauppa- ja teollisuusministeriön tai työministeriön täydennyskoulutuksena tai työllisyyskoulutuksena järjestämä yrittäjä- ja yrittäjyyskoulutus eivät kuulu tutkimuksen piiriin. Tutkimuksen piiriin eivät myöskään kuulu Euroopan unionin rakennerahastojen tuella rahoitetut kehittämishankkeet.

1980-luvun puoliväliin mennessä Englannissa saadut yrittäjyyskasvatukseen liittyvät kokemukset kuvataan Timminsiin (1987) pohjautuen lyhyesti johtuen siitä, että tutkintoon johtavaan koulutukseen tai kyseisen koulutuksen kehittämiseen liittyviä hankkeita ei ollut. Myöskään Suomessa ei ollut samana ajanjaksona hankkeita, jotka täyttävät seuraavassa kuvatut kriteerit. Sen sijaan Suomessakin oli täydennys- ja työllisyyskoulutuksena järjestettyä yrittäjäkoulutusta, joka ei kuitenkaan liittynyt perustutkinnon suorittamiseen (ks. esim. Koskinen & Suokas, 1986). Tässä kuvattavien hankkeiden valinnan kriteerinä oli ensinnäkin niihin sitoutuneiden toimijoiden määrä ja toiseksi niihin uhratut julkisen sektorin ja elinkeinoelämän osoittamat taloudelliset ja henkiset resurssit. Hankkeet nousevat keskeiseksi myös siksi, että toimialasta vastaava opetushallinto, työnantaja- ja yrittäjäjärjestöt ovat sitoutuneet niihin eri tavoin, esimerkiksi resurssiomalla hanketta suoraan, osoittamalla henkilötyöresurssia, tiedottamalla, kouluttamalla ja levittämällä tuloksia valtakunnallisesti. Suomen osalta voidaan todeta tässä kuvattujen hankkeiden käytännössä kattavan kaikki merkittävät ja raportoidut hankkeet. Englannin hankkeet koottiin Durhamin yliopiston kirjaston tietokannasta. Tällöin hakusanana käytettiin yrittäjyyttä, yrittäjyyskasvatusta sekä yrittäjää. Lisäksi käytiin keskustelut sikäläisten

asiantuntijoiden kanssa hankkeiden merkityksestä. Kuvauksen jälkeen kyseisistä hankkeista tehdään yhteenveto ja luokitus. Luokitus tehdään tavoiteltavien pätevyyksien, kohderyhmän laajuuden, alueellisen kattavuuden, verkottumisen, ja opetus-oppimismenetelmien pohjalta.

Englanti valittiin toiseksi maaksi, koska siellä yrittäjyyskasvatuksen ja tutkintotavoitteisen koulutuksen yhtymäkohdista lähdettiin keskustelemaan Suomea paljon aikaisemmin. Työttömyyttä alettiin ratkaisemaan koulutuksellisin keinoin järjestelmätasolla. Muut maat eivät pääsääntöisesti läpikäyneet Suomen kaltaista talouden taantumaa. Englannilla ja Suomella on lisäksi runsaasti yhteistyötä, esimerkiksi oppilas-, opiskelija ja opettajavaihdon muodossa. Yrittäjyyden edistäminen on yksi yhteistyön painopisteistä. Myös työllisyyden kehittymisestä laadittiin arvioita molempien maiden osalta mm. OECD:n toimesta. Vaatimuksia yrittäjyyskasvatukseen liittämisiksi osaksi eri kouluasteiden opetussuunnitelmia ja koulutusohjelmia perusteltiin myös Englannissa ensisijaisesti yhteiskunnallisesti vaikealla työttömyystilanteella. Toiseksi vaatimuksia tukivat myös pääministeri James Callaghanin jo vuonna 1976 Ruskin Collegessa pitämä puhe, jonka mukaan kouluissa ei kehitetty elinkeinoelämän tarpeisiin soveltuvia opiskelijoiden ominaisuuksia kuten motivaatiota, taitoja, asenteita ja tietoja. Näyttää siltä, että yrittäjyyskasvatuksen esille nousemisen yksi ilmentymä oli koulutuksen ja työelämän yhteyksien korostaminen. Puhe johti Englannissa laajaan, julkiseen "Great Debate"-käsitteellä tunnettuun keskusteluun opetuksen tavoitteista ja sisällöistä. Callaghanin puhe;

-- Was made against a background of strongly critical comment--on--education. Underlying all this was the feeling that the educational system was out of touch with the fundamental need for Britain to survive economically in a highly competitive world through the efficiency of its industry and commerce --. (Education in Schools 1977, 2)

Suomi vastaavasti käynnisti yksittäisiä koulukohtaisia hankkeita lukuunottamatta omia verkottuneita ja paljon toimijoita sisältäviä yrittäjyyskasvatuksen hankkeita vasta 1990-luvun alussa Englannin tavoin korkeasta työttömyystilanteesta johtuen.

Yrittäjyyden edistäminen nousikin yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi ja koulun tehtäväksi valtioneuvoston vuosien 1991-96 koulutuksen kehittämissuunnitelmassa.

--Opetukseen sisällytetään yrittäjyyteen ja yritystoimintaan perehdyttäviä sisältöjä. Yrittäjyys otetaan huomioon myös opettajankoulutusta sekä opetussuunnitelman perusteita kehitettäessä eri koulumuodoissa-- (Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma 1991-96, 11).

Aiemmin lähtökohtana olleeseen ja koulutuksen putkiajattelun tukemaan ajatteluun, jonka mukaan opiskelija aina koulutuksesta valmistuttuaan hakeutuu toisen palvelukseen, haluttiin saada muutosta. Yhteiskunnassa oltiin suhteellisen yksimielisiä siitä, että 1990-luvulla ei työttömyyslukuja saada oleellisesti laskemaan hallituksen optimismista huolimatta. Työttömyys muuttui näin rakenteelliseksi ongelmaksi. Koulujärjestelmän, kasvatuksen ja koulutuksen tuottama yrittäjyys kytkettiin pääsääntöisesti elvyttämään yritystoimintaa ja pk-sektoria. Yrittäjyyskasvatukseen liitettiin tällöin muitakin tärkeitä ulottuvuuksia, kuten yritteliäisyys toisen palveluksessa. Kyseisten tavoiteulottuvuuksien saavuttamiseen ei ole ollut tarjolla riittävän selkeitä menetelmiä. 1990-luvun puolivälissä opetusministeriön toimialalla näyttivät koulutuksen ja työelämän yhteyksien kehittäminen sekä yrittäjyyden edistäminen entisestään korostuvan päättäjien kannanotoissa seuraavasti:

Koulutuksen ja työelämän yhteyksien lisääminen on tärkeätä monella tapaa. Yhteistyötä lisätään toteuttamalla yhteisiä kotimaisia ja kansainvälisiä koulutusohjelmia sekä vahvistamalla yrittäjäkoulutusta. Lisääntyvä yhteistyö edistää oppisisältöjen saamista vastaamaan nykyistä paremmin työelämän vaatimuksia. (Tasavallan Presidentin Työllisyystyöryhmä 1994, 24).

--Koulutuksen ja työelämän on limittäydyttävä ja vuoroteltava nykyistä joustavammin ihmisten elämässä--. Lisätään työssä oppimista sekä työelämätaitoja, yrittäjyyttä ja valmiuksia itsenäiseen ammatin harjoittamiseen kaikilla koulutustasoilla-- (Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1995-2000, 6).

5.3 Yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden kuvaus

5.3.1 Englanti ja Suomi 1980-luvun puoliväliin

Timmins (1987) on koonnut yhteen kokemukset yrittäjyyskasvatuksen edistämisestä Englannissa 1980-luvun puoliväliin mennessä. Yrittäjyyskasvatus näytti rajoittuneen ajatukseen, jonka mukaan se merkitsi ainoastaan pienyrityksen perustamista ja siihen liittyvien toimenpiteiden oppimista. Tavoitteena oli kehittää pienyrittäjyyden edistämiseen liittyvää koulutusta, joka tuottaa valmiuksia oman yrityksen perustamiseen ja johtamiseen. Koulutukseen sisältyi tällöin verotukseen, laskentatoimeen, rahoitukseen ja markkinointiin koskevia elementtejä. Vasta myöhemmin koulutusta alettiin räätälöidä eri kohderyhmien tarpeiden mukaisesti. Ensiksikin joustavien ja yksilöllisten opetussuunnitelmien laatiminen nähtiin erittäin tärkeäksi, koska tarpeet vaihtelivat yritystoiminnan käynnistämiseen liittyvistä perustiedoista ja liike-idean synnyttämisestä aina toimivan yrityksen liiketoiminnan kehittämiseen. Toiseksi aikaisemmat koulutusohjelmat oli rakennettu ainoastaan toisen palvelukseen sijoittumisen varaan. Työllistymiseen tähtääviä ohjelmia oli erittäin niukasti, vaikka itsensä työllistämistädot liittyvät jokaisen ihmisen elämäntaitoihin. Oppivelvollisuuskoulua kokonaisuutena ja asennekasvatusta ei painotettu, koska tuloksia haluttiin nopeasti. Opetussuunnitelmien ja koulutusohjelmien laadun muuttumisen edellytyksenä näytti olevan muutos opettajakunnan ja rehtoreiden suhtautumisessa koulutustehtävän muutokseen työllistymistä tukevaan suuntaan. Tämän muutoksen nähtiin edellyttävän kouluttautumista. Opettajien asenne saattoi olla kielteinen yrittäjyyttä kohtaan tai heillä ei ollut asiantuntemusta, joka auttaisi opetuksessa käsittelemään itsensä työllistämistä. Kaikkien opettajien olisikin hallittava pienyritystoiminnan osa-alueita ja kyettävä näkemään opetussisältöjä työllistämisen näkökulmasta. Kokemuksen puuttuessa pitäisi olla mahdollisuus tutustua yritystoimintaan. Näin voitaisiin lisätä oppilaitosten yrittäjyysmyönteistä ilmapiiriä. (Timmins, 1987). Suomessa ei 1980-luvun puoliväliin mennessä ollut valinnan kriteerit täyttäviä yrittäjyyskasvatuksen hankkeita.

5.3.2 Englannin ja Suomen hankkeet 1980-luvun puolivälistä

Seuraavassa kuvataan kuusi englantilaista ja kuusi suomalaista yrittäjyyskasvatuksen hanketta 1980-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin toteuttamisen aikajärjestyksessä, sikäli kuin se on mahdollista.

"Going for Enterprise". Projektin avulla 14-19 vuotiaita opiskelijoita rohkaistiin työllistämään itse itsensä teollisuuden työpaikkojen vähetessä. Se käynnistyi vuonna 1985 neljällä laajalla alueella, jotka voidaan rinnastaa Suomen taantuviin teollisuusalueisiin, Euroopan unionin määrittämiin tavoite 2-alueisiin. Projektia sponsoroi British Steel Industry ja se sisälsi oppimateriaalin kehittämistä, opettajankoulutusta ja yrittäjyystietoisuuden kohottamista. Tavoitteisiin pyrittiin opetusprosessin avulla tukemalla persoonallista kehitystä ja erityisesti itseluottamusta, jotta nuoret muuttuvissa olosuhteissa voisivat ottaa vastuuta, kehittää pätevyyttään kommunikaatio-, päätöksenteko- ja sosiaalisissa taidoissaan osallistumalla käytännön projekteihin sekä lisäämällä nuorten yritystoiminnan tuntemusta. Jokaisella neljällä alueella evaluaatiokyselyt kohdennettiin rehtoreille, opettajille, paikallisille opetusviranomaisille ja sidosryhmille, kuten yrityksille. Kyselylomakkeita lähetettiin yhteensä 1457 kappaletta. Lisäksi suoritettiin puhelinhaastatteluja. Tulosten mukaan yli 80 % teräsalueiden toisen asteen 418 oppilaitoksesta oli mukana. Oppilaitosten rehtorit näkivät konseptin liittyvän pikemminkin persoonallisten ominaisuuksien kuin pelkästään ulkoisen yrittäjyyden kehittämiseen. Rehtorit eivät useinkaan olleet keskeisiä päätöksentekijöitä, vaan opetussuunnitelman yleisestä kehittämisestä vastuussa oleva opettaja sekä yrittäjyyskasvatuksen vastuupettaja. Keskimäärin yrittäjyyskasvatukseen oli keskittynyt neljä opettajaa oppilaitosta kohti ja 50 %:lla oppilaitoksia oli erillinen yrittäjyyskasvatuksen ohjelma. Yrittäjyyskasvatus kosketti laajemmin noin 11530 opiskelijaa eli noin 12 % oppilaitosten yhteenlasketusta opiskelijamäärästä. Yrittäjyyskasvatus kuitenkin painottui tietyille luokka-asteille. Arvioitiin, että toisen asteen koulutuksen aikana 60 % eli noin 205400 opiskelijaa oli tavalla tai toisella mukana yrittäjyyskasvatuksessa. Tulosten mukaan yrittäjyyskasvatus ei kuitenkaan saavuttanut menestyvinä pidettyjä oppilaita samalla tavoin kuin muita. Yrittäjyyskasvatus ei myöskään tavoittanut ydinopetussuunnitelmaa. Sen

katsottiin olevan voimakkaasti yhteydessä käsityöhön, muotoiluun, teknologiaan ja oppilaanohjaukseen ja soveltuvan parhaiten sopeutumattomille opiskelijoille, joiden ei odotettu sijoittuvan työelämään muiden opiskelijoiden tavoin perinteistä väylää.

"Technical and Vocational Education Initiative, TVEI". Projekti käynnistyi jo ennen Englannin kansallisen opetussuunnitelman laatimista vuonna 1987 ja päättyi syksyllä 1995. Sen heijastusvaikutukset ilmenivät pitkään. Tavoitteena oli tukea 14-18-vuotiaiden oppilaiden kurssitarjontaa painopisteenä laaja, kaikille oppilaille soveltuva ja luonnontieteisiin perustuva opetussuunnitelma. Erityisenä näkökulmana pidettiin liike-elämän koulutusta ja teknologiaopintoja. Hankkeen toteuttamisen arvioitiin maksavan vuodesta 1987 lähtien noin £ 90 miljoonaa vuodessa. Kurssitarjonnan toteuttamiseksi kouluille pyrittiin hankkimaan informaatioteknologiaa. (Vocational Education and Training in Europe 1992). Vuoteen 1990 mennessä n. 80 % kouluista ja collegeista oli mukana TVEI-projektissa. Vuonna 1992 arviolta 80 % nuorista sai koulussa käytännöllistä kokemusta tietokoneiden käyttämisestä ja vuonna 1991 joka 18. opiskelijalla oli oma henkilökohtainen tietokone toisen asteen kouluissa. Oppivelvollisuuskoulussa oli vastaavana aikana yksi tietokone 40 oppilasta kohti. Vuoden 1991 lopussa Englannin hallitus käynnisti TVEI-projektiin liittyen uuden varoja vaativan laiteohjelman (Technology Schools Initiative, TSI), jonka tarkoituksena oli tukea toisen asteen oppilaitosten teknologiaopetusta. Myös toisessa TVEI-projektia tukevassa City Technology Colleges (CTC)- ohjelmassa osakeyhtiötyyppiset toisen asteen oppilaitokset painottivat teknologiaa opetussuunnitelmissaan. Vuonna 1988 näitä kouluja oli lähes 20. Kansallinen opetussuunnitelma ja aluehallinto eivät niitä koskettaneet, lisäksi opettajilla oli muita opettajia paremmat palkat, mutta pidemmät työpäivät ja lyhyemmät lommat. (Vocational Education and Training in Europe 1992). Ainleyn (1990) mukaan opettajat vastustivat kyseistä akateemisten valinnaisaineiden lisäämistä ammatilliseen koulutukseen, koska se heidän mielestään vähentäisi opiskelumotivaatiota. Samalla sen pelättiin houkuttelevan pois menestyvät opiskelijat arvostetulta akateemiselta opintoväylältä. Englannissa työväenluokan nuorten päätavoite lopettaa koulunkäynti heti 16-vuotiaina oli syvälle juurtunut. Työnantajien saaminen mukaan hankkeeseen oli vaikeaa, koska he eivät halunneet osallistua koulutuksesta aiheutuviin kustannuksiin. Taloudellisten voimavarojen puute

hankaloitti hankkeen toteuttamista.

"Enterprise in Higher Education, EHE". Hanke käynnistettiin vuonna 1987 tukemaan yliopistoja ja ammattikorkeakouluja kehittämään yrittäjyyttä yhteistyössä työnantajien kanssa. Tavoitteena oli auttaa jokaista kolmannen asteen opiskelijaa kehittämään yrittäjyyteen liittyvää pätevyyttään ja kykyjään. Henkilökuntaa sitouttamalla pyrittiin muuttamaan koulutusohjelmien lisäksi erityisesti opetus- oppimisprosessia. Hanke käynnistettiin vuoden 1988 aikana ja siihen lähti mukaan neljä yliopistoa ja seitsemän ammattikorkeakoulua. Ensimmäisten arvioiden mukaan (*Enterprise in Higher Education 1990*) jo alkuvaiheessa opetus- ja oppimistyyleissä tapahtui muutoksia, yhteistyö elinkeinoelämän, vapaaehtois- ja julkissektorin kanssa kehittyi ja korostui. Työnantajan osoittamat resurssit laitteiden, asiantuntijapalveluiden, opiskelijoiden sijoittumisen seurannan, projektityöskentelyyn ja opetussuunnitelmaseminaareihin osallistumisen sekä henkilökunnan kehittämisen muodossa koettiin tärkeiksi. Hanke merkitsi koko instituution laajuista muutosprosessia, koska korkeakoulu itse päätti tarpeisiinsa sopivimmista muodoista ja toimeenpanosta. Kyseinen institutionaalinen omistajuus näytti olevan keskeistä muutoksen aikaansaamiseksi. Tyypillisiä kehittämiskohteita olivat entistä laajempien uraväylien edistäminen ja jatkuva ammatillinen kehittäminen tulevaisuuden tarpeiden kohtaamiseksi. Keinona käytettiin koulutusohjelmien yhdistelemistä kurssirakenteita moduloimalla, koordinoitujen neuvonta- ja opinto-ohjauspalveluiden kehittämistä, koulutussopimusten täytäntöönpanoa, käytännöllis- ja teoriapainotteisten kurssien linkittämistä tavoitteena yksilön ammatillinen ja persoonallinen kasvu. Kehittämisessä oli erityisenä näkökulmana opiskelijoiden uusimuotoisten tarpeiden huomioon ottaminen. Tärkein alustava tulos oli se, että hanke näytti vaikuttavan opiskelijoiden oppimiskokemuksiin ja sillä nähtiin olevan merkittävä rooli opetuksen ja instituution muutosprosessissa tavoiteltaessa tulevaisuuden ihmisten yrittäjyysvalmiuksia. (*Enterprise in Higher Education 1990*).

"Mini Enterprise in Schools Project, MESP". Hanke käynnistyi kansallisesti Englannissa vuonna 1985 koskien kaikkia ikäryhmiä ja sen tavoitteena oli nuorten toimesta käynnistää pienyrityksiä, tehdä ja myydä tuotteita ja palveluja. Siitä vastasi

kauppa- ja teollisuusministeriö (Industry/Education Unit of the Department of Trade and Industry) ja sitä tuki National Westminster Bank antamalla jokaiselle osallistuvalla koululle £ 40 avustuksen. Yritykset lainasivat koululle tarvittaessa £ 50. Hanke jatkuu monipuolisena miniyrittäjätoimintana kouluissa. Jamieson (1985) arveli, että 1980-luvun puolivälissä Englannissa oli noin viidenneksellä toisen asteen kouluja käynnissä mini-yritysprojekteja. 1990-luvun vaihteessa luvun arveltiin olevan (Schools and Business: a new partnership 1992) toisen asteen koulujen osalta noin 40 % ja peruskoulujen osalta noin 8 %. Miniyrittäjätoiminta on saanut sekä kielteisiä että myönteisiä arvioita osakseen. Coffieldin (1991) mukaan jää nähtäväksi, missä määrin hanke kehittää opiskelijoiden yrittäjäkulttuuria, vai onko tulos se, että heidän kokemuksensa stimuloivat kriittisyyttä kapitalistista tuotantoa kohtaan. Miniyrittäjien tuottamien tuotteiden laatuun liittyi avoimia kysymyksiä. Muodostuuko mikään niistä kaupallisesti elinkelpoiseksi? Mitä tapahtuu, jos ne uhkaavat olemassaolevaa paikallista yrittäjätoimintaa? (Coffield 1991). Jamiesonin (1985) mukaan näytti siltä, että yrittäjäkasvatus oli opetussuunnitelman ulkopuolista toimintaa ja pääasiassa ahdistavaksi koettua. Opettajat johtivat mini-yrityksiä omien näkemystensä pohjalta, opettivat vain oppiaineita eivätkä edistäneet opiskelijoiden yrittäjäkokemuksia. Toisen asteen kouluja organisoitiin lähinnä tehdasmaisiksi.

"Durhamin yliopiston yrittäjäkasvatuksen malli". Cotton (1990) määritteli yrittäjäkasvatuksen yritteliään lähestymistavan edistämisenä. Tällöin nuoria opetetaan organisoimaan ja johtamaan omia projekteja oppimisen välineenä. Mallissa on kyse simuloitusta yrittäjätoiminnasta ja sen komponentit on saatu analysoimalla pienyrittäjätoiminnan avaintekijät. Niitä voidaan soveltaa mihin tahansa teemaan ja oppiaineeseen kaikilla kouluasteilla simuloiden yritteliästä käyttäytymistä, siihen liittyviä taitoja ja ominaisuuksia seuraavin tavoin;

- luodaan oppimisympäristö pienyrityksen kulttuuri- ja toimintaympäristöä muistuttavaksi. Se korostaa "kuinka tehdä" asioita, ja "kenen kanssa" ollen luonteeltaan tyypillistä learning by doing-oppimista. Keskeiseksi nousee oman työn omistajuus, johon liittyy mahdollisuus omien vahvuuksien ja heikkouksien määrittelyyn.

- pyritään holistiseen työskentelyyn epävarmuuden vallitessa projektiperustaista lähestymistapaa käyttäen. Tehtävien rakentaminen kokonaisvaltaiseksi oppimisprosessiksi perustuu projektinjohtamissykliin. Oletuksena on, että ympäristön epävarmuus vaatii opiskelijalta yritteliästä käyttäytymistä aivan kuten pienyritystoiminnassa, missä liike-ideaan, tuotteisiin ja asiakkaisiin liittyy jatkuva epävarmuus. Opiskelijan käynnistäessä mahdollisesti myöhemmin yritystoimintaa hänellä on valmiiksi jäsenetty työskentelytapa.
- lopputuloksena syntyy yritteliään oppimisen malli, joka perustuu toiminnallisuuteen, keksimiseen, muutokseen, kokeiluun ja virheiden sallimiseen.

Tavoitteena on henkilökohtaisten ominaisuuksien kehittäminen relevantissa pienyritysympäristössä ja valmiuksien kehittämisestä sekä opiskelijoille että opettajille yritystoiminnan prosessin kokonaisuuden sisäistämiseksi.

Projektijohtamisen mallia on Englannissa kehitetty 1980-luvun puolivälistä alkaen kouluttamalla tuhansia opettajia ja laatimalla sitä tukevaa oppimateriaalia.

"Education Business Partnership, EBP". Hanke merkitsee Englannissa 1990-luvun vaihteesta lähtien voimakkaasti kehittynyttä koko maan kattavaa organisoitua ja tavoitteellista toimintaa yrittäjyyskasvatuksen ja koulu-yritysyhteistyön kehittämiseksi. Yritysten ja koulutuksen välistä muodollista yhteyttä on vakiinnutettu koordinoimalla alueellisesti yhteisiä toimintoja. Yhteistyöalueet liittyvät opetussuunnitelman kehittämiseen, työkokemuksen järjestämiseen, koulutuksesta työelämään siirtymisen nivelkohtaan sekä opettajien ammatilliseen kehittämiseen kuten sijoittamiseen teollisuuteen, yritysten henkilöstön käyttämiseen opiskelijoiden ohjaajina, työnvarjostustekniikoiden käyttöön sekä työhaastattelutekniikan harjoitteluun. Toiminnassa on korostunut myös ammatillisen koulutuksen tasojärjestelmän eli NVQ-järjestelmän (National Vocational Qualifications) tuntemuksen ja arvostuksen edistäminen. (Vocational Education and Training in Europe 1992). Vuonna 1992 Englannissa oli yhteensä 103 organisoitua alueellista yhteistyöhanketta, josta tästä eteenpäin käytetään nimitystä EBP. Ne ovat tarkoituksellisesti erilaisia johtuen olosuhteiden ja

taloudellisten resurssien vaihtelusta. Lähtökohta on, että yritykset ja koulut voivat työskennellä yhdessä molempien osapuolien huomattavaksi hyödyksi. Talouden taantuma korosti taloudellisesti ja sosiaalisesti yhtenäisen yhteiskunnan merkitystä, missä yritystoiminta ja muu yhteiskunta ovat toisiaan tukevia. (Targets for Future Development 1993). Määrittelemällä yleisiä tavoitteita yhdessä voidaan kehittää keskinäistä ymmärrystä, vaikuttaa koulujen ja toisaalta elinkeinoelämän hyvinvointiin. Koulujen ja yritysten yhteistyöllä on neljä perustetta. Opetussuunnitelmia on mahdollista rikastuttaa koulutuksen laadun kohottamiseksi ja opiskelijoiden motivaation parantamiseksi, opettajien ammatillista osaamista voidaan edistää ja mukana olevia instituutioita voidaan kehittää kokonaisuutena. (Building Effective School-Business Links 1993). Uudenmuotoista yhteistyötä evaluoitiin kansallisesti. Haluttiin tietää, onko yhteistyö tuonut yhtenäisyyttä ja tiiviyyttä vakiinnuttamalla verkostoitumista. Lisäksi haluttiin tietää, oliko yhteistyö lisännyt olemassaolevan paikallisen yhteistyön arvoa ja tehokkuutta ja oliko tunnistettu resurssien päällekkäisyyksiä ja toisaalta puutteita? (Progress in Partnership 1993). Kysely kohdistettiin vuonna 1992 lähes sadalle EBP-johtajalle ja siihen vastattiin 90 %:sesti. Tulosten mukaan yhteistyö onnistuttiin vakiinnuttamaan. Eräissä tapauksissa yhteistyöstä oli vastuussa tietty taho, kuten alueellinen, työnantajavetoinen Training and Enterprise Council (TEC), joka esitellään myöhemmin, piirihallintoviranomainen (Local Education Authorities, LEA) tai muu paikallistaso. Lähes kaikilla EBP:illä oli toimeenpaneva lautakunta (board), joihin liittyi paikallisten avaintoimijoiden edustus. Niiden koko ja rooli vaihtelivat siten, että yhdessä kokoonpanossa oli ääripäässä 26 jäsentä kokoonpanojen keskiarvojen ollessa 14. Yksi koulumaailman edustajien esille nostama kritiikki EBP-lautakuntien koostumukseen oli se, että kouluilla oli taipumus käyttää yhteistyössä korkeinta johtoa, esimerkiksi rehtorin, johtokunnan puheenjohtajan tai jäsenen muodossa, kun taas yritykset näyttivät käyttävän keskijohtoa. Näin koulun edustajissa heräsi epäily yrityselämän edustajien halusta sitoutua yhteistyöhön.

Pk-sektorin kytkeminen paikalliseen yhteistyöhön koetaan Englannissa erittäin tärkeäksi tehtäväksi, joka toteutuu puutteellisesti. Suomessa tilanne on tältä osin huomattavasti parempi pk-sektorin ollessa kouluyhteistyössä aktiivisemmin mukana.

Englannissa kokemukset osoittavat että kansallisella vetovastuulla ei saavuteta tuloksia, vaan tulokset muodostuvat alueellisista strategioista. Kansallinen verkostoituminen on kuitenkin hyödyllistä haluttaessa löytää hyviä käytäntöjä. Sen täytyy kuitenkin tapahtua alhaisin kustannuksin ja pienellä ohjauksella. Strategiatyön avaintekijänä nähdään tarve muuttaa elinkeinoelämän ja koulun asenteita nähdä koulut asiakkaina ja EBP:t palveluiden tuottajina eivätkä rahan jakajina. Vaikeutena tässä nähdään henkilökunnan sitoutumisen ja innostuksen ylläpitäminen ympäristössä tapahtuvien suurten ja lyhyellä aikajänteellä tapahtuvien muutosten vuoksi. (Raising the Standard 1994). Englannissa yritysten toimesta laadittiin kirjalliset perusteet kouluyhteistyölle. Hyötynä yhteistyöstä pidetään sitä, että opiskelijoiden ja opettajien näkemykset voivat johtaa työpaikan käytäntöjen parantamiseen, koulun inhimilliset ja fyysiset resurssit voivat tuottaa mahdollisuuksia yrityksen työntekijöiden jatko- ja täydennyskoulutukselle ja yritykset voivat edistää julkisia suhteitaan, kehittää PR-toimintaansa sekä muita pidemmän ajan strategisia tavoitteitaan edistämällä tulevaisuuden työntekijöiden koulutusta. Opetussuunnitelmien kehittämisen näkökulmasta yhteistyön tuottama lisäarvo on seuraava:

- oppiminen yritystoimintaa varten (for) helpottaa nuoren siirtymistä koulusta työelämään ja aikuisuuteen uraohjauksen tasoa parantamalla
- yritystoimintaa koskeva (about) oppiminen parantaa nuoren taloudellista ja teollista ymmärrystä
- oppiminen yritystoiminnan kautta (through) nostaa opetussuunnitelman laatua ja lisää opiskelijoiden motivaatiota. (Building Effective School-Business Links 1993).

"Opetushallituksen yrittäjyyskasvatusprojekti". Kyseessä oli yhteistyöhanke Suomen Nuorkauppakamarien jäsenverkoston, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton, Taloudellisen Tiedotustoimiston, Koulun Kerhokeskuksen ja Suomen Jobs and Societyn uusyrityskeskusverkoston kanssa. Se käynnistyi syksyllä 1993, laajeni syksystä 1994 alkaen ja päättyi keväällä 1995. Ensimmäisen vuoden kokemukset julkaistiin kirjassa "Alkutaival yrittäjyyteen koulussa" (Ojala & Pihkala 1994). Mukana oli oppilaitoksia Loviisasta, Seinäjoelta, Imatralta, Turusta, Vaasasta,

Kolarista ja Tammisaaresta. Hankkeen tavoitteet olivat väljät korostaen yrittäjyyskasvatuksen laajuutta ja tarjoten mahdollisuuden toteuttaa erilaisia menetelmällisiä malleja ja toteuttamistapoja eri paikkakunnilla. Projektien kuluessa tapahtunut peruskoulun ja lukion opetussuunnitelman perusteiden uudistus ei mukana olleiden koulujen mukaan tuonut mitään oleellista uutta. Enemmänkin kysymys oli siitä, että yrittäjyyskasvatus legitimitoitiin niiden kautta. Paikkakuntien yhdyshenkilöt raportoivat kirjallisesti projektikokemuksistaan vuoden 1994 keväällä. Samana ajankohtana järjestettiin laaja projektien palauteseminaari, jossa yhteistyötahojen edustus oli huomattava. Vuoden 1995 keväällä yhdyshenkilöiden lisäksi myös mukana olleiden koulujen rehtorit raportoivat kokemuksensa kirjallisesti. Vastaajille toimitettiin kyselylomake, joka sisälsi 19 avointa kysymystä. Kyselyn luotettavuuteen kiinnitettiin huomiota kutsumalla projektipaikkakunnittain edustajat yhteiseen neuvotteluun keskustelemaan lomakkeesta. Lomakkeen kysymykset painoutuivat a) yrittäjyyskasvatusprojektin tavoitteiden saavuttamiseen b) työyhteisön yrittäjyyskasvatukseen liittyviin arvoihin ja asenteisiin c) koulun ja sidosryhmien väliseen yhteistyöhön ja d) yrittäjyyskasvatuksen resurssointiin. Kirjallisen tiedonkeruumenetelmän lisäksi paikkakunnittain projektissa haastateltiin koulutoimenjohtaja, yrittäjiä, yritys-elämän edustajia, koulujen rehtorit, oppilaita sekä yrittäjyyskasvatuksen avainopettajat. Kaikki haastattelut toteutettiin toukokuussa 1995 teemahaastatteluna. Sen runko käsitti yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista koulussa, sidosryhmien ja koulun yhteistyötä sekä projektin esiin nostamia mahdollisia ongelmia. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja kirjoitettiin puhtaaksi.

Kaikilla pilottipaikkakunnilla todettiin saavutetun projektille asetetut tavoitteet. Itsensä työllistämisen ohessa nousi voimakkaasti esille yrittäjämäyönteisyyden, joustavuuden, aloitekyvyn, luovuuden, riskinottokyvyn, omatoimisuuden ja vahvan suoritusmotivaation korostaminen. Yrittäjyyskasvatus liittyi tulosten mukaan selkeästi opinto-ohjaukseen, kuvaamataitoon, äidinkielen, tekniseen työhön, tekstiilityöhön, yhteiskuntaoppiin, kieliin, tietotekniikkaan ja kaupallisiin aineisiin. Tulos on yllättävä sikäli, että vastaajat näkivät yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden liittyvän näin laajasti koko opetussuunnitelmaan. Syyt yrittäjyyskasvatuksen nousuun kouluissa olivat vastaajien mielestä yksiselitteisesti työttömyydestä johtuvia. Koulujen omissa

opetussuunnitelmissa yrittäjyyskasvatus ilmeni kaikissa kouluissa siten, että niissä korostettiin oppijan vastuuntuntoa, itsenäisiä työtapoja ja oppilaan itsetunnon vahvistamista. Koulujen jokapäiväisessä toiminnassa yrittäjyyskasvatus ilmeni mm. yrittäjyysaiheisina teemapäivinä ja tempauksina.

Vastauksissa korostui selkeästi avain-/yhdysopettajan merkitys, samoin rehtorin myönteistä asennoitumista pidettiin tärkeänä. Sidosryhmien, kuten kunnanjohtajan, yrittäjien ja uusyritysryhmien roolia pidettiin suunnitteluprosessissa merkittävänä. Myös tempauksia ja koulun ulkopuolisia tapahtumia pidettiin tärkeinä, koska muitakin opettajia saadaan tällöin sitoutettua yrittäjyyskasvatukseen. Projektin alussa muiden opettajien suhtautuminen oli kriittistä ja sitoutuminen vähäistä. Muutosta kuitenkin tapahtui siten, että projektin jatkuessa toista vuotta opettajat muuttivat käsitystään oman oppiaineensa ensisijaisuudesta ja he suhtautuivat yrittäjyyskasvatukseen entistä myönteisemmin. Oppilaiden vanhempien kannustava suhtautuminen oli tärkeää, mutta he eivät olleet kovin aktiivisia.

Yrittäjyyskasvatukseen todettiin myös sopivan sekä teoreettisesti että käytännöllisesti lahjakkaille. Käytännöllisesti lahjakkaiden todettiin saavan vahvistusta itsetunnon, koska heille tarjoutui mahdollisuus olla mukana projektityöskentelyssä. Kaikissa raporteissa todettiin positiivisten yrittäjyysasenteiden olevan tavoitteista keskeisimpiä. Rehtorien ja avainopettajien palautteissa tulee keskeisesti esille resurssipula.

Yrityksillä, jotka olivat keskeisin sidosryhmä, ei ollut tarjota ylimääräisiä henkilöitä eikä taloudellisia resursseja koulun ja yrityksen yhteistoimintaan. Taloudellisia voimavaroja voidaan korvata vastavuoroisella toiminnalla. Tällöin oppilaat tekevät yritykselle yhteisesti sovittuja työsuorituksia ja yritys vuorostaan irrottaa jonkun henkilön tietyksi ajaksi kouluyhteistyöhön. Kannattavuusperiaatteella toimivien yritysten kiire voi estää yhteistoimintaa, pienessä yrityksessä on vaikea irrottaa yhtään henkilöä kaikkien ollessa kiinni tuotannossa. Yrittäjät pitävät kouluyhteistyötä joskus hyväntekeväisyytenä, koska siitä koituva hyöty on nähtävissä viiveellä vasta vuosien kuluttua. Opettajat raportoivat myös siitä, että isot yritykset eivät aina ota kouluyhteistyötä vakavasti. Tämä ilmiö on noussut esiin myös Englannissa. Se ilmenee koulujen edustajien mukaan siten, että yritykset ovat erilaisissa koulu-yritysyhteistyön kokoonpanoissa mukana kakkosketjulla, organisaation johto ei ole

sitoutunut, koulu taas on mukana ykkösketjulla. Yrittäjien pedagogisen osaamisen mahdollinen puuttuminen voi myös aiheuttaa ongelmia. Elinkeinoelämä suhtautui periaatteessa myönteisesti yhteistyöhön. Kuitenkin kehittämistoimet ja yhteistyösuunnitelmat jäivät usein keskeneräisiksi.

"Joensuun Yrittäjyysyliopisto-projekti". Projekti on Joensuun yliopiston Täydennyskoulutuskeskuksen ja tiedelaitosten yhteinen hanke, joka käynnistyi syksyllä 1993. Projektin taustalla on koko yliopiston henkilökunnan ja opiskelijoiden ajattelutavan ja asenteiden muutospyrkimys. Yrittäjyysopintoihin voivat hakeutua kaikki Joensuun yliopiston opiskelijat. Tavoitteena on, että opiskelija erikoistuu jollekin osaamisen alueelle, missä työmarkkinoilla on kysyntää tai jonka varaan hän voi käynnistää omaa yritystoimintaa. Tämän tutkimuksen yksi näyte, 60 opiskelijaa, otettiin tässä mukana olevista opiskelijoista. Yrittäjyysopinnot pohjautuvat strategiaproessiin. Sen yksi keskeinen työväline on saksalainen EKS-ura- ja yrittäjyysstrategia (Energetisch-Kybernetisch-Strategie), missä itseopiskelumateriaalin, palautetehtävien, seminaarien, kehittämisspiirityöskentelyn ja tapausaineiston pohjalta kehitetään opiskelijan strategista ajattelukykyä, innovatiivista ajattelua, yrittäjyyttä ja oman ammattiuran löytymistä. (Yrittäjyysyliopisto-opintojen opinto-opas 1994-1995; Friedrich & Seiwert 1992). Strategian avulla opiskelijalle haetaan hänen kiinnostustaan ja vahvuusalueitaan vastaava erikoistumisen suunta. Oman uran suunnittelua ja yrittäjyyden kehittämistä edesautetaan ryhmätyöskentelyllä ja henkilökohtaisella ohjauksella. Koulutusprosessissa pyritään opiskelijaehtoisuuteen ja sen laajuus on 5-15 opintoviikkoa. Sen jälkeen omaa urakehitystä ja yrittäjyyttä on mahdollisuus jatkaa yrittäjyyshautomossa myös yliopisto-opintojen päättymisen jälkeen. Ideana on, että opintojen sisältö, harjoitus- ja seminaarityöt, erilaiset projektit sekä lopputyö yhdistetään kumulatiiviseksi oppimisprosessiksi. (Halme 1995). Tähänastiset kokemukset Joensuun yliopistosta osoittavat suurimman osan opiskelijoista mieltävän yrittäjyyden suppeasti pelkästään omistajayrittäjyydeksi. Opiskelijat kuitenkin ajattelevat hyvin perinteisesti ja useimmat uskovat, että kyllä sitä valmistumisen jälkeen on hyvää aikaa etsiä työtä ja että työtä myös löytyy. Oman työuran miettiminen ei opintojen aikana ole vielä monellekaan ajankohtaista. Opintojen markkinointi on asenteiden muokkaamista. (Halme 1995). Opiskelijoiden

palaute yrittäjyysopinnoista oli hyvin myönteistä ja he olivat positiivisesti yllättyneitä tavasta, jolla opinnot järjestettiin siitä huolimatta, että itsenäistä työskentelyä pidettiin vaativana ja aikaa vievänä. Vaikeimmaksi koettiin käytännön kokeiluprojektien tekeminen. Prosessi on kunkin opiskelijan kohdalla erilainen, koska jokainen etenee omaa tahtiaan. Muutamat opiskelijat perustivat oman yrityksen ja useat yritysideaat käynnistyivät. (Halme 1995).

"Harjoitusyrittäjätoiminta". Harjoitusyrittäjätoiminta kuvataan tässä yhtenä esimerkkinä kehittyneestä ja laajalle levinneestä simulaatiomallista. Harjoitusyrittäjätoiminta opetusmenetelmää on käytetty kaupallisessa koulutuksessa Saksassa jo 1950-luvulta alkaen. Sitä sovellettiin kaupallisen peruskoulutuksen lisäksi aikuisten ammatillisessa koulutuksessa, työllisyyskoulutuksessa, vammaisten erityiskoulutuksessa, yritysten henkilöstökoulutuksessa sekä työmarkkinajärjestöjen ja ammatillisten järjestöjen järjestämässä koulutuksessa. Suomen harjoitusyrittäjätoiminnan kansallisena keskuksena toimii Finpec Oy (Finnish Practice Enterprises centre). Harjoitusyrittäjätoiminta on käynnistetty Suomessa vuonna 1995, jolloin mukana olevia oppilaitoksia oli kolme kappaletta ja harjoitusyrittäjätoiminnan määrä neljä. Vuoteen 1997 mennessä mukana olevien oppilaitosten määrä on kasvanut ollen 24 ja harjoitusyrittäjätoiminnan määrä 35.

Harjoitusyrittäjätoiminta terminä kattaa monenlaista toimintaa, oppimista ja opettamista. Tässä harjoitusyrittäjätoiminnalla tarkoitetaan yrityksen toimintaa simuloivaa oppimisympäristöä ja siihen sopeutettua opetusmenetelmää. Opiskelijaryhmä perustaa harjoitusyrittäjätoiminnan ohjaavan opettajan opastuksella. Opiskelutilat kalustetaan todellisen yrityksen toimistotilojen mukaiseksi. Opiskelijat menevät harjoitusyrittäjätoimintaan työhön ja oppivat tehdessään yrityksessä esiintyviä työtehtäviä ja ratkoessaan syntyviä ongelmia. Eri opiskelijoilla on eri rooleja yrityksen normaalin organisaation tapaan. Rooleja vaihdetaan siten, että opiskelijat joutuvat työskentelemään yrityksen eri tehtävissä. Eri oppilaitoksiin perustetut harjoitusyrittäjätoiminnat muodostavat markkina-alueen, jolla he käyvät kauppaa keskenään. Toiminta on mahdollisimman lähellä normaalin yrityksen toimintaa, vain todellinen raha ja tavara ei liiku. Kullakin harjoitusyrittäjätoiminnalla on todellinen yritys taustayrittäjätoiminnanä. Näin opiskelijat saavat kokemusta myös todellisesta yritysmaailmasta. Harjoitusyrittäjätoiminnan muodostamassa avoimessa

oppimisympäristössä oppiminen on toimintakeskeistä ja opiskelijalähtöistä. Opettajan rooli myöskin muuttuu. Hän ei ole oppitunnin keskipiste, vaan konsultti, oppimaan auttaja, järjestelijä. Opiskelijat toimiessaan eri rooleissa ovat myös opettajina toisilleen. Työskentelemällä harjoitusyrityksessä opiskelijat hankkivat

- ammatillista pätevyyttä suorittaessaan erilaisia yrityksessä eteen tulevia työtehtäviä ja käyttäessään nykyaikaista toimisto-, informaatio- ja tietoliikennetekniikkaa
- käytännön kielitaitoa ulkomaankaupan ja harjoitusyritysmessujen yhteydessä
- sosiaalista pätevyyttä kuten yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja
- menetelmällistä pätevyyttä mallintaessaan yrityksen toimintaa ja käyttäessään erilaisia ongelmanratkaisun strategioita

"Nuori Yrittäjyys-ohjelma". Suomessa Young Enterprise-ohjelman nimikkeeksi on vakiintumassa Nuori yrittäjyys-Ung Företagsamhet. Young Enterprise-ohjelma lähti liikkeelle USA:sta vuonna 1919, missä sen nimi on nykyisin Young Achievement. Euroopassa siinä on mukana 11 maata Young Enterprise-ohjelman nimellä. Young Enterprise-organisaatio järjestää erilaisia tapahtumia sekä oppilaille että opettajille messujen, kilpailujen ja konferenssien muodossa. Ruotsissa ohjelma on ollut käytössä vuodesta 1980 nimikkeellä Ung Företagsamhet. Vuosina 1994-95 Ruotsissa ohjelmaa toteutettiin yli 900 oppilasyrityksen välityksellä. Ohjelmaa toteutetaan iältään 16-19 vuotiaille oppilaille eri puolilla maailmaa 67 maassa ja se koskettaa yhteensä 500000 nuorta. Aikaisempaa yritystoiminnan osaamista tai kokemusta ohjelma ei edellytä.

Nuori yrittäjyys-Ung Företagsamhet-ohjelman perusajatus on, että oppilaat saavat yhden lukuvuoden aikana kokeilla käytännössä yrittäjänä toimimista. Koulutus on suunniteltu siten, että se seuraa yrityksen elämänkaarta. Yritykset perustetaan syyslukukaudella ja toiminta jatkuu maaliskuun loppuun. Tällöin oppilaat kirjoittavat raportin työstään, eräänlaisen tilinpäätöksen. Lisäksi pidetään yhteinen arviointitilaisuus yhdessä oppilaiden, opettajan ja neuvonantajan kesken. Oppilaat ja opettaja yhdessä sopivat projektin aikataulusta, toteuttamisesta sekä päättävät luokassa tapahtuvan opetuksen ja henkilökohtaisen neuvonnan keskinäisestä suhteesta. Työskentely aloitetaan ideakeskustelulla, jossa kaikki oppilaat voivat ehdottaa

erilaisia yritysideoita. Yritysidean keksimisen ja sopimisen jälkeen oppilaat muodostavat yrityksen. Siihen liittyen tehdään selkeä työn- ja vastuunjako. Seuraavaksi oppilaat tekevät toimintasuunnitelman, mihin sisältyvät budjetti-, tuotanto- ja myyntitavoitteet. Valmis toimintasuunnitelma lähetetään Nuori Yrittäjyyskeskustoimistoon, missä yritys rekisteröidään. Näin yritys voi käynnistää toimintansa. Ohjelma muotoutuu luokan oppilaiden yritysten toimialojen mukaisesti, mikä edellyttää henkilökohtaiseen neuvontaan panostamista. Jokaisella yrityksellä on apunaan ulkopuolinen neuvonantaja, yleensä paikallinen yrittäjä. Neuvonantaja antaa käytännön ohjeita ja kertoo kokemuksistaan erityisesti aloitusvaiheessa. Noin 40 oppilaitosta - yläasteita, lukioita ja ammatillisia oppilaitoksia - on tähän asti liittynyt ohjelmaan. Lukuvuonna 1996-97 toimi yli 80 oppilaitten perustamaa yritystä. Toiminnan tavoitteena on että nuorelle syntyy käsitys yrityksen toiminnasta. Hän saa yhteydet elinkeinoelämään, järjestöihin ja viranomaisiin. Toiminta valmentaa nuorta työelämään. Pääpaino on sisäisessä yrittäjyydessä, yrittävyydessä, mutta koska toiminta perustuu todellisiin pieniin yrityksiin, jotka oppilaat perustavat, opiskelija saa tuntuman todellisesta yrittämisestä jo opiskelun aikana. Suomessa Nuori Yrittäjyys-ohjelman keskuspaikkana on toiminut vuodesta 1995 alkaen Svenska Handelshögskolan.

"Yrittäjyysvuosikymmen 1995-2005". Hanke on vuodesta 1995 edennyt kolmella tavoitealueella, yrittäjyys ja yrittävyys yhteiskunnassa, yrittäjyys työttömyysongelman ratkaisijana sekä aloittavien yritysten toimintaedellytysten kehittäminen. Hankkeen tavoitteena on asennemuokkaus yksilötasolla siten, että sekä nuorille että aikuisille suunnataan asiaa tukevaa tietoa ja koulutusta. Tavoitteena on myös muutos asenneilmapiirissä, jossa erilaisin tapahtumin panostetaan uuteen yrittäjäsukupolveen ja toteutetaan erilaisia yrittäjyys tutuksi-tapahtumia sekä erilaisia messutapahtumia. Vuoden 1996 toimintasuunnitelma rakentui neljälle painopistealueelle. Ne olivat tutkimustoiminnan kehittäminen ja tutkimustiedon jalostaminen yrittäjyyttä edistäväksi toiminnaksi, opettajien täydennyskoulutuksen kehittäminen ja yrittäjyysaiheen vieminen koulujärjestelmään, itse-itsensä työllistäminen sekä alueorganisaatioiden toiminnan organisointi ja käynnistäminen. Hankkeessa ovat mukana Kauppa- ja teollisuusministeriö, Teollisuus ja Työnantajat, Suomen Yrittäjät,

Työministeriö, Opetusministeriö, Opetushallitus, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö, Suomalaisen Työn Liitto, Suomen Teollisuustoimihenkilöiden Keskusjärjestö, Palvelutyönantajat, Yrittäjänäisten Keskusliitto, Suomen Kuntaliitto, Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Elinkeinoelämän Valtuuskunta, Allianssi, Kansainvälinen Naisjohtajainstituutti WoMan, Maataloustuottajain Keskusliitto, sekä Suomen Jobs and Society. Käytännön toteutus tapahtuu aluetasolla.

"Pyhäjoen lukion malli". Pyhäjoen lukion perustamisen aikaan vuonna 1987 kunnassa toteutettiin kehittämisprojektia tavoitteena asukkaiden yrittäjyyden edistäminen. Kunta antoi lukiolle tehtäväksi kehittyä yrittäjyyslukioksi. Mallin viitekehyksenä toimiva toiminnan teoria ja kehittävä työntutkimus jäsentävät koulun toimintoja. Sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys on erotettu omiksi kehittämiskohteikseen. Oppilaan päämäärätietoisuus lisääntyy hänen kohotessaan oppimistoimintansa subjektiksi. Hänen pitää analysoida itselleen oman työskentelynsä kohde, merkitys ja mieli sekä sisäistää oman kehittymisen merkitys ja opettajajohtoisen työskentelyn puutteet. Lukiossa noudatettuja sääntöjä, työnjakoja ja työtapoja haluttiin näistä syistä muuttaa. (Viitanen 1995). Käytännön toiminnan ja teoreettisen viitekehyksen yhteistyönä kiteytyi koulun toimintaidea, yrittäjyysmalli. Oppimisen pitää perustua luokkahuoneen ulkopuolisesta todellisuudesta nouseville ongelmille. Ne ratkaistaan teoreettisen tiedon avulla ja tehdään konkreettinen tuote, joka kohdistetaan todelliselle vastaanottajalle; lehtijuttuna paikallislehdessä, tutkielmana opastukseksi seuraaville vuosiluokille, radioesitelmänä, alustuksena aikuisten keskustelupiirissä. Opiskelijoiden ja opettajien sisäisen yrittäjyyden kehittyminen on koulun muuttumisen edellytys. Ulkoista yrittäjyyttä edistetään tutustuttamalla opiskelijat yritystoimintaan. Tätä toteutetaan soveltavien kurssien avulla. (Viitanen 1995).

1980-luvun lopussa kouluun perustettiin Pyhäjoki Data-niminen yritys, jonka liikeajatus oli tarjota atk- ja konsulttipalveluja kuntalaisille. Sen toimialaksi muodostui kerran viikossa ilmestyvän paikallislehden, Pyhäjoen Kuulumisten, kustantaminen. Lehden tekeminen integroitiin koulun opetukseen, artikkelit liittyvät äidinkielen kursseihin, taitto ja mainosten tekeminen ovat atk:n ja lehtikuvat osa

kuvaamataidon kursseja. Lehden toimittajana oleminen merkitsee tärkeää oppimiskokemusta. Lehtikirjoitus julkaistaan kirjoittajan omalla nimellä joutuen kaikkien kuntalaisten arvioitavaksi. Yhtiö jakaa opiskelijoille kirjoittamispalkkioita muutaman kymmenen tuhannen markan edestä vuosittain. Opiskelijat hoitavat myös lehden jakelua. Kunnassa ilmennyt tarve päivittää vanhoja tietokoneita ja koota ja myydä uusia ratkaistiin perustamalla kouluun osakeyhtiö, Yrttis-PC. Yhtiön johto ja talouden hoidosta vastaavat edellisestä yhtiöstä poiketen soveltavien yrittäjäyryskurssien opiskelijat. Pyhäjoen lukion toinen luokka tekee keväisin leirikoulumatkan Eurooppaan. Rahoituskulut, 100000-150000 mk, järjestetään opiskelijoiden yritystoiminnalla. Lisäksi koulu järjestää kolme-neljä kertaa vuodessa työnäytepäivän eli opintomessut. Tämä liittyy edellä mainittuun koulun toiminta-ajatukseen ja siihen liittyvään oppimiskäsitykseen, jossa opiskelija muokkaa oppimastaan tuotteen jollekin todelliselle käyttäjälle. Vuonna 1995 lukio sai tilapäisen luvan omaan paikallisradiotoimintaan. Hankkeen ytimenä oli äidinkielen radiotyön kurssi, johon muut aineet tuovat oman panostuksensa. Opiskelija saa kokemusta aikuisten maailmasta toimittaessaan päivittäisiä Pyhäjoen radiouutisia ja haastatellessaan kunnan asukkaita. Toiminnallisuus ja pyrkimys pois luokkahuoneen sekä aine- ja tuntijaon rajoitteista korostuvat. Ongelmaksi kokemusten pohjalta nousi lukion kolmas vuosi ylioppilaskirjoituksineen. Niistä opiskelijat näyttävät saavan syyn palata koulukoodiin, jonka he uskoivat tuovan parhaat tulokset. (Viitanen 1995).

TAULUKKO 9. Yhteenveto tutkimuksen piiriin kuuluvista 12 Englannin ja Suomen yrittäjyyskasvatuksen hankkeesta valintakriteereineen.

Hanke	Toimijoiden määrä	Taloudelliset ja henkiset resurssit
Going for Enterprise	Alueiden oppilaitosten opettajat ja opiskelijat	Elinkeinoelämän sponsorointi mm. oppimateriaalin ja opettajien täydennyskoulutukseen
Technical and Vocational Education Initiative, TVEI	Toisen asteen koulutuksen luonnontieteiden opettajat ja opiskelijat	90 milj.punttaa/v Opettajien korkeampi palkkaus
Enterprise in Higher Education, EHE	Yhdenoista kolmannen asteen oppilaitoksen koko työyhteisö sekä työnantaja edustavat tahot	Yhteistyö elinkeinoelämän, vapaaehtois- ja julkissektorin kanssa. Työnantajan osoittamat resurssit laitteiden, opiskelijoiden sijoittumisen seurantaan, projektityöskentelyyn, ops-seminareihin
Mini Enterprise in Schools Project, MESP	40 % toisen asteen oppilaitoksista, 8 % oppivelvollisuuskouluista	Kauppa- ja teollisuusministeriön vastuu, pankin resurssointi 40 punttaa/ koulu, yritysten osoittama resurssointi 50 punttaa/koulu
Durhamin yliopiston yrittäjyyskasvatuksen malli	Durham University Business School sekä täydennyskoulutukseen osallistuvat opettajat	Opettajien täydennyskoulutus painopisteenä
Education Business Partnership, EBP	Yli 100 alueellisesti organisoitua kouluyritysyhteistyön muotoa	Hallitus tukenut aluksi, elinkeinoelämä osoittaa resurssia mm. koordinaattorin palkkaan ja toimintamenoihin
Opetushallituksen yrittäjyys kasvatusprojekti	10-15 perusk. ja lukion avainopettajat ja oppilaat	OPH:n resurssointi koordinaatioon ja tiedotukseen, elinkeinoelämän ja yrittäjäjärjestöjen henkinen panos oppilaitosten normaali-rahituksen lisäksi
Joensuun yrittäjyysyliopisto	Yrittäjyydestä kiinnostuneet opettajat ja opiskelijat. Jälkimmäisten kohdalla myös alueen ammattikorkeakoulun opiskelijat	Yliopiston panostus opiskelijoiden henkilökohtaiseen ohjaukseen ja urasuunnitteluun, opintojen jälkeiset yritysautonomipalvelut käytössä
Harjoitusyritystoiminta	24 lähinnä kaupallista koulutusta järjestävää oppilaitosta, harjoitusyritysten lukumäärä 35	Oph:n panos Suomen keskuspaikan perustamiseen 0,2 mmk normaali-rahituksen lisäksi
Nuori Yrittäjyys	Noin 40 peruskoulua ja toisen asteen oppilaitosta, oppilaiden perustamia yrityksiä yli 80/v	Opm:n ja Oph:n rahoitusta koordinaatioon vaihtelevasti alle 0,1 mmk/v oppil. normaali-rahituksen lisäksi, ulkopuolisen neuvonantajan (yrittäjän) käyttö
Yrittäjyysvuosikymmen	Alueitaista vaihtelua, kaikki koulutuksen asteet	Hanketoimiston kautta n. 7 mmk/v, eri järjestöt ja hallinnonalat 5-10 mmk/v
Pyhäjoen lukion malli	Pyhäjoen lukion opettajat ja oppilaat yhteistyössä kunnan ja yritysten kanssa	Opiskelijoiden yrittäjätoiminnasta saadut resurssit normaali-rahituksen ohella

Seuraavassa tehdään tutkimuksen piiriin kuuluvien kuuden englantilaisen ja kuuden suomalaisen hankkeen luokitus. Se kuvataan vielä erikseen taulukossa/0. Luokitus voidaan tehdä eri näkökulmista, tässä tutkimuksessa pohjana on käytetty erilaisten kasvatuksen ja koulutuksen kehittämishankkeiden projektisuunnitelmien rakennetta. Tavoiteltavilla pätevyyksillä ja niiden laajuudella/kapeudella tarkoitetaan hankkeelle asetettujen tavoitteiden kattavuutta suhteessa ensinnäkin kasvatuksen ja koulutuksen lainsäädännössä, opetussuunnitelmien perusteissa ja koulutusohjelmissa ilmaistuihin yleistavoitteisiin sekä toiseksi suhteessa Kyrön (1987) kolmeen yrittäjyyden muotoon. Kohderyhmän laajuus liittyy siihen, tavoitellaanko hankkeen toimenpiteillä kaikkia oppilaita/opiskelijoita, osaa heistä vai koko koulutusorganisaation jäseniä henkilökunta mukaanlukien. Verkottumisella ymmärretään tavoitteisiin pyrkimistä eri sidosryhmien, yhteistyökumppanien ja asiantuntijoiden kanssa yhteistä osaamista hyödyntämällä.

6 MITEN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN HANKKEET VOIDAAN LUOKITTAA?

TAULUKKO 10. Tutkimuksen piiriin kuuluvien 12 Englannin ja Suomen yrittäjyyskasvatuksen hankkeen luokitus tavoiteltavien pätevyysien, kohderyhmän laajuuden, alueellisen kattavuuden, verkottumisen ja opetus-oppimismenetelmien näkökulmasta.

Hanke	Laajat/ Kapeat pätevyudet	Valtakunnallisuus/ Alueellisuus	Laaja/kapea kohderyhmä	Opetus-oppimismenelmät	Verkottuminen
Going for Enterprise	Laajat tavoitteet	Neijä laajaa taantuvaa teollisuusaluetta eri puolilla Englantia	Alueiden oppilaitosten opettajat ja opiskelijat	Opetusprosessin kehittäminen, kommunikatio- ja sosiaaliset taidot, projektityöskentelyn kehittäminen	Alueilla sijaitsevien yritysten kanssa
Technical and Vocational Education Initiative, TVEI	Kapeat tavoitteet	Koko maa	Noin 80 % toisen asteen koulutuksen luonnontieteiden opettajista ja opiskelijoista	Kaikille opiskelijoille soveltuva ja luonnontieteisiin perustuva opetussuunnitelma näkökulmana liike-elämä ja teknologia-opinnot	Ei yhteistyötä yritysten kanssa, ainoastaan hallituksen tuki
Enterprise in Higher Education, EHE	Laajat tavoitteet	Alueellisesti neljä yliopistoa ja seitsemän ammatti-korkeakoulua	Yhdentoista kolmannen asteen oppilaitoksen koko työyhteisö sekä työnantajia edustavat tahot	Opetusprosessin ja koulutusohjelman koko työyhteisön kehittämisprosessi, pyrkimyksenä institutionaalinen ornistajuuden kehittäminen	Yhteistyö elinkeinoelämän, vapaaehto- ja julkissektorin kanssa.
Mini Enterprise in Schools Project, MESP	Kapeat tavoitteet	Koko maa	40 % toisen asteen oppilaitoksista, 8 % oppivelvollisuuskouluista	Pyrkimyksenä pienen yritysten perustaminen, tuotteiden ja palvelujen myynti	Kauppa- ja teollisuusministeriö, pankit, muut yritykset

(jatkuu)

TAULUKKO 10. (Jatkuu)

Durhamin yliopiston yrittäjyyskasvatuksen malli	Laajat tavoitteet	Koko maa, levinnyt myös useisiin Euroopan maihin, sovellettu myös Suomessa	Durham University Business School	Liittyy kaikkiin oppiaineisiin ja kouluasteisiin, pyrkimyksenä projektijohtamisen valmiudet	Yritys- ja järjestöyhteistyö luonteva osa mallia
Education Business Partnership, EBP	Laajat tavoitteet	Koko maa, organisoitu yli sadaksi itsenäiseksi toimintamal-likksi	Kohderymänä koko ikäluokka	Koulu-yrittäjäyhteistyö, työharjoittelun järjestäminen	Alueellisesti oppilaitokset ja yritysten kanssa
Opetushallituksen yrittäjyyskasvatusprojekti	Laajat tavoitteet	Alueellisesti seitsemällä paikkakunnalla	10-15 peruskoulun ja lukion avainopettajat omine luokkiineen	Pyrkimyksenä erilaisten alueellisten mallien, menetelmien ja materiaalien löytäminen	Opetushallituksen lisäksi Suomen Jobs and Societyn uusyrityskeskusverkosto, Suomen Nuorkauppakamari, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto, Taloudellinen Tiedotustoimisto, Koulun Kerhokeskus
Joensuun yrittäjyysyliopisto	Laajat tavoitteet	Alueellinen toteutus Itä-Suomessa	Yrittäjyydestä kiinnostuneet opettajat ja opiskelijat. Myös alueen ammattikorkeakoulun opiskelijat	Opetusprosessin ja koulutusohjelmien kehittäminen, koko työhynteisön kehittämisprosessi, pyrkimyksenä yritystoiminnan käynnistäminen	Yhteistyö yritysten kanssa
Harjoitusyritystoimintaa	Laajat tavoitteet	Alueellinen toteutus, keskuspaikka Finpec Oy Oulussa. Harjoitusyritysten lukumäärä 35	24 lähinnä kaupallista koulutusta järjestävää oppilaitosta	Pyrkimyksenä yrityksen toimintaa simuloivan oppimisympäristön ja siihen soveltuvan opetusmenetelmän kehittäminen	Yritysyhteistyö oleellinen osa mm. pankkiyhteysien muodossa

(Jatkuu)

TAULUKKO 10. (Jatkuu).

Nuori Yrittäjyys	Kapeat tavoitteet	Alueellinen ja koulukohtainen toteutus, Svenska Handelshögskolan koordinoi, toteutus kaksikielisenä	Noin 40 peruskoulua ja toisen asteen oppilaitosta, oppilaiden perustama yrityksiä yli 80/v	Yrittäjätoimintaan perehtyminen yhden lukuvuoden ajan perustamalla oma yritys	Yritysyhteistyö olemainen osa, myös ulkopuolisen neuvonantajan, esim. yrittäjän käyttö tutorina
Yrittäjyysvuosikymmen	Laajat tavoitteet, tarkoitus koota kaikki yrittäjyyden edistämistoimenpiteet saman sateenvarjon alle	Koko maa, 15 TE-keskuksen alueella	Alueittaista vaihtelua, kaikki koulutuksen asteet	Olemainen osa vaihdellen alueittain	Laaja viranomais-, järjestö- ja yritysyhteistyö tavoitteena yrittäjyyden "sateenvarjo"
Pyhäjoen lukion malli	Laajat tavoitteet	Paikallinen	Pyhäjoen lukion opettajat ja oppilaat	Koulun ulkopuolelta nousevien ongelmien ratkaiseminen viitekehäksenä kehittävä työntutkimus	Yhteistyö kunnan ja paikallisten yritysten kanssa

Kapea yrittäjyysnäkemys 1980-luvun puoliväliin saakka. 1980-luvun puoliväliin saakka Englannissa oli yrittäjyyden edistämisen taustalla Timminsin (1987) mukaan vaihtoehtoisten työllisyysmahdollisuuksien filosofia. Ne näyttivät kuitenkin rajoittuneen ajatukseen, jonka mukaan yrittäjyys merkitsee ainoastaan pienyrityksen perustamista. Ilmeisesti vasta myöhemmin koulutusta alettiin räätälöidä eri kohderyhmien tarpeiden mukaisesti. Esimerkiksi naisten ja etnisten vähemmistöjen yrittäjyysohjelmat nousivat esille vasta 1980-luvun lopussa ja Suomessa 1990-luvulla. Oppivelvollisuuskoulua kokonaisuutena ja asennekasvatusta ei painotettu, koska tuloksia haluttiin nopeasti. Yrittäjyysliike näytti Timminsin (1987) mukaan soveltuvan tuolloin yleiseen koulu-yritysskenaarioon eikä itsensä työllistämiseen kasvattamisen nähty sivuuttavan muita kasvatuksen tavoitteita.

Kapeampi yrittäjyyden tulkinta Englannissa ja tarve saavuttaa tuloksia nopeasti oli yhteiskunnallinen tilanne huomioon ottaen ymmärrettävä. Teollisuuden rakenteiden muuttuminen sekä öljykriisi 1970-luvulla kiinnittivät päättäjien huomion jälleen 1980-luvun vaihteessa työllisyysongelmaan näkökulmana pienyritysten työllistämispotentiaali. Päättäjien kiinnostus ja resurssien kanavoiminen johtivat pienyritysten ja ammatillisen koulutuksen laajempaan kulttuuriseen hyväksyntään, englantilainen luokkayhteiskuntahan ei aikaisemmin arvostanut ammatillista koulutusta. Näin syntyi Timminsin (1987) mukaan muoti-asia, yrittäjyyskasvatus, jonka vaikutukset ovat maailmanlaajuisia. Näyttää siltä, että pienyrityksiä ja yrittäjyyskasvatusta koskevat hankkeet ovat tyyliin (chic) tai hyvään makuun kuuluvia. Kushner (1985) totesi oikeutetusti, että vasta talouden taantuma ja korkeat työttömyysluvut nostavat muotiin alueen, jota muutoin varjostaa traditionaalisen työn etiikka. Näkemystä tukee Gibb (1993), jonka mukaan yritteliästä käyttäytymistä on mahdollista stimuloida käyttäen keppiä ja porkkanaa. Keppinä voi toimia uhka, joka liittyy tehtävien muuttumiseen tai työttömäksi joutumiseen.

Koulutuksen tuottamat pätevyudet alkoivat nousta keskustelussa esille (ks. esim. *Education in Schools* 1977, 2). Näyttää siltä, että taloudellisesti hyvänä aikana ei ole tarvetta painottaa ammatillisia perustaitoja ja vasta talouden taantuma nostaa esiin keskustelun taidoista ja pätevyyksistä. Sekä kehittyvä, alikehittynyt että häiriintynyt

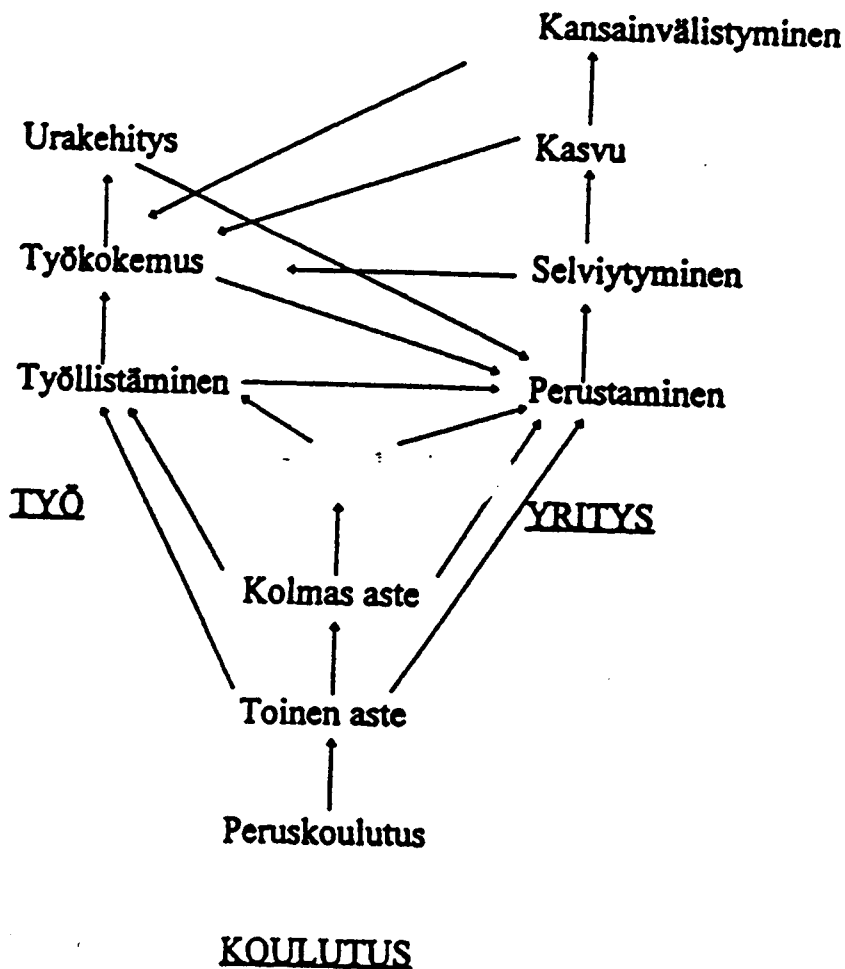
talous tarvitsevat kuitenkin sekä huipputeknologiaa että kulttuurista elementtiä. Vuosina 1981-87 yritysten perustamismäärä lisääntyi Englannissa 34 %. Samalla kyse oli valtavasta sosiaalisesta muutoksesta, jota valtio konkreettisenä toimenpiteenä edisti jäsentääkseen talouselämää uudelleen. Koulujärjestelmän yrittäjyys Hankkeiden vaikutusta tähän perustamismäärään on erittäin vaikea osoittaa. Vaikutus on kokonaisuutena mielenkiintoinen tutkimuksen alue. Englannin hankkeissa oli 1980-luvun puoliväliin saakka Timminsin (1987) mukaan tavoitteena ainoastaan stimuloida pienyritysten syntymistä ja omistajuutta.

Ulottuvuutta voidaan nimittää "Yrittäjyyttä kapeista vs. laajoista pätevyyksistä käsin".

Laaja yrittäjyysnäkemys 1980-luvun puolivälistä eteenpäin. 1980-luvun puolivälissä alettiin keskustella laajasta yrittäjyyskasvatuksen käsitteestä (Education for Enterprise) tavoitteena valmistaa opiskelijaa työn maailmaan. Tämä merkitsi yrittäjyyskasvatuksen avulla tuotetun pätevyysajattelun laajentumista, mikä ilmenee myös taulukosta 10, missä ainoastaan kolme hanketta liittyy kapeiden pätevyyksien tuottamiseen. Kapea-alaisempi pienyritysten perustamiseen liittyvä yrittäjyyskasvatus (Entrepreneurial Education) näyttää ILO:n (1986) mukaan välivaiheelta koulujärjestelmän yrittäjyysrevoluutiosta. Johnsonin (1983) ja Jamiesonin (1985) mukaan kyse oli itsensä työllistämiseen tähtäävää opetusta laajemmasta ja syvällisemmästä alueesta. Myös Copeland (1986) näki tavoitteena olleen laajentaa pikemmin kuin kaventaa yrittäjyyden käsitettä ihmisten mielessä. Samoin Jonathan (1983) korosti elinikäiseen oppimiseen "lifelong learning" liittyen tarvetta varustaa yksilö lukuisilla erillisillä urilla, joiden avulla hän voi selvitä läpi työuransa. Kasvatuksen ja koulutuksen roolina nähtiin antaa nuorille maailman ymmärrystä ja kykyä tehdä harkittuja valintoja. Sama tuli esiin Suomessa keskusteltaessa Opetushallituksen ja sen yhteistyökumppanien yrittäjyyskasvatusprojektien tavoitteista vuonna 1992. Tällöin haluttiin korostaa sisäisen yrittäjyyden ja yrittävyyden asennetta sekä yritystoiminnan tuntemusta. Kasvatuksen ja koulutuksen kautta tuotettavien yrittäjyyspätevyyksien kirjo näyttää vaihtelevan. Ne liittyvät kapeammista yritystoiminnan käynnistämiseen sekä tietoisuuden kasvattamiseen teollisuudesta ja

taloudesta 1980-luvun puolivälin jälkeen syntyneisiin laajempiin elämäntaitoihin liittyviin pätevyysiin. Jälkimmäiset tekevät Nelsonin (1995) mukaan mahdolliseksi joustavan liikkumisen yhteiskunnallisesta ja yksilön omasta elämäntilanteesta riippuen toisen palveluksessa toimimisen, itsensä työllistämisen ja yrityksen perustamisen kentässä kuvion 11 mukaisesti. Kyseinen näkemys on samansuuntainen Kyrön (1997) yrittäjyyden muotojen kanssa.

KUVIO 11. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden liittyminen koulutus-, työllistymis- ja itsensä työllistämisen mahdollisuuksiin 1990-luvun puolivälissä. Lähde: Nelson, E.G. 1995. Kasvatus- ja koulutusjärjestelmän rooli yrittäjyyden edistämässä. Moniste.

Työsimulaatiot, projektijohtaminen ja -työskentely, työkokemuksen kartuttaminen sekä uudet opetus-oppimistyyli alkoivat nousta yrittäjyyskeskustelussa voimakkaasti esiin. Työsimulaatioita alettiin käyttää Jamiesonin ym. (1988) mukaan enenevässä määrin, koska työelämässä tapahtui muutoksia, joita oppilaitosympäristössä ei voi opettaa. Palvelusektori laajeni ja uuden teknologian myötä isot yritykset tulivat toimeen pienemmällä henkilökunnalla. Lisäksi uusimman teknologian vaatimusten mukaista koulutusta oli oppilaitoksissa resurssien puutteen vuoksi vaikea järjestää. Työsimulaatioita on runsaasti liittyen suunnitteluun, tuotteen tekemiseen tai palvelun tarjoamiseen, markkinointiin ja päätöksentekoon. Niitä kaikkia sovelletaan molemmissa maissa koulutuksen asteesta ja muodosta riippuen. Yksi simulaation muoto, harjoitusyrittötoiminta, on Suomessa voimakkaasti laajenemassa.

Durhamin yliopistossa tehty kehittämistyö erityisesti 1980-luvun puolivälistä lähtien merkitsi yrittäjyyskasvatuksen käsitteen laajentumista yritteliäisyyskasvatukseen suuntaan. Yliopiston yrittäjyyskasvatuksen ohjelma suunnattiin aluksi 14-19-vuotiaille. Siihen kuului keskeisesti opettajien täydennyskoulutus ja materiaalityönto, jota on sovellettu myös Suomessa. (Enterprise. An Educational Resource for 14-19 year olds 1986; Management of Enterprise in Education 1990). Yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden tavoitteiden syvyydessä ja laajuudessa suhteessa koulun opetussuunnitelmaan on suuria eroja. Yrittäjyyskasvatuksen hankkeet sisältävät laajimmillaan myöskin yritteliäisyyteen kasvattamisen ja erityisesti tällöin sen pitäisi integroitua ydinopetussuunnitelmaan. Tällöin yrittäjyyden pitäisi ilmetä myöskin oppilaitoksen kulttuurissa ja jokapäiväisissä toiminnoissa. Suppeimmillaan yrittäjyyskasvatuksen hankkeet ovat tavoitteiltaan ainoastaan oppilaiden kouluttamista tiedollisesta näkökulmasta käsin. Yrittäjyys-hanke liikuu tällöin opetussuunnitelman ulkopuoliseksi osaksi. Suomessa peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmien perusteet (1994), ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteet (1995) sekä yrittäjätutkimuksen perusteet (1993) jäsentävät yrittäjyyden opetusta. Samoin käynnissä olevat alueelliset yrittäjyyskasvatuksen hankkeet pyrkivät systematisoimaan opetussuunnitelmia yrittäjyyden näkökulmasta. Englannissa yrittäjyyskasvatusta ei kansallisessa opetussuunnitelmassa ole mainittu. Durhamin yliopiston 1980-luvun puolivälistä sekä Pyhäjoen lukion 1990-luvun vaihteesta lähtien kehittämät

yrittäjyyskasvatuksen mallit ovat esimerkkejä siitä, miten yrittäjämäistä käyttäytymistä pyritään tukemaan kaikissa oppilaissa opetus-oppimismenetelmiä kehittämällä. Durhamin yliopiston mallia on sovellettu Englannin lisäksi viimeksi Intiassa ja Romaniassa.

Opetus-oppimismenetelmien kehittämiseen liittyviä neljää ulottuvuutta kutsutaan "yrittäjyyttä työsimulaatioilla", "yrittäjyyttä harjoitusyrittystoiminnalla", "yrittäjyyttä kehittyvän työntutkimuksen menetelmin" sekä "yrittäjyyttä projektijohtamisella".

Opettajien ja rehtorien asenteilla ja suhtautumisella yrittäjyyteen on merkitystä yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiselle. Asenteet ovat riippuvaisia maailmankuvasta ja yrittäjyyteen liittyvistä kokemuksista. Englannin British Coal Enterprise-hanke osoitti, kuinka tärkeä jonkin ammattikunnan yrittäjyyskulttuuri on ja kuinka vaikea on koulutuksen avulla kokonaisen yhteiskuntaluokan muutosprosessin toteuttaminen yrittäjyyttä suosivaan suuntaan. Hanketta toteutettiin yritystoiminnan käynnistämiseen liittyvillä lyhytkursseilla. Ilmeistä on, että syvällisen muutoksen aikaansaaminen edellyttää pitkäjänteistä kasvatustyötä.

Going for Enterprise-projektiin liittyi käsitys, ettei yrittäjyyskasvatus voi liittyä opetussuunnitelman akateemisiin oppiaineisiin eikä koulussa muita parempina pidettyihin oppilaisiin, vaan se on vaihtoehto sopeutumisvaikeuksia omaaville oppilaille, joiden ei ajateltu sijoittuvan työmarkkinoille perinteisellä tavalla. Samat tulokset osoittivat, että yrittäjyyskasvatus ei vuosienkaan mittaan tavoittanut ydinopetussuunnitelmaa. Se liitettiin voimakkaasti mm. teknologiakasvatukseen, käsityöhön ja oppilaanohjaukseen. Opetushallituksen yrittäjyyskasvatusprojekti pyrki edistämään kaikkien opiskelijoiden myönteistä suhtautumista yrittäjyyteen. Koulujärjestelmän yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden yksi luokituksen ulottuvuus näyttääkin olevan se, millaisena kasvatuksen ja koulutuksen kohderyhmänä opiskelijat ymmärretään ja kuinka laajaa joukkoa toimenpiteet koskevat. Vaihtelua näyttää ilmenevän iän, sukupuolen, rodun, yksilön työmarkkinatilanteen, koulumenestyksen sekä yrittäjyysvalmiuksien suhteen.

Ulottuvuutta voidaan nimittää "Yrittäjyyttä kaikille vs. rajatulle ryhmälle".

Yhteistyötä koulun ja elinkeinoelämän välille voi syntyä suoraan koulun ja yrityksen kesken, kollektiivisesti osana paikallista koulu-yritys-yhteistyötä tai virallista sopimusta ja epäsuorasti kansallisten tai paikallisten koulu-yritys-yhteistyötä harjoittavien instituutioiden kesken. Molemmissa maissa näyttää kuitenkin tässä suhteessa olevan kynnystä koulun ja ulkopuolisten tahojen välillä. Yhteistyössä ovat Englannissa mukana pääasiassa isot yritykset. Pk-sektorin mukaan saaminen yhteistyöhön on Englannissa 1990-luvun lopun keskeinen haaste. Meillä Suomessa tilanne on erilainen pk-sektorin ollessa isojen yritysten ohessa kouluyhteistyössä mukana. Samoin järjestöjen rooli on Suomessa Englantiin nähden korostunut. Koulun ulkopuolisen osaamisen käyttö yrittäjyystavoitteiden edistämiseksi halutaan Englannissa organisoida erityisesti 1990-luvulla EBP-järjestelyjen kautta. Suomessa organisoitumista ei ole tapahtunut samalla tavalla, vaan yleisimmin se tapahtuu suoraan koulun ja yrityksen kesken.

Ulottuvuutta voidaan nimittää "yrittäjyyttä koulu-,järjestö- ja yritys-yhteistyöllä".

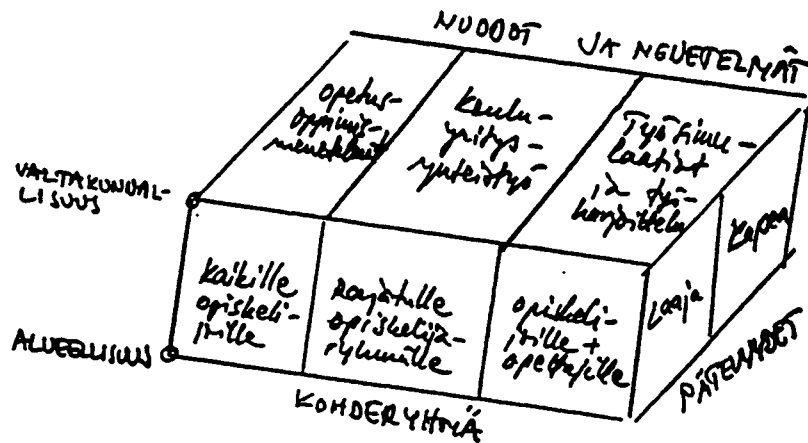
Eri maiden tavanomaiset kasvatuksen ja koulutuksen rahoitusjärjestelyt eivät aina takaa riittävää kehittämishankkeiden ja toiminnan resurssointia. Resurssointiin liittyy keskeisesti sponsorointi, johon suhtaudutaan eri kulttuureissa eri tavalla. Etenkin Suomessa sponsorointiin on suhtauduttu joko hyvin pidättäytyen tai sitä kehittäen mm. eettisiä pelisääntöjä luomalla paikkakunnasta riippuen. Hankkeiden käynnistäjinä Englannissa ovat olleet valtio, aluehallinto, yritykset sekä muut alueelliset toimijat. Englannissa kokemukset osoittivat että kansallisella vetovastuulla ei saavuteta tuloksia, vaan ne muodostuvat alueellisia strategioita toteuttamalla. Molemmissa maissa on kuitenkin kansallisen tason verkostoitumisella nähty saatavan hyötyä hyvien käytäntöjen löytämiseksi alueellisesti sovellettaviksi. Toinen kansallisen tason verkostoitumisen hyöty näyttää olevan resurssien järkevä ohjautuminen. Tätä viidettä ulottuvuutta kutsutaan

Ulottuvuutta voidaan nimittää "yrittäjyyttä valtakunnallisten vs. alueellisten

hankkeiden välityksellä".

Edellä kuvatut Englannin ja Suomen yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden ulottuvuudet on havainnollistettu oheisessa kuviossa 12.

KUVIO 12. Englannin ja Suomen yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden ulottuvuudet.

Yrittäjyyskasvatuksen hankkeet näyttävät saavan seuraavat viisi ulottuvuutta ;

1. Yrittäjyyttä kapeista vs. laajoista pätevyyksistä käsin
2. Yrittäjyyttä opetus-oppimismenetelmien kehittämiseen liittyen työsimulaatioilla, työharjoittelulla, kehittävän työntutkimuksen menetelmin sekä projektijohtamisella
3. Yrittäjyyttä kaikille vs. rajatulle ryhmälle
4. Yrittäjyyttä koulu-, järjestö- ja yritys yhteistyöllä
5. Yrittäjyyttä valtakunnallisten vs. alueellisten hankkeiden välityksellä

OSA III
OPISKELJOIDEN NÄKEMYKSET YRITTÄJISTÄ

7 MENETELMÄ

7.1 Tutkimuksen kohdejoukko ja aineiston kuvaus

Opiskelijoiden yrittäjyyteen liittyvien käsitysten ja uskomusten tutkimiseksi kerättiin yliopistojen opiskelijoista empiirinen havaintoaines. Kyselytutkimus toteutettiin keräämällä perusjoukosta pienehköt aineistot harkinnanvaraisesti, jotta saataisiin esille erilaisia näkemyksiä. Edustaviin otoksiin keskimääräisten näkemysten saamiseksi ei tässä tutkimuksessa pyritty. Aineistot kerättiin kolmessa vaiheessa siten, että kahden osalta se tapahtui lähes samanaikaisesti ja kolmas kymmenen kuukautta myöhemmin. Ne muodostuivat kahdesta erilaisesta opintojen suuntautumisvaihtoehdosta, jotka opiskelijoille oli tarjolla.

Ensimmäisen aineiston muodostivat kolmannen asteen opiskelijat, jotka osallistuivat lukuvuonna 1994-95 Joensuun yliopiston järjestämälle yrittäjyyskasvatuksen opinnoille. Toinen aineisto muodostui kolmannen asteen opiskelijoista, jotka olivat selkeästi tiedekorkeakoulu-opiskelijoita. Heidät oli valittu eri yliopistoista suorittamaan tammikuussa 1995 käynnistynyttä Helsingin kauppakorkeakoulun järjestämää akateemista pienyrittäjätutkintoa.

Aineisto A; Aineisto kerättiin lokakuussa 1994 ja helmikuussa 1995 Joensuun yliopistosta opiskelijoilta, jotka osallistuivat valinnaiseen viiden opintoviikon "Yrittäjyyden perusteet"- opintokokonaisuuteen. Se koostui kahdeksasta kahden päivän seminaarijaksosta, jotka toteutettiin lokakuusta 1994 huhtikuuhun 1995 noin kerran kuukaudessa Joensuun yliopistolla tai ammattikorkeakoululla.

Seminaarijaksojen lisäksi ohjelmaan kuului harjoitustyö. Suoritukset arvosteltiin syys- ja kevätlukukaudella toteutettujen projektien tai kirjoitetun esseen perusteella ja niistä annettiin todistus. Arvostelun lähtökohtina olivat opiskelijan koulutusjaksolla ilmennyt oma-aloitteisuus ja hänen perehtyneisyytensä sovitun yrityksen ongelmiin ja ratkaisumahdollisuuksiin. Koulutus oli tarkoitettu paikallisten koulutusinstituutioiden, yliopiston, ammatillisten oppilaitosten ja ammattikorkeakoulun opiskelijoille sekä

yritysten toimihenkilöille, toimiville yrittäjille sekä yritystään juuri perustaville. Kyseinen aineisto muodostui 60 opiskelijan vastauksista.

Aineisto B; Aineisto kerättiin kahdessa vaiheessa Helsingin kauppakorkeakoulun akateemista pienyrittäjätutkintoa suorittavista. Tutkintoa suorittamaan valitut olivat eri korkeakoulujen vähintään 3. ja 4. vuosikurssien opiskelijoita. Ensimmäisessä vaiheessa aineistoa kerättiin tammikuussa 1995 akateemista pienyrittäjätutkinto II suorittavista, joille koulutus alkoi tammikuussa ja päättyi kesäkuussa 1995. Se tarjosi opiskelijalle mahdollisuuden arvioida omat yrittäjyyden ja yrittävyyden valmiutensa ja laatia oman yrityksen liiketoimintasuunnitelma kouluttajien kanssa porrastetusti neljässä jaksossa. Aineistoon kuuluivat tutkintoa suorittamaan valituista 51 opiskelijasta yhteensä 36. Suurin osa heistä oli Helsingin yliopistosta. Lisäaineistoa kerättiin joulukuussa 1995 akateemista pienyrittäjätutkinto III suorittamaan valituista. Siihen kuului 18 opiskelijaa. Yhteensä aineistoon B siis kuului 54 opiskelijaa.

Edellä mainitut kaksi ryhmää voidaan tässä tutkimuksessa nimetä Carterin ja Cannonin (1992) mukaisesti siten, että aineistoon B kuuluvista käytetään nimitystä "*päättäväisten ryhmä*", koska he ovat halukkaita suorittamaan yliopisto-opintojen ohessa erillisen yrittäjätutkinnon. Lisäksi he ovat päättäneet voittaa yrittäjäksi ryhtymisen vaikeuksia ja käytännössä kaikilla on oma yritys viimeistään opintojen loppuvaiheessa. Aineistoon A kuuluvat voidaan nimetä "*otollisten ryhmäksi*", koska he ovat osoittaneet kiinnostusta yrittäjyyteen valitsemalla valinnaisen viiden opintoviikon yrittäjyyskasvatuksen modulin. Heidän joukossaan voi kuvitella olevan potentiaalisia yrittäjiä keskimääräistä enemmän.

7.2 Kyselylomake ja aineiston hankinta

Taustatiedot. Opiskelijoista hankittiin seuraavat taustatiedot:

- 1) taustamuuttajat; kotikunta, nykyinen asuinkunta, nykyinen oppilaitos, peruskoulun (kansakoulun) jälkeiset opinnot, peruskoulun (kansakoulun) päättötodistuksen lukuaineiden ja kaikkien aineiden keskiarvo

- 2) opiskelijan kontaktit yrittäjiin sukulaisten ja tuttavien kautta
- 3) opiskelijan kuva yrittäjyydestä sekä
- 4) opiskelijan yrittäjyyteen liittyvät uskomukset.

Mittarina käytetty kyselylomake on esitetty liitteenä 1 ja se on laadittu "Projet Entrepreneurship Project"(1990)-tutkimuksessa ja Niittykankaan (1994) yrittäjyyttä sekä yritysten syntyä Keski-Suomessa käyttämän kyselylomakkeen pohjalta.

Tässä tutkimuksessa edellä kuvattuja taustatietoja analysoitiin ja sivuttiin seuraavilta osin:

- 1) nykyinen oppilaitos, peruskoulun (kansakoulun) jälkeinen koulutus,
- 2) opiskelijan kontaktit yrittäjiin sukulaisten ja tuttavien kautta,
- 3) opiskelijan kuva yrittäjyydestä.

Opiskelijan kontaktit yrittäjiin. Opiskelijoilta tiedusteltiin yhteyksiä yrittäjiin ja yrittämisen virikkeiden lähteitä seuraavalla tavalla:

- yrittäjät perheessä tai sukulaisten joukossa (on/ei sekä määrä)
- yrittäjät tuttavien tai ystävien joukossa (on/ei sekä määrä)
- yrittäjiin tutustuminen työkokemuksen tai työharjoittelun kautta (on/ei sekä määrä)
- yrittäjät, jotka vaikuttaneet ajatteluun tai uravalintaan (on/ei sekä määrä)
- vastaajan tuntemat naisyrittäjät (on/ei sekä määrä)
- keskustelut yrittäjien kanssa itsenäisestä yrittäjänä toimimisesta (on/ei sekä määrä)
- yrittäjien taholta tullut rohkaisu/varoitus yrittäjäksi ryhtymisestä.

Opiskelijoiden kokemus itsenäisestä yrittämisestä ja aikomus yrittäjäksi tiedusteltiin seuraavasti:

- kokemus itsenäisestä yrittämisestä (on/ei sekä määrä)
- aikomus ryhtyä itsenäiseksi yrittäjäksi (kyllä/ei sekä ajankohta)
- ajatus tai idea omasta yrityksestä (kyllä/ei sekä ajankohta).

Opiskelijan kuva yrittäjyydestä. Aikaisempi kirjallisuus osoitti, että yrittäjiin ja yrittäjyyteen liittyvässä mielikuvatutkimuksessa on mittaustapana käytetty yleisesti valmiita vastausvaihtoehtoja sisältäviä lomakkeita. Tässä tutkimuksessa mittaustapa valittiin kuitenkin avoimeksi siten, että se mahdollisimman vähän rajoittaisi opiskelijoiden antamia vastauksia. Opiskelijoille esitettiin liitteen 1 mukaisen kyselylomakkeen kysymys 14 "Kuvaile mielestäsi hyvää yrittäjää, kysymys 15 "Entä millainen henkilö on mielestäsi yrittäjän irvikuva?" ja kysymys 16 "Millainen on mielestäsi tyypillinen suomalainen yrittäjä?" Jokaiseen kysymykseen jätettiin riittävästi tilaa opiskelijoiden vastauksille. Vastaajalla oli mahdollisuus esittää yrittäjän luonnehdintoja niin paljon kuin halusi.

Kyselyn toteuttaminen. Aineiston keräämistä varten kyselylomaketta testattiin Hyvinkään kauppaoppilaitoksessa yhden ryhmän kanssa ja siihen arvioitiin kuluvan aikaa noin 30-40 minuuttia. Lomaketta testattiin myös Joensuun yliopistossa syksyllä 1994. Sitä pidettiin liian pitkänä opiskelijoiden vastattavaksi luentojen alussa ja lomaketta lyhennettiin. Joensuun yliopistossa kysely toteutettiin ensin siten, että luentojen alussa opiskelijoille annettiin ohjeet kouluttajan toimesta ja lomakkeet kotiin täytettäväksi. Kouluttaja oli perehdytetty etukäteen kyselylomakkeeseen. Opiskelijat palauttivat lomakkeita takaisin suhteellisen vähän. Siksi myöhemmässä vaiheessa helmikuussa 1995 kyselyyn vastanneiden määrää Joensuun yliopistossa kasvatettiin siten, että tutkija oli itse paikalla kertomassa tutkimuksen taustan ja antamassa ohjeen. Helsingin kauppakorkeakoulussa tutkija oli myöskin itse paikalla kertomassa tutkimuksen taustan ja antamassa ohjeen akateemisen pienyrittäjätutkinto II:n käynnistyessä. Akateemisen pienyrittäjätutkinto III:n kyselylomakkeet postitettiin suoraan opiskelijoiden osoitteisiin.

8 TULOKSET

8.1. Taustatiedot opiskelijoista ja heidän kontakteistaan yrittäjyyteen

Kyselyyn vastanneista opiskelijoista (N=114) miehiä oli 69 eli 60,5 % ja naisia 45 eli 39,5 %. Opiskelijoiden ikää ei kysytty. Opiskelijoista peruskoulun jälkeisiä opintoja oli suorittanut lukion muodossa 96 eli 85,7 %. Ilman lukiokoulutusta oli 16 opiskelijaa eli 14,3%. Ammatillista koulutusta ilmoitti omaavansa 60 opiskelijaa eli 60 % vastanneista.

Vastanneista opiskelijoista 86 eli 75,4 % ilmoitti perheessään ja/tai sukulaisissaan olevan yrittäjiä. Kysyttäessä jonkun tuttavanystävän yrittäjänä toimimista, 96 opiskelijaa eli 84,2 % vastasi myönteisesti. Opiskelijoista 77 eli 68,1 % ilmoitti tuntevansa naisyrittäjiä. Vastanneista 83 eli 72,8 % oli tutustunut yrittäjiin työkokemuksensa ja/tai työharjoittelunsa kautta ja 87 eli 77 % oli keskustellut jonkun yrittäjän kanssa siitä, millaista on tai olisi toimia itsenäisenä yrittäjänä. Erityisesti ajatteluun/uravalintaan vaikuttaneita yrittäjiä osasi mainita 41 eli 37,3 % vastanneista. Tutuista yrittäjistä oli jonkin verran rohkaissut opiskelijan aikomuksia ryhtyä yrittäjäksi 68 yrittäjää eli 62,4 %, suuressa määrin 12 yrittäjää eli 11 % ja ratkaisevasti 6 yrittäjää eli 5,5 %. Tutuista yrittäjistä oli suoranaisesti varoittanut ryhtymästä yrittäjäksi 32 eli 28,1 %. Aikomuksiin ryhtyä joskus itsenäiseksi yrittäjäksi suhtautui vastanneista opiskelijoista ehdottoman kielteisesti kaksi. Yrittäjäksi ryhtyminen ei ollut tullut ainakaan vielä mieleen 11 opiskelijalle. Yrittäjäksi ryhtyminen oli mahdollista, mutta ajankohta ei juuri vastatessa ollut sopiva 47 opiskelijan eli 42,3 %:n mielestä. Vastanneista 51 eli 45,9 % oli aikeissa ryhtyä yrittäjäksi ja myös keskustellut asiasta muiden kanssa. Ajatus tai idea omasta yrityksestä oli 83 vastaajalla eli 72,8 %:lla. Ajatuksen tai idean aikoi toteuttaa opiskeluaikana 31 eli 45,6 % ja myöhemmin 37 opiskelijaa eli 54,4 %. Kokemusta itsenäisestä yrittämisestä omasi vastanneista 40 eli 35,1 %.

Joensuun yliopiston 60 opiskelijan aineistosta (Aineisto A = otollisten ryhmä) miehiä

oli 25 eli 41,7 % ja naisia 35 eli 58,3 %. Lukion oli suorittanut 45 eli 76,3 %. Ammatillista koulutusta oli takanaan 39 opiskelijalla eli 69,6%:lla vastanneista. Joensuun yliopiston "Yrittäjyyden perusteet"-opintokokonaisuutta suorittaneiden opiskelijoiden määrä koulutusinstituutioittain käy ilmi oheisesta taulukosta 13. Kolme opiskelijaa ei ilmoittanut taustaansa. Opiskelijat edustivat enimmäkseen ammattikorkeakoulun metsä- ja puutalouden, kaupan ja hallinnon, sosiaalialan, koti- ja laitostalouden sekä käsi- ja taideteollisuusalan koulutusohjelmia. Joensuun yliopiston opiskelijoista yksi ilmoitti olevansa kemian opiskelija.

TAULUKKO 13. Aineiston A opiskelijoiden määrä koulutusinstituutioittain.

Joensuun ammattikorkeakoulu	15
Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu	22
Wärtsilän teknillinen oppilaitos	4
Outokummun ammatill. oppilaitos/amk	6
Joensuun yliopisto	9
Työtön	1

Perheessä ja/tai sukulaisissa oli yrittäjiä 42:lla eli 70 %:lla vastanneista. Tuttava/ystävä toimi yrittäjänä 51:llä eli 85 %:lla vastanneista. Naisyrittäjiä ilmoitti tuntevansa 44 eli 74,6 % vastanneista. Vastanneista 38 eli 63,3 % oli tutustunut yrittäjiin työkokemuksensa ja/tai työharjoittelunsa kautta. Keskustelua jonkun yrittäjän kanssa siitä, millaista on tai olisi toimia itsenäisenä yrittäjänä oli käynyt 44 eli 73,3 %. Erityisesti ajatteluun/uravalintaan vaikuttaneita yrittäjiä osasi mainita 16 eli 26,7 %. Tutut yrittäjät olivat rohkaisseet jonkin verran aikomuksia ryhtyä yrittäjäksi 35:n vastanneen eli 61,4 %:n mielestä, suuressa määrin neljän eli 7 %:n ja ratkaisevasti kahden mielestä. Tutut yrittäjät olivat suoranaisesti varoittaneet ryhtymästä yrittäjäksi 13:n eli 21,7 %:n mielestä. Aikomuksiin ryhtyä joskus itsenäiseksi yrittäjäksi suhtautui vastanneista opiskelijoista ehdottoman kielteisesti

kaksi. Yrittäjäksi ryhtyminen ei ollut tullut ainakaan vielä mieleen kymmenelle opiskelijalle eli 16,7 %:lle. Yrittäjäksi ryhtyminen oli mahdollista, mutta ajankohta ei juuri vastauksen ajankohtana ollut sopiva 39 opiskelijan eli 65 %:n mielestä.

Vastanneista yhdeksän eli 15 % oli aikeissa ja myös keskustellut asiasta muiden kanssa.

Ajatus tai idea omasta yrityksestä oli 31:llä eli 51,7 %:lla vastaajista. Ajatuksen tai idean aikoi toteuttaa opiskeluaikana kolme eli 12 % ja myöhemmin 22 eli 88 % vastanneista. Kokemusta itsenäisestä yrittämisestä omasi kymmenen eli 16,7 % .

Vastaavasti Helsingin Kauppakorkeakoulun 54 opiskelijan aineistosta (Aineisto B = päättäväisten ryhmä) miehiä oli 44 eli 81,5 % ja naisia kymmenen eli 18,5 %.

Lukion oli suorittanut 51 eli 94,5 % ja ilman lukiokoulutusta oli 3. Ammatillista koulutusta ilmoitti omaavansa 21 opiskelijaa eli 47,7 % vastanneista ja ilman ammatillista koulutusta ilmoitti olevansa 23 opiskelijaa eli 52,3 % vastanneista.

Helsingin Kauppakorkeakoulun akateemista pienyrittäjätutkintoa II ja III suorittaneiden opiskelijoiden määrä koulutusinstituutioittain käy ilmi oheisesta taulukosta 14. Neljä opiskelijaa ei ilmoittanut taustaansa.

TAULUKKO 14. Aineiston B opiskelijoiden määrä koulutusinstituutioittain.

Helsingin yliopisto	19
Teknillinen Korkeakoulu, Espoo	5
Tampereen yliopisto	2
Turun yliopisto	1
Helsingin Kauppakorkeakoulu	16
Taideteollinen Korkeakoulu	1
Teknillinen Korkeakoulu, Tampere	2
Vaasan yliopisto	2
Oulun yliopisto	1
Lapin yliopisto	1

Vastanneista 44 eli 81,5 % ilmoitti perheessään ja/tai sukulaisissaan olevan yrittäjiä. Tuttava/ystävä toimi yrittäjänä 45:llä eli 83,3 %:lla vastanneista. Naisyrittäjiä ilmoitti tuntevansa 33 eli 61,1 %. Yrittäjiin oli tutustunut työkokemuksensa ja/tai työharjoittelunsa kautta 45 eli 83,3 %. Siitä, millaista on tai olisi toimia itsenäisenä yrittäjänä, oli keskustellut jonkun yrittäjän kanssa 43 eli 81,1% vastanneista. Erityisesti ajatteluun/uravalintaan vaikuttaneita yrittäjiä osasi mainita 25 eli 50 % vastanneista. Tutut yrittäjät olivat rohkaisseet aikomuksia ryhtyä yrittäjäksi jonkin verran 33:n eli 63,5 %:n mielestä, suuressa määrin kahdeksan eli 15,4 %:n ja ratkaisevasti neljän eli 7,7 %:n mielestä. Tutut yrittäjät olivat suoranaisesti varoittaneet ryhtymästä yrittäjäksi 19:n eli 35,2 %:n mielestä. Aikomuksiin ryhtyä joskus itsenäiseksi yrittäjäksi ei suhtautunut ehdottoman kielteisesti yksikään. Se ei ollut tullut ainakaan vielä mieleen yhdelle vastanneista. Yrittäjäksi ryhtyminen oli mahdollista, mutta ajankohta ei juuri vastauksen ajankohtana ollut sopiva kahdeksan opiskelijan eli 15,7 %:n mielestä. Aikeissa ryhtyä yrittäjäksi oli 42 eli 82,3 %, jotka olivat myös keskustelleet asiasta muiden kanssa. Ajatus tai idea omasta yrityksestä oli 52:lla eli 96,3 %:lla vastanneista. Ajatuksen tai idean aikoi toteuttaa opiskeluaikana 28 eli 65,1 % ja myöhemmin 15 eli 34,9 % opiskelijaa. Kokemusta itsenäisestä yrittämisestä omasi 30 eli 55,6 %.

8.2 Yrittäjän kuvaajien muodostaminen

Opiskelijoiden yrittäjiin liittämiä näkemyksiä ja ominaisuuksia selvitettiin kysymysten 14 "Kuvaile mielestäsi hyvää yrittäjää, 15 "Entä millainen on mielestäsi yrittäjän irvikuva"? ja 16 "Millainen on mielestäsi tyypillinen suomalainen yrittäjä?" avulla. Ensin kunkin kysymyksen vastaukset ryhmiteltiin kukin erikseen. Vastaukset muodostuivat yleensä yhdestä sanasta tai muutaman sanan lauseesta. Yksittäisellä vastaajalla saattoi olla useampiakin kuvauksia ja niitä käsiteltiin koodausvaiheessa erillisinä vastauksina. Ryhmittelyssä samaan ryhmään sijoitettiin ainoastaan synonyymit tai hyvin varmasti samaksi tulkittavat vastaukset. Näitä vastausryhmiä nimitetään kuvaajiksi. Tämän luokittelun arvioitsijoiden välistä yksimielisyyttä ei selvitetty, koska samaan luokkaan sijoitettiin vain samaa merkitsevät vastaukset. Näin

arvioitsijoiden välinen erimielisyys on erittäin pientä. Koska vain selvästi samaa tarkoittavat vastaukset yhdistettiin kuvaajiksi, kuvaajia tuli runsaasti.

Toisessa vaiheessa kuvaajat yhdisteltiin *kuvaajaluokiksi*. Tämä vaihe sisälsi kaksi arviointia sisältävää työvaihetta: a) mitkä kuvaajat yhdistetään samaan luokkaan, milloin eri kysymysten samalta näyttäviä luokkia voidaan käsitellä identtisinä tai samaa tarkoittavina ja b) milloin kaksi kuvaajaluokkaa voidaan tulkita toistensa vastakohtiksi. Kuvaajaluokat pyrittiin muodostamaan siten, että samaan kuvaajaluokkaan pantiin samaa käyttäytymistä ilmaisevat kuvaaja-ilmaisuudet, esimerkiksi ahkera-yritteliäs. Tämän olisi voinut tehdä toisinkin. Tästä syystä sekä kuvaajat että kuvaajaluokat sisällytettiin liitteisiin, jotta lukija voi tehdä oman tulkintansa. Kirjoittajan tekemät ratkaisut ilmenevät liitteestä 2, jossa on osoitettu yksittäisten kuvaajien on yhdisteleminen kuvaajaluokiksi. Näihin liittyvä havaintoaineisto käsiteltiin kvalitatiivisesti suorittamalla sisällön analyysi.

Ensimmäisessä vaiheessa koottiin yhteen kyselylomakkeen kohtaan 14 "*Kuvaile mielestäsi hyvää yrittäjää!*" liittyvät vastaukset, joita saatiin yhteensä 444 kappaletta 108:lta opiskelijalta (N=114). Vastausten ja opiskelijoiden määrät jakaantuivat siten, että näytteeseen A kuuluvia vastauksia oli 254 kappaletta ja opiskelijoita 59. Näytteeseen B kuuluvia vastauksia oli 190 kappaletta ja opiskelijoita 49.

Kyselylomakkeen kysymykseen 15: "*Entä millainen henkilö on mielestäsi yrittäjän irvikuva?*" liittyvät vastaukset käsiteltiin samoin kuin edellä hyvään yrittäjään liittyvät vastaukset. Havaintoaineisto sisälsi 210 vastausta yhteensä 100 opiskelijalta. Vastausten ja opiskelijoiden määrät jakaantuivat siten, että näytteeseen A kuuluvia vastauksia oli 118 kappaletta ja opiskelijoita 55. Näytteeseen B kuuluvia vastauksia oli 92 kappaletta ja opiskelijoita 45.

Myös kyselylomakkeen kohdan 16 "*Millainen on mielestäsi tyypillinen suomalainen yrittäjä?*" vastaukset käsiteltiin edellisten tavoin. Tähän kysymykseen liittyvä havaintoaineisto sisälsi 183 vastausta yhteensä 92:lta opiskelijalta. Vastausten ja opiskelijoiden määrät jakaantuivat siten, että näytteeseen A kuuluvia vastauksia oli

102 kappaletta ja opiskelijoita 51. Näytteeseen B kuuluvia vastauksia oli 81 kappaletta ja opiskelijoita 41.

Seuraavassa raportoidaan kohdissa 8.3, 8.4 ja 8.5 keskeisimmät opiskelijoiden ilmaisemat hyvän, huonon ja tyypillisen suomalaisen yrittäjän kuvaajat. Keskeisimmiksi kuvaajiksi määriteltiin ne kuvaajat, joita luonnehti yli 10% opiskelijoista. Kuvaajien raportoinnin jälkeen ne luokitetaan luvun 3 näkökulmasta, missä tehtiin yhteenveto kirjallisuudessa esiintyvistä näkemyksistä jäsentää yrittäjiä. Luokitus tehdään, jotta voidaan luoda kuva opiskelijoiden näkemysten ja kuvaajien sijoittumisesta yrittäjä- ja yritystoiminnan monimuotoisessa kentässä. Luokitusta varten tutkijan toimesta nimettiin seuraavassa esitetyt, yhteensä 22 osa-aluetta, jotka lopuksi koottiin viiteen eri lohkoon. Osa-alueet pohjautuvat Smith'n (1967) yrittäjien luokitusvariaabeleihin, Peltosen (1986) viiteen yrittäjyyteen liittyvään ulottuvuuteen, Koirasen ja Hyrskyn (1994) viiteen yrittäjyysfaktoriin ja niistä johdettuihin neljään yrittäjäfaktoriin (Koiranen & Pohjansaari 1994), Timmonsin (1989) näkemyksiin ulkoisten tekijöiden merkityksestä, Huuskosen (1992) näkemyksiin kompetenssin ja vuorovaikutussuhteiden merkityksestä sekä Cunninghamin ja Lischeronin (1991) kuuteen koulukuntaan:

1. Yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet
 - 1.1. persoonalliset piirteet, henkilökohtainen panos
 - 1.2. sosiaalinen (vuorovaikutus) ulottuvuus
 - 1.3. taloudellinen ulottuvuus
 - 1.4. yhteiskunnallinen ulottuvuus
 - 1.5. eettinen ulottuvuus
2. Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä
 - 2.1. ammattitaito
 - 2.2. itsensä kehittäminen
 - 2.3. strateginen ajattelu
 - 2.4. johtaminen
3. Yrittäjän työn puolet-yrittäjänä toimiminen
 - 3.1. työ, ahkeruus

- 3.2. tuote (tuotekehittely, laatu)
- 3.3. myynti, myyntitaito
- 3.4. taloudellinen laskelmointi
- 3.5. yrityksen ja työntekijöiden kehittäminen
- 3.6. kansainvälisyys
- 3.7. palvelu, asiakkaiden huomioon ottaminen
- 4. Yrityksen elementtien mukainen jaottelu
 - 4.1. voimavarat, pääomat, raaka-aineet, energia
 - 4.2. tuote
 - 4.3. myynti
- 5. Yrittäminen staattisena vs. dynaamisena asiana
 - 5.1. tekeminen vs. kehittäminen
 - 5.2. nykyinen vs. tulevaisuus
 - 5.3. toteuttaminen vs. strateginen ajattelu

8.3 Kirvaus hyvästä yrittäjästä

Seuraavassa kuvataan 12 keskeisintä opiskelijoiden luonnehtimaa hyvän yrittäjän kuvaajaa mainintojen kokonaismäärän mukaisessa järjestyksessä. Lisäksi mainitaan kuvaajittain vastausten frekvenssit sekä niiden prosenttiosuudet kaikista vastauksista ja kaikista vastaajista liitteen 3 mukaisesti. Ne on esitetty myös taulukossa 15. Vastauksia saatiin 444 yhteensä 108 opiskelijalta (N=114). Opiskelijoiden vastauksia on esimerkinomaisesti mainittu suorina lainauksina ja yhdistettyinä lauseina.

TAULUKKO 15. Hyvän yrittäjän 12 keskeisintä kuvaajaa mainintojen kokonaismäärän mukaisessa järjestyksessä.

Kuvaaja	Mainintojen määrä	Osuus vastauksista (%)	Osuus opiskelijoista (%)
Luova	43	9,7	39,8
Ammattitaitoinen	42	9,5	38,9
Ahkera	36	8,1	33,3
Sinnikäs	32	7,2	29,6
Määrätietoinen	18	4,1	16,7
Rehellinen	18	4,1	16,7
Itseensä luottava	14	3,2	13
Realisti	14	3,2	13
Mukautumiskykyinen	13	2,9	12
Rohkea	13	2,9	12
Hyvä johtaja	12	2,7	11,1
Kehityskykyinen	11	2,5	10,2

Useimmiten eli 43 kertaa mainittiin kuvaaja "Luova". Sen osuus kaikista vastauksista oli 9,7 % ja opiskelijoista 39,8 %. Lähes yhtä usein eli 42 kertaa mainittiin "Ammattitaitoinen" vastausten osuuden ollessa 9,5 % ja opiskelijoiden 38,9 % kaikista.

"Toteuttaa omaa ideaansa. Idearikas, mutta realisti omienkin ideoiden suhteen. Innovatiivinen."

"Tarpeeksi tietoa ja taitoa. Koulutettu ja alaansa osaava. On hyvä töissään. Oman alansa ammattimies. Monitoimihenkilö."

Kolmanneksi tärkeimpänä, 36 kertaa, mainittiin *"Ahkera"* vastausten osuuden ollessa 8,1 % ja opiskelijoiden 33,3 % kaikista.

"Ahkeran omistautunut liikeidealleen. Kaiken itsestään antava, koko sydämestään mukana. Ahkera ja innostunut omasta työstään. Jaksaa tehdä rajusti töitä."

"Sinnikäs" mainittiin 32 kertaa vastausten osuuden ollessa 7,2 % ja opiskelijoiden 29,6 % kaikista.

"Periksiantamaton. Sitkeä. Sisukas. Jaksaa väentää. Peräänantamaton optimisti."

"Määrätietoinen" ja *"Rehellinen"* mainittiin molemmat 18 kertaa vastausten osuuden ollessa molempien osalta 4,1 % ja opiskelijoiden 16,7 % kaikista.

"Tavoitetietoinen. Toteuttaa suunnitelmansa. Toimii tietoisesti."

"Rehellinen kansalainen. Rehellinen ainakin itselleen. Luotettava, hienovarainen, rehti."

"Itseensä luottava" ja *"Realisti"* mainittiin molemmat 14 kertaa vastausten osuuden ollessa molempien osalta 3,2 % ja opiskelijoiden 13 % kaikista.

"Uskoo itseensä ja asiaansa. Omilla jaloillaan seisova. Asiaan pitää itse uskoa. Jalat maassa, mutta uskoo itseensä. Uskoo omaan ideaansa. Hyvä itseluottamus."

"Jalat maassa ja pää pilvissä tyyppi. Ei odota hillitöntä tuottoa. Ei kuvittele saavansa yrityksen avulla pikavoittoja."

"Mukautumiskykyinen" ja *"Rohkea"* mainittiin molemmat 13 kertaa vastauksien osuuden ollessa molempien osalta 2,9 % ja opiskelijoiden 12 % kaikista.

"Muuntautumiskykyinen."

"Ei pelkää riskinottoa. Rohkea tarttumaan asioihin. Haasteita pelkäämätön."

"Hyvä johtaja" mainittiin 12 kertaa vastausten osuuden ollessa 2,7 % ja opiskelijoiden 11,1 % kaikista sekä *"Kehityskykyinen"* 11 kertaa vastausten osuuden ollessa 2,5 % ja opiskelijoiden 10,2 % kaikista.

"Joustavasti sekundaatehtäviä delegoiva. Luontainen johtajuus (karisma). Pyrkii löytämään työntekijöistään vahvuudet ja kehittää heitä kehittämään niitä ominaisuuksia."

"Haluaa kehittyä, seuraa aikaansa. hyvä yrittäjä pystyy kasvamaan yrityksensä mukana, eikä pyri yrityksen kasvaessa tekemään kaikkea itse."

Järjestyksessä seuraavina vähintään kahdeksan kertaa mainittuina kuvaajina olivat *sosiaalinen, motivoitunut, yhteistyökykyinen, vastuuntuntoinen, aloitekykyinen ja aikaansa seuraava* vastausten osuuden ollessa vähintään 1,8 % ja opiskelijoiden vähintään 7,4 % kaikista.

Kuvaajina vain yhden kerran mainittiin *aikaansaava, asiallinen, terve ja kielitaitoinen* vastausten osuuden ollessa 0,2 % ja opiskelijoiden 0,9 % kaikista.

12:n keskeisintä kuvaajaa, joita luonnehti yli 10 % opiskelijoista, liittyivät suhteellisen tasaisesti kaikkiin oheisen taulukon 16 mukaisiin osa-alueisiin kohtaa 4 eli "Yrityksen elementtien mukainen jaottelu" lukuunottamatta. Kuvaajia kokonaisuutena osa-alueuokitusten näkökulmasta analysoitaessa korostuivat taulukon 18 mukaisesti yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet, joihin kytkeytyi 21 kuvaajaa sekä yrittäjän työn puolet-yrittäjänä toimiminen, johon vastaavasti kytkeytyi 17 kuvaajaa. Yrittäjän henkilökohtaisista ominaisuuksista tärkeimmiksi nousivat persoonallisuuden piirteet, joihin liittyi 12 kuvaajaa. Sosiaalinen vuorovaikutukseen ja eettiseen ulottuvuuteen liittyi molempiin neljä kuvaajaa. Taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen ei liittynyt kuvaajia. Yrittäjän työn puoliin-yrittäjänä toimimiseen liittyen tärkeimmiksi nousivat työhön, ahkeruuteen sekä palveluun,

asiakkaiden huomioon ottamiseen liittyvät osa-alueet, joihin molempiin liittyi kahdeksan kuvaajaa. Osa-alueisiin kuten tuote ja tuotekehittely, myynti, taloudellinen laskelmointi, yrityksen ja työntekijöiden kehittäminen sekä kansainvälisyys ei liittynyt yhtään kuvaajaa.

Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä osa-alueeseen liittyi seitsemän kuvaajaa, joista strategiseen ajatteluun kolme, ammattitaitoon kaksi, itsensä kehittämiseen ja johtamiseen molempiin yksi. Yrittämiseen staattisena vs. dynaamisena asiana liittyi viisi kuvaajaa, joista nykyisyyteen/tulevaisuuteen neljä ja tekemiseen/kehittämiseen yksi. Yrityksen elementeistä tuotteeseen liittyi kaksi kuvaajaa, voimavaroihin, pääomiin, ei liittynyt yhtään kuvaajaa.

TAULUKKO 16. Hyvän yrittäjän kuvaajien lukumäärät osa-alueittain.

Kuvaaja	Osa-alueen lkm
Yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet	21
-persoonallisuuden piirteet	12
-sosiaalinen vuorovaikutus	4
-eettinen ulottuvuus	4
Yrittäjän työn puolet-yrittäjänä toimiminen	17
-työ, ahkeruus	8
-palvelu, asiakkaiden huomioonottaminen	8
Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä	7
-strateginen ajattelu	3
-ammattitaito	2
-itsensä kehittäminen	1
-johtaminen	1
Staattisuus vs. dynaamisuus	5
-nykyisyys vs. tulevaisuus	4
-tekeminen vs. kehittäminen	1
Yrityksen elementtien mukainen jaottelu	2
-tuote	2

8.4 Kuvaus huonosta yrittäjästä

Seuraavassa kuvataan seitsemän keskeisintä opiskelijoiden luonnehtimaa huonon yrittäjän kuvaajaa mainintojen kokonaismäärän mukaisessa järjestyksessä. Lisäksi mainitaan vastausten frekvenssi, prosenttiosuus vastauksista sekä kyseisen vastauksen antaneiden opiskelijoiden prosentuaaliset osuudet liitteen 4 mukaisesti. Ne on esitetty myös taulukossa 17. Vastauksia saatiin 210 yhteensä 100 opiskelijalta (N=114). Opiskelijoiden vastauksia on esimerkinomaisesti mainittu suorina lainauksina ja yhdistettyinä lauseina.

TAULUKKO 17. Huonon yrittäjän seitsemän keskeisintä kuvaajaa mainintojen kokonaismäärän mukaisessa järjestyksessä.

Kuvaaja	Mainintojen määrä	Osuus vastauksista (%)	Osuus opiskelijoista (%)
Laiska	22	10,5	22
Keinottelija	21	10	21
Epäluotettava	16	7,6	16
Asiakkaista piittaamaton	15	7,1	15
Ylimielinen öykkäri	12	5,7	12
Vastuuntunnoton tuhailija	11	5,2	11
Suunnittelematon	10	4,8	10

"Laiska" mainittiin 22 kertaa vastausten osuuden ollessa 10,5 % ja opiskelijoiden 22 % kaikista.

"Yrittää päästä kaikesta mahdollisimman helpolla, ei paneudu hommaansa. Epärehellinen, yritystään huonosti edustava, yleisestikin sivistymätön henkilö. On yrittäjänä sen vuoksi, ettei kestä olla toisen palveluksessa. Kiinnostus itse työhön ja sen tekemiseen puuttuu. Kaiken valmiina vaativa. Kahdeksan tuntia päivässä, vaikka maailma räjähtäisi. Maksaa osakepääomalla Bemarkin käsirahan."

"Keinottelija" mainittiin lähes yhtä usein, 21 kertaa, vastausten osuuden ollessa 10 % ja opiskelijoiden 21 % kaikista.

"Jos muut, niin kyllä minäkin. Siitä, mistä aita on matalin. Käyttää kaiken aikansa tukien anomiseen ja sitä saatuaan ostaa kännykän. Kuppaa KERA:lta/vastaavilta tahoilta rahaa mitä uskomattomimmilla yritysideoilla. Epärehellinen yhteiskunnan varoilla elävä keinottelija. Lipevä mies, joka perustaa uusia täysin erilaisia yrityksiä entisen kaaduttua lyhyessä ajassa. Myös nopeita voittoja, mitään kaihtamaton peluri kuuluu tähän kategoriaan. Lusmu, välistävetäjä ja vilpillinen keinottelija, materiaalin tavoittelija."

"Epäluotettava" mainittiin 16 kertaa vastausten osuuden ollessa 7,6 % ja opiskelijoiden 16 % kaikista.

"Huijaa asiakkaitaan, ei toimi rehellisesti ja on vain umpikiero oman edun tavoittelija. Ei toimita asioita niin kuin on sovittu. Ei ilmoita ratkaisevista olosuhteiden muutoksista rehellisesti. Epärehellinen, ei pidä mitä lupaa, rahat pois ja karkuun."

"Asiakkaista piittaamaton" mainittiin lähes yhtä usein, 15 kertaa vastausten osuuden ollessa 7,1 % ja opiskelijoiden 15 % kaikista.

"Ei ota huomioon asiakkaan tarpeita. Puku päällä tallusteleva, nokka pystyssä oleva toimistopomo, joka ei välitä työntekijöistään, vaan tuloksesta. Liian innokas tyrkyttäjä. Päälleikäyvä markkinoija, "imurikauppias", tuputtaa tuotteitaan vaikka asiakas ei niitä tarvitse. Nauraa asiakkaan tietämättömyydelle. Palveluhaluton omaan napaan tuijottaja. Itseensä keskittynyt."

"Ylimielinen öykkäri" mainittiin 12 kertaa vastausten osuuden ollessa 5,7 % ja opiskelijoiden 12 % kaikista.

"Salkku kädessä heiluva, tärkeä, kännykän kanssa seurusteleva mies, jonka elämässä tärkeintä on raha ja menestys. Näyttää, että kaikki menee hyvin ja on yliampuva. Sillä on BMW, NMT, jenkkivene, moottorivene, "kouho" leveilijä. Suomalainen business-mies Tallinnan yössä. Moniongelmainen öykkäri."

Rahantavoittelu ja näyttäminen ainut yrittämisen motiivi."

"Vastuuntunnoton tuhlailija" mainittiin lähes yhtä usein, 11 kertaa, vastausten osuuden ollessa 5,2 % ja opiskelijoiden 11 % kaikista.

"On yrittäjänä vain hienon statuksen/imagon takia, "mä olen toimitusjohtaja". Velkaantunut, kaikkia silmäätekeviä nuoleskeleva, kiireitään korostava kännykkämies. Aloitteleva yrittäjä, joka on hankkinut kaikki mahdolliset rahalla saatavat statussymbolit. Tuhlailija, ei rahaa koskaan. Hysterinen, ylivelkaantunut touhottoja, joka puhuu paljon ja sanoo/tekee vähän."

"Suunnittelematon" mainittiin lähes yhtä usein, 10 kertaa, vastausten osuuden ollessa 4,8 % ja opiskelijoiden 10 % kaikista.

"Sählää yrityksessä, jossa ei ole selkeää toiminta-ajatusta. Katsotaan, mitä huomenna tapahtuu. Hulivili huoleton, tekee eikä ajattele. Hälläväliä tyyppi, kunhan sinnepään. Möhlii useasti alansa asiat, impulsiivinen ja huolimatton."

Järjestyksessä seuraavina vähintään viisi mainintaa saaneita kuvaajia olivat *epärealisti, laittomuuksilla rikastuja, oman edun tavoittelija, ammattitaidoton, äkkirikastumiseen uskova, ei kehity, lyhytjänteinen, sisäänpäinkääntynyt, joustamaton, ahne ja huono johtaja*. Vastausten osuuden olivat vähintään 2,4 % ja opiskelijoiden vähintään 5 % kaikista.

Kuvaajina vain yhden kerran mainittiin *vastenmielinen, itsensä polttanut, yhteistyökyvytön, tyhmä, ei osaa vaikuttaa ja huonolaatuisia tuotteita* vastausten osuuden ollessa 0,5 % ja opiskelijoiden 1 % kaikista.

Seitsemästä tärkeimmästä kuvaajasta, joita luonnehti yli 10 % opiskelijoista, korostui osa-alueista yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet ja erityisesti eettinen ulottuvuus, johon liittyi kolme kuvaajaa. Sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyi yksi kuvaaja.

Kuvaajia kokonaisuutena osa-alueuokitusten näkökulmasta analysoitaessa korostuivat kuitenkin selkeästi oheisen taulukon 18 mukaisesti yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet, joihin kytkeytyi 16 kuvaajaa. Yrittäjän henkilökohtaisista ominaisuuksista tärkeimmiksi nousi eettinen ulottuvuus, johon liittyi kahdeksan kuvaajaa. Persoonallisuuden piirteisiin liittyi 5 kuvaajaa ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen kolme kuvaajaa. Taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen ei liittynyt kuvaajia. Yrittäjän työn puoliin-yrittäjänä toimimiseen liittyi vastaavasti 9 kuvaajaa. Tällöin tärkeimmiksi nousivat työhön, ahkeruuteen liittyen viisi kuvaajaa sekä palveluun, asiakkaiden huomioon ottamiseen liittyen neljä kuvaajaa. Osa-alueisiin kuten tuote ja tuotekehittely, myynti, taloudellinen laskelmointi, yrityksen ja työntekijöiden kehittäminen sekä kansainvälisyys ei liittynyt yhtään kuvaajaa.

Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä osa-alueeseen liittyi kuusi kuvaajaa, joista strategiseen ajatteluun kaksi, ammattitaitoon kaksi, itsensä kehittämiseen ja johtamiseen molempiin yksi. Yrittämiseen staattisena vs. dynaamisena asiana liittyi kolme kuvaajaa, joista nykyisyyteen/tulevaisuuteen kaksi ja tekemiseen/kehittämiseen yksi. Yrityksen elementeistä tuotteeseen liittyi yksi kuvaaja, voimavaroihin, pääomiin, ei liittynyt yhtään kuvaajaa.

TAULUKKO 18. Huonon yrittäjän kuvaajien lukumäärät osa-alueittain.

Kuvaaja	Osa-alueen lkm
Yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet	16
-eettinen ulottuvuus	8
-persoonallisuuden piirteet	5
-sosiaalinen vuorovaikutus	3
Yrittäjän työn puolet-yrittäjänä toimiminen	9
-työ, ahkeruus	5
-palvelu, asiakkaiden huomioonottaminen	4
Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä	6
-strateginen ajattelu	2
-ammattitaito	2
-itsensä kehittäminen	1
-johtaminen	1
Staattisuus vs. dynaamisuus	3
-nykyisyys vs. tulevaisuus	2
-tekeminen vs. kehittäminen	1
Yrityksen elementtien mukainen jaottelu	1
-tuote	

8.5 Kuvaus tyypillisestä suomalaisesta yrittäjästä

Seuraavassa kuvataan neljä opiskelijoiden luonnehtimaa suomalaisen yrittäjän tyypillistä kuvaajaa mainintojen kokonaismäärän mukaisessa järjestyksessä. Lisäksi mainitaan vastausten frekvenssi, prosenttiosuus vastauksista sekä kyseisen vastauksen antaneiden opiskelijoiden prosentuaaliset osuudet liitteen 5 mukaisesti. Ne on esitetty myös taulukossa 19. Vastauksia saatiin 183 yhteensä 92 opiskelijalta (N=114). Opiskelijoiden vastauksia on esimerkinomaisesti mainittu suorina lainauksina ja yhdistettyinä lauseina.

TAULUKKO 19. Tyypillisen suomalaisen yrittäjän neljä keskeisintä kuvaajaa mainintojen kokonaismäärän mukaisessa järjestyksessä.

Kuvaaja	Mainintojen määrä	Osuus vastauksista (%)	Osuus opiskelijoista (%)
Ahkera puurtaja	35	19,1	38
Varovainen	14	7,7	15,2
Ei yrittäjäkoulutusta	14	7,7	15,2
Pienyrittäjä, yksin	10	5,5	10,9

"Ahkera puurtaja" mainittiin ylivoimaisesti eniten, 35 kertaa, vastausten osuuden ollessa 19,1 % ja opiskelijoiden 38 % kaikista.

"Sitkeä, rehellinen ja hullu puurtaja, joka yrittää selviytyä viimeiseen hengenvetoon. Tekee töitä niska limassa. Pitkää työpäivää tekevä, omistautuu kokonaan työlleen. Pääomaa on, harrastuksena yrittäjäyys, tai velkapääomalla pakerretaan seurauksena nuori leski ja paljon velkaa. Itsestään kaiken antava, koko sydäimestään mukana. Tarmokas, mutta ei välttämättä tehokas eikä edustava."

Seuraavina mainittiin 14 kertaa *"Varovainen"* ja *"Ei yrittäjäkoulutusta"* vastausten osuuden ollessa 7,7 % ja opiskelijoiden 15,2 % kummankin osalta.

"Liian pliisu, kaipaisi enemmän räväkkyyttä malliin Eurooppa. Pienissä ympyröissä liikkuva, väritön. Rehellinen, mutta arka ja epävarma ja liian varmanpäälle ottava. Ei uskalla kansainvälistyä ja pyrkiä kansainvälisille

markkinoille. Ei uskalla ottaa riskejä. Liian huomaamaton alallaan. Ei osaa puolustaa mainettaan ja asemaansa kunniallisena yrittäjänä. Keskiverto Jaska Jokunen."

"Paperihommien kanssa ongelmia. Mielikuva on vähän kouluja käyneestä oman käden taitoihin nojautuvasta yrittäjästä. Markkinointi, kustannuslaskenta, kirjanpito, viestintä tuntemattomia. Yleensä mies, ollut työelämässä, ei välttämättä tunne yrittämisen osa-alueita. Oman alansa hyvä työntekijä ja ammattitaitoinen suorittaja, talousasioiden ja johtamisen alueella heikompi. Ammattinsa osaava, harvoin kaupallisia kykyjä. Viranomaisallergikko."

"Pienyrittäjä, yksin" mainittiin 10 kertaa vastausten osuuden ollessa 5,5 % ja opiskelijoiden 10,9 % kaikista.

"Keskivertoyrittäjä ei osaa hyödyntää omia resurssejaan, vaan yrittää itse tehdä kaikki eikä yritä hyödyntää ympärillä olevaa tieto-taitoa. Konepajan pitäjä, nyhertäjä, yksityiskohtiin takertuja. Vähän koulutettu pienyrittäjä-yksinyrittäjä. Pienyrittäjä, jolla on koko omaisuus kiinni yrityksessä, oma työpanos kohtuullisen suuri."

Järjestyksessä seuraavina vähintään seitsemän mainintaa saaneita kuvaajia olivat *sinnikäs, luotettava, ei asiakaskeskeinen, ei toiminta-ajatusta, heikot sosiaaliset taidot ja ahdasmielinen*. Vastausten osuudet olivat vähintään 3,8 % ja opiskelijoiden vähintään 7,6 % kaikista.

Kuvaajina vain yhden kerran mainittiin *helposti lannistuva, yritteliäs, oma-aloitteinen, nöyrä, pöyhkeilijä, ylpeä, sietää stressiä, rauhallinen ja sairasteleva*. Vain yhden kerran mainittiin myös *ei lahjakas, joustava, hyväuskoinen, kova, vastuuntuntoinen, valittelija, elämäntapayrittäjä, ei pääomia eikä osaamista, luontoystävällinen ja johtaminen perinteistä*. Näiden vastausten osuus oli 0,5 % ja opiskelijoiden 0,5 % kaikista.

Neljään tärkeimpään kuvaajaan liittyen, joita luonnehti yli 10 % opiskelijoista, korostui osa-alueista yrittäjän työn puolet-yrittäjänä toimiminen. Tällöin työhön, ahkeruuteen liittyi kuvaajista kaksi. Osa-alueista yrittäjän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ei liittynyt yhtään kuvaajaa, ei myöskään yrityksen elementteihin. Kuvaajia kokonaisuutena osa-aluekategorioita analysoitaessa korostuivat oheisen taulukon 20 mukaisesti yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet, joihin kytkeytyi 19 kuvaajaa. Yrittäjän henkilökohtaisista ominaisuuksista tärkeimmiksi nousi persoonallisuuden piirteet, joihin liittyi 14 kuvaajaa, eettiseen ulottuvuuteen viisi ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen kolme kuvaajaa. Taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen ei liittynyt kuvaajia. Yrittäjän työn puoliin yrittäjänä toimimiseen liittyi vastaavasti 12 kuvaajaa. Tällöin tärkeimmiksi nousivat työhön, ahkeruuteen liittyen 10 kuvaajaa sekä palveluun, asiakkaiden huomioon ottamiseen liittyen kaksi kuvaajaa. Osa-alueisiin kuten tuote ja tuotekehittäminen, myynti, taloudellinen laskelmointi, yrityksen ja työntekijöiden kehittäminen sekä kansainvälisyys ei liittynyt yhtään kuvaajaa. Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä osa-alueeseen liittyi viisi kuvaajaa, joista strategiseen ajatteluun kaksi, ammattitaitoon kaksi, ja johtamiseen yksi. Yrittämiseen staattisena vs. dynaamisena asiana liittyi kolme kuvaajaa. Ne liittyivät nykyisyyteen/tulevaisuuteen. Yrityksen elementeistä pääomiin liittyi yksi kuvaaja, voimavaroihin ei liittynyt yhtään kuvaajaa.

TAULUKKO 20. Tyypillisen suomalaisen yrittäjän kuvaajien lukumäärät osa-alueittain.

Kuvaaja	Osa-alueen lkm
Yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet	19
-persoonallisuuden piirteet	14
-eettinen ulottuvuus	5
-sosiaalinen vuorovaikutus	3
Yrittäjän työn puolet-yrittäjänä toimiminen	12
-työ, ahkeruus	10
-palvelu, asiakkaiden huomioonottaminen	2
Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä	5
-strateginen ajattelu	2
-ammattitaito	2
-johtaminen	1
Staattisuus vs. dynaamisuus	3
-nykyisyys vs. tulevaisuus	3
Yrityksen elementtien mukainen jaottelu	1
-pääomat	1

8.6 Hyvä ja huono yrittäjä toistensa peilikuvina

Edellä todetut hyvän ja huonon yrittäjän kuvaajat muodostettiin erikseen ja omana kokonaisuutenaan havaintoaineiston pohjalta. Hyvän yrittäjän kuvaajia verrattiin huonon yrittäjän kuvaajiin tarkoituksena luonnehtia käytettyjen käsitteiden mahdollista identtisyttä.

Liitteiden 3 ja 4 pohjalta tehty vertailu osoitti hyvän yrittäjän 51:stä kuvaajasta 28:llä olevan vastine huonon yrittäjän kuvaajissa seuraavan taulukon 21 mukaisesti. Kyseiset kuvaajat sisälsivät yhteensä 61,1 % hyvän yrittäjän kuvaajista. Hyvän yrittäjän 23:lla kuvaajalla, jotka muodostivat vastauksista 38,9 %, ei näyttänyt olevan

vastinetta:

- luova
- määrätietoinen
- sosiaalinen
- motivoitunut
- vastuuntuntoinen
- aloitekykyinen
- aikaansa seuraava
- myönteinen elämänasenne
- tasapainoinen
- elämänhallinta
- palvelualtis
- tarmokas
- tulevaisuuden näkijä
- ystävällinen
- tunnollinen
- tarkka
- riskit hallitseva
- kokonaisnäkemystä
- liikemiesvaistoa
- liikeidea
- stressiä kestävä
- ihmistuntija
- ovela

Toisaalta huonon yrittäjän 35 kuvaajasta 25:llä oli vastine hyvän yrittäjän kuvaajissa. Kyseiset kuvaajat sisälsivät yhteensä 73,7 % huonon yrittäjän kuvaajista. Seuraavilla 10:llä huonon yrittäjän kuvaajalla, jotka muodostivat vastauksista 26,3 %, ei kuitenkaan ollut vastinetta hyvän yrittäjän kuvaajissa:

- keinottelija
- laittomuuksilla rikastuja
- äkkirikastumiseen uskova
- ahne
- itsekeskeinen
- ahne vain rahan vuoksi
- koulutus heikko
- kateellinen
- puurtaja
- vastenmielinen.

TAULUKKO 21. Hyvän ja huonon yrittäjän kuvaajien frekvenssit toistensa peilikuvina.

Luova	43		-
Ammattitaitoinen	42	Ammattitaidoton	7
Ahkera	36	Laiska	22
Sinnikäs	32	Periksiantava	3
Määrätietoinen	18		-
Rehellinen	18	Epäluotettava	16
Itseensä luottava	14	Itseluott . heikko	2
Realisti	14	Epärealisti	8
Mukautumiskykyinen	13	Joustamaton	5
Rohkea	13	Ei uskalla	2
Hyvä johtaja	12	Huono johtaja	5
Kehityskykyinen	11	Ei kehity	6
Sosiaalinen	10		-
Motivoitunut	9		-
Yhteistyökykyinen	9	Yhteistyökyvytön	1
Vastuuntuntoinen	9		-
Aloitekykyinen	8		-
Aikaansa seuraava	8		-
Avoin	7	Sisäänpäinkäänt	5
Myönteinen elämänsenne	7		-
Tasapainoinen	7		-
Älykäs	7	Tyhmä	1
Kärsivällinen	6	Lyhytjänteinen	5
Elämänhallinta	6		-
Arvostaa muita	6	Syyttelee muita	3

(jatkuu)

Palvelualtis	6		-
Tarmokas	5		-
Aktiivinen	5	Passiivinen	2
Taloudellinen	5	Tuhlailija	1
Asiakaskeskeinen	5	Asiakk.piittaam.	15
Tulevaisuudennäkijä	5		-
Ystävällinen	4		-
Tunnollinen	4		-
Tarkka	4		-
Hyväkäyttöksinen	3	Ylimiel.öykkäri	12
Riskit hallitseva	3		-
Eri osapuolia ajatt.	3	Oman edun tav.	
Kokonaisnäkemystä	3		
Liikemiesvaistoa	3		-
Liikeidea	3		-
Kohtelias	2	Epäkohtelias	4
Stressiä kestävä	2		
Ihmistuntija	2		-
Ovela	2		-
Suhteita	2	Ei osaa vaikuttaa	1
Suunnitelmallinen	2	Suunnittelematon	10
Laadukkuus	2	Huonolaat.tuott.	1
Aikaansaava	1		-
Asiallinen	1		
Terve	1	Itsensä polttanut	1
Kielitaitoinen	1		-

Vastauksien frekvenssien pohjalta tarkasteltuna näytti noin 3/5:lla hyvän yrittäjän kuvaajista olevan peilikuva huonon yrittäjän kuvaajissa ja päinvastoin noin 3/4:lla huonon yrittäjän kuvaajista peilikuva hyvän yrittäjän kuvaajissa.

Osa-alueuokituksen pohjalta näyttää siltä, että hyvää yrittäjää luonnehditaan kokonaisuutena enemmän henkilökohtaisten ominaisuuksien välityksellä kuin huonoa yrittäjää. Tällöin hyvän yrittäjän osalta korostuvat erityisesti persoonallisuuden piirteiden ilmaisut kun toisaalta huonon yrittäjän kuvauksessa on selkeä eettisen ulottuvuuden painotus. Sosiaalisen vuorovaikutuksen osalta kuvaukset painottuvat suurimmalta osin samalla tavoin. Hyvää yrittäjää kuvataan myös enemmän yrittäjän työn puolten-yrittäjänä toimimisen välityksellä kuin huonoa yrittäjää. Sekä hyvän että huonon yrittäjän osalta työtä, ahkeruutta sekä palvelua, asiakkaan huomioon ottamista painotetaan kuitenkin samassa suhteessa. Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä, yrityksen elementit sekä staattisuus/ dynaamisuus painottuvat myös samassa suhteessa hyvän ja huonon yrittäjän kuvauksissa.

8.7 Kuvaajaluokat

Edellä muodostettujen kuvaajien suurehko määrä nosti esiin kysymyksen siitä, onko mahdollista vielä yhdistää hyvän yrittäjän, huonon yrittäjän ja tyypillisen suomalaisen yrittäjän kuvaajia muodostamalla pienehkö määrä luokkia, joita voidaan kutsua myös kuvaajaluokiksi. Muodostamisen tavoitteena oli löytää sellaisia kuvaajaluokkia, jotka soveltuisivat edellä mainittujen kolmen ryhmän kuvaajille. Edellä raportoidut hyvän, huonon ja tyypillisen suomalaisen yrittäjän kuvaajat näyttivät jakautuvan sisältönsä ja merkityksensä näkökulmasta yrittäjän henkilökohtaisten ominaisuuksien, toiminnallisuuden tai yrityksen perustoimintojen ympärille. Tätä hyväksikäyttäen päädyttiin lopulta liitteistä 6-9 ilmenevään 27 kuvaajaluokkaan, joista kuusi tärkeintä, vähintään yhteensä 40 positiivisen ja negatiivisen maininnan saanutta raportoidaan seuraavassa.

Ylivoimaisesti tärkeimmäksi yrittäjää luonnehtivaksi kuvaajaluokaksi muodostui *ahkera, yritteliäs*, joka sai yhteensä 183 mainintaa. Tähän sisältyi liitteen 6 mukaisesti hyvää yrittäjää kuvaavista vastauksista 101. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus (N=114) oli tällöin 67 liitteen 10 mukaisesti. Hyvää suomalaista yrittäjää luonnehtivista vastauksista sisältyi tähän 51 liitteen 8 mukaisesti. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin 45. Huonoa yrittäjää luonnehtivista vastauksista tähän kuvaajaluokkaan sisältyi 30 liitteen 7 mukaisesti vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalisen osuuden ollessa 26 ja huonoa suomalaista yrittäjää luonnehtivista vastauksista vain yksi liitteen 9 mukaisesti vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalisen osuuden ollessa yksi.

Kyseinen kuvaajaluokka viittaa sisältönsä ja merkityksensä näkökulmasta opiskelijoiden yrittäjiin liittämiä mielikuvien perustuvan ensisijaisesti toiminnallisuuteen ja yrittäjänä toimimiseen. Tähän kuvaajaluokkaan sisältyivät hyvän yrittäjän ja hyvän suomalaisen yrittäjän kuvaajista mm. aikaansaava, motivoitunut, määrätietoinen, sinnikäs, tarmokas, ahkera puurtaja, kunnianhimoinen, motivoitunut, sinnikäs ja yritteliäs. Huonon yrittäjän ja huonon suomalaisen yrittäjän piirteenä tähän kuvaajaluokkaan kuuluivat mm. helposti lannistuva, laiska, lyhytjänteinen ja periksiantava.

Toiseksi eniten, 78 mainintaa, sai kuvaajaluokista *luotettavuus*.

Tähän sisältyi hyvää yrittäjää luonnehtivista vastauksista 25 liitteen 6 mukaisesti. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin 23 liitteen 10 mukaisesti. Hyvää suomalaista yrittäjää luonnehtivista vastauksista tähän sisältyi 9. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin 9. Huonoa yrittäjää luonnehtivista vastauksista tähän kuvaajaluokkaan sisältyi 44 liitteen 7 mukaisesti. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin 39. Huonoa suomalaista yrittäjää luonnehtivia vastauksia ei tässä kuvaajaluokassa ollut yhtään. Kuvaajaluokkaan

sisältyivät hyvän yrittäjän ja hyvän suomalaisen yrittäjän kuvaajista mm. luotettava, rehellinen ja avoin. Huonon yrittäjän kuvaajina tähän kuuluivat mm. epäluotettava, laittomuuksilla rikastuja ja keinottelija. Luonnehdinnat viittaavat opiskelijoiden mielikuvaan yrittäjästä liittyvän yrittäjän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin sekä yrittäjän ominaisuuksiin yrittäjänä.

Kolmanneksi tärkein kuvaajaluokka *ammattitaitoinen, koulutettu* sai 70 mainintaa. Tähän sisältyi liitteen 6 mukaisesti hyvää yrittäjää luonnehtivista vastauksista 43. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin 36 liitteen 10 mukaisesti. Hyvää suomalaista yrittäjää luonnehtivista vastauksista tähän sisältyi kaksi liitteen 8 mukaisesti. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin kaksi. Huonoa yrittäjää luonnehtivista vastauksista tähän kuvaajaluokkaan sisältyi 10 liitteen 7 mukaisesti. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin 10. Huonoa suomalaista yrittäjää luonnehtivista vastauksista kuvaajaluokkaan kuului 15. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin 13.

Tähän kuvaajaluokkaan sisältyivät hyvän yrittäjän ja hyvän suomalaisen yrittäjän kuvaajista mm. ammattitaitoinen, koulutettu ja kielitaitoinen. Huonon yrittäjän ja huonon suomalaisen yrittäjän kuvaajana tähän kuvaajaluokkaan kuuluivat mm. ammattitaidoton, ei koulutusta, koulutus heikko, ei yrittäjäkoulutusta, ei pääomia eikä osaamista.

Neljänneksi kuvaajaluokista nousi *luova, idearikas* saaden 51 mainintaa. Tähän sisältyi liitteen 6 mukaisesti hyvää yrittäjää luonnehtivista vastauksista 43. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin 37 liitteen 10 mukaisesti. Hyvää suomalaista yrittäjää luonnehtivista vastauksista tähän sisältyi neljä liitteen 8 mukaisesti. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin neljä. Huonoa yrittäjää luonnehtivia vastauksia ei tähän kuvaajaluokkaan sisältynyt.

Huonoa suomalaista yrittäjää luonnehtivista vastauksista tähän sisältyi myös neljä liitteen 9 mukaisesti. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin neljä.

Tähän kuvaajaluokkaan sisältyivät hyvän yrittäjän ja hyvän suomalaisen yrittäjän kuvaajista mm. luova ja idearikas. Huonon suomalaisen yrittäjän kuvaajina tähän kuvaajaluokkaan kuuluivat mm. ei luova ja ei idearikas.

Viidenneksi tärkein kuvaajaluokka *rohkea, riskejä ottava*, sai 44 mainintaa. Tähän sisältyi liitteen 6 mukaisesti hyvää yrittäjää luonnehtivista vastauksista 13. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin 12 liitteen 10 mukaisesti. Hyvää suomalaista yrittäjää luonnehtivista vastauksista tähän sisältyi viisi liitteen 8 mukaisesti. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin viisi. Huonoa yrittäjää luonnehtivista vastauksista tähän kuvaajaluokkaan sisältyi kaksi liitteen 7 mukaisesti. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin kaksi. Huonoa suomalaista yrittäjää luonnehtivista vastauksista peräti 24 liitteen 9 mukaisesti. Vähintään yhden kyseisen kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaalinen osuus oli tällöin 23.

Tähän kuvaajaluokkaan sisältyivät hyvän yrittäjän ja hyvän suomalaisen yrittäjän kuvaajista mm. rohkea, riskejä ottava, kova ja itsenäinen. Huonon yrittäjän ja huonon suomalaisen yrittäjän kuvaajana tähän kuvaajaluokkaan kuuluivat mm. varovainen, näpertelijä, ei uskalla ja pienyrittäjä, yksin.

Kuudenneksi tärkeimmät kuvaajaluokat, *kehityskykyinen* ja *miellyttävä*, saivat molemmat 40 mainintaa. Näihin kuvaajaluokkiin sisältyi liitteen 6 mukaisesti hyvää yrittäjää luonnehtivista vastauksista 24 ja 16. Hyvää suomalaista yrittäjää luonnehtivia vastauksia sisältyi vain kuvaajaluokkaan miellyttävä yksi liitteen 8 mukaisesti. Huonoa yrittäjää luonnehtivista vastauksista näihin kuvaajaluokkiin sisältyi 10 ja 21 liitteen 7 mukaisesti ja huonoa suomalaista yrittäjää luonnehtivista

vastauksista kuusi ja kaksi liitteen 9 mukaisesti.

Tähän kuvaajaluokkaan sisältyivät hyvän yrittäjän kuvaajista mm. kehityskykyinen, aikaansa seuraava ja aktiivinen. Huonon yrittäjän ja huonon suomalaisen yrittäjän kuvaajina tähän kuvaajaluokkaan kuuluivat mm. ei uusiutumiskykyinen, ei kehity, puurtaja, passiivinen, ei uusiutumiskykyä ja ylimielinen.

Järjestyksessä seuraavina mainittuina kuvaajaluokkina olivat *asiakaskeskeinen, realistinen, tasapainoinen ja kestävä, muut huomioiva ja vaatimaton, vastuuntuntoinen, taloudellinen, strategista ajattelua*. Ne saivat positiivisten ja negatiivisten luokkien mainintoja 35 ja 20 välillä. Negatiivisina luokkina olivat tällöin vastaavassa järjestyksessä asiakkaista piittaamaton, epärealistinen haihattelija, sairasteleva, itsekäs ja vain ahne, vastuuntunnoton, tuhlaileva ja ei toiminta-ajatusta.

Vain kolmesta yhdeksään mainintaa saivat kuvaajaluokat kuten *liikeidea, laatu tietoinen, osaa käyttää suhteita, ovela ja laskelmoiva, lahjakas ja älykäs sekä oma-aloitteinen*. Negatiiviset luokat olivat tällöin vastaavassa järjestyksessä liikeidea epämääräinen, ei välitä laadusta, ei osaa käyttää suhteita, naivi ja hyväuskoinen, ei lahjakas eikä ei oma-aloitteinen. Ainoastaan yhden maininnan sai *ympäristötietoinen*. Negatiivisena luokkana oli tällöin ei ympäristötietoinen. Yhtään mainintaa ei saanut kuvaajaluokka *kehittää yritystä*.

8.8 Otollisten ja päättäväisten ryhmien erot

Otollisten ja päättäväisten ryhmien välisiä eroja selvitettiin liitteiden 11-14 pohjalta hyvän yrittäjän 26:n ja huonon yrittäjän 20:n kuvaajaluokan osalta. Kuvaajaluokan maininneiden henkilöiden prosentuaaliset osuudet laskettiin ryhmittäin. Khin neliön testillä tutkittiin lisäksi tarkemmin, minkä kuvaajaluokkien osalta otollisten ja päättäväisten ryhmät mahdollisesti erosivat toisistaan tilastollisesti. Jälkimmäistä varten muodostettiin nelikentät, joissa muuttujina olivat yksittäisen kuvaajaluokan maininnat ja kyseiset ryhmät.

Otollisten ryhmä painotti päättäväisten ryhmään verrattuna neljää hyvän yrittäjän kuvaajaluokkaa Khin neliötestin osoittaessa ryhmien erojen olevan tilastollisesti merkitseviä (p -arvo pienempi kuin 0.05). Otollisten ryhmässä kuvaajaluokkaan *miellyttävä* vähintään yhden maininnan antaneita oli 20 % vastaajista ja päättäneiden ryhmässä vain 1,9 %. ($p=0,002$, Khin neliö=9,26 ja $df=1$). Samoin kuvaajaluokkaan *asiakaskeskeinen* vähintään yhden maininnan antaneita oli edellisessä ryhmässä 16,7 % ja jälkimmäisessä vain 1,9 %. ($p=0,007$, Khin neliö=7,15 ja $df=1$). Edelleen kuvaajaluokkaan *luotettava-rehellinen* vähintään yhden maininnan antaneita oli vastaajista samassa järjestyksessä 28,3 % ja 11,1 % ($p=0,022$, Khin neliö=5,23 ja $df=1$) sekä kuvaajaluokan *muut huomioiva-vaatimaton* vähintään yhden maininnan antaneita vastaajaryhmittäin 11,7 % ja 1,9 %. ($p=0,041$, Khin neliö=4,19 ja $df=1$). Kuvaajaluokan *vastuuntuntoinen* osalta ryhmien ero oli lähes merkitsevä ($p=0,062$, Khin neliö=3,47 ja $df=1$). Vähintään yhden maininnan antaneita oli otollisten ryhmän vastaajista 16,7 % ja päättäväisten ryhmän vastaajista 5,6 %.

Edelleen otollisten ryhmä painotti kahta huonon yrittäjän kuvaajaluokkaa. Kuvaajaluokkaan *asiakkaista piittaamaton* vähintään yhden maininnan antaneita oli kyseisen ryhmän vastaajista 21,7 % ja päättäväisten ryhmän vastaajista 3,7 % eron ollessa tilastollisesti merkitsevä. ($p=0,005$, Khin neliö=8,02 ja $df=1$). Lähes merkitsevä ero liittyi kuvaajaluokkaan *ylimielinen-öykkäri*, johon kuvaajaluokkaan vähintään yhden maininnan antoi otollisten ryhmän vastaajista 25 % ja päättäväisten ryhmän vastaajista 11,1 %. ($p=0,056$, Khin neliö=3,65 ja $df=1$).

Päättäväisten ryhmä sitä vastoin painotti kahta huonon yrittäjän kuvaajaluokkaa Khin neliötestin osoittaessa ryhmien erojen olevan tilastollisesti merkitseviä ($p < 0.05$). Päättäväisten ryhmän vastaajista 9,3 % antoi vähintään yhden kuvaajaluokkaan *joustamaton* kuuluvan maininnan. Otollisten ryhmän vastaajat eivät maininneet tätä ollenkaan. ($p=0,016$, Khin neliö=5,81 ja $df=1$). Kuvaajaluokan *ei uusiutumiskykyinen* osalta ryhmien ero oli lähes merkitsevä. ($p=0,057$, Khin neliö puuttuu). Päättäväisten ryhmän osalta maininnan antoi vähintään yhden kerran 13 % ja otollisten ryhmän osalta 3,3 % vastaajista. Toisaalta hyvän yrittäjän kuvaajaluokka *luova-idearikas* korostui päättäväisten ryhmän osalta siten, että vähintään yhden maininnan antoi 40,7

% vastaajista ja 25 % otollisten ryhmän vastaajista. ($p=0,073$, Khin neliö=3,21 ja $df=1$).

8.9 Sukupuolten väliset erot

Sukupuolten välisiä eroja selvitettiin liitteiden 11 ja 12 pohjalta edellisen tavoin hyvän yrittäjän 26:n ja huonon yrittäjän 20:n kuvaajaluokan osalta. Kuvaajaluokan maininneiden henkilöiden prosentuaaliset osuudet laskettiin erikseen miesten ja naisten osalta. Tällöin otollisten ja päättäväisten ryhmää tarkasteltiin yhtenä kokonaisuutena. Khin neliön testillä tutkittiin lisäksi tarkemmin, minkä kuvaajaluokkien osalta miesten ja naisten maininnat mahdollisesti erosivat toisistaan tilastollisesti. Jälkimmäistä varten muodostettiin nelikentät, joissa muuttujina olivat yksittäisen kuvaajaluokan maininnat ja kyseiset ryhmät.

Naiset painottivat miehiin verrattuna kolmea hyvän yrittäjän kuvaajaluokkaa. Naisvastaajista peräti 24,4 % antoi vähintään yhden kuvaajaluokkaan *miellyttävä* kuuluvan maininnan miesvastaajien vastaavan osuuden ollessa vain 2,9 %. Khin neliötesti osoitti sukupuolten välisen ero olevan tämän kuvaajaluokan osalta erittäin merkitsevä. ($p < 0.001$). ($p=0,0004$, Khin neliö=12,52, $df=1$). Naisvastaajista 13,3 % ja miesvastaajista 2,9 % antoi vähintään yhden kuvaajaluokkaan *muut huomioiva vaatimaton* kuuluvan maininnan. Ero naisten ja miesten välillä oli merkitsevä ($p=0,033$, Khin neliö=4,55, $df=1$). Samoin ero oli merkitsevä kuvaajaluokan *asiakaskeskeinen* kohdalla, johon 17,8 % naisvastaajista ja 4,3 % miesvastaajista antoi vähintään yhden maininnan.

Myös kahta huonon yrittäjän kuvaajaluokkaa naiset painottivat miehiä enemmän erojen ollessa tilastollisesti merkitsevät. Naisista 28,9 % ja miehistä 11,6 % antoivat vähintään yhden kuvaajaluokkaan *ylimielinen, öykkäri* kuuluvan maininnan. ($p=0,0199$, Khin neliö=5,42, $df=1$). Edelleen naisista 15,6 % ja miehistä 2,9 % antoivat vähintään yhden kuvaajaluokkaan *ei toiminta-ajatusta* kuuluvan maininnan. ($p=0,014$, Khin neliö=6,000, $df=1$).

8.10 Otollisten ja päättäväisten ryhmien kontaktien ja sitoutumisen erot

Tutkimustehtävän kuvauksen yhteydessä ja Carterin ja Cannonin (1992) yrittäjäksi tuleminen profiilikäyrään perustuva oletus kahden valitun ryhmän eroista, otollisten ja päättäväisten, näytti olevan oikea. Toiseksi Niittykankaan ym. (1994) kuvaaman dynaamisen toimintaympäristön merkitys erityisesti kompetenssin näkökulmasta osoittautui myös oikeaksi. Kosketus yrittäjyyteen, sitä kautta saatu yrittäjyyden malli, omakohtainen kokemus yrittäjyydestä ja yrittäjyyskompetenssi olivat otollisten ja päättäväisten ryhmiin kuuluvilla opiskelijoilla erilaiset.

Seuraavassa kuvataan ryhmien kontaktien ja sitoutumisen erot. Päättäväisten ryhmään kuuluvien opiskelijoiden vastaavat luvut on kuvattu suluissa. Otollisten ryhmään kuuluvilla perheessä ja/tai sukulaisissa oli yrittäjiä 70 %:lla (81,5 %) ja ajatteluun /uravalintaan vaikuttaneita yrittäjiä oli 26,7 %:lla (50 %). Yrittäjiin työkokemuksensa ja/tai työharjoittelunsa kautta oli otollisten ryhmästä tutustunut 63,3 % (83,3 %) , keskustelua jonkun yrittäjän kanssa itsenäisenä yrittäjänä toimimisesta oli käynyt 73,3 % (81,1 %). Ajatus tai idea omasta yrityksestä oli otollisten ryhmässä 51,7 %:lla (96,3 %), kokemusta itsenäisestä yrittämisestä 16,7 %:lla (55,6 %) ja aikomus ryhtyä joskus itsenäiseksi yrittäjäksi 15 %:lla (82,3 %).

OSA IV
YRITTÄJYYSKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN TULOSTEN VALOSSA

9. TULOSTEN TARKASTELU

9.1 Päätulokset

Tutkimuksen ensimmäisen ongelman tuloksina voitiin todeta, että Englannissa ja Suomessa toteutetut ja käynnissä olevat hankkeet ovat tavoitteiltaan, menetelmiltään moniulotteisia ja niiden evaluointi sekä raportointi ovat puutteellisia. Yrittäjyyden käsitteen määrittely on moniulotteista. Yrittäjyyskasvatuksen hankkeita on toteutettu oppivelvollisuuteen liittyen ja tutkintoon johtavassa koulutuksessa kaikilla koulujärjestelmän tasoilla viimeksi kolmannen asteen koulutuksessa. Taloudellinen taantuma ja korkeat työttömyysluvut näyttävät kohottaneen yrittäjyyskasvatuksen statusta ja tehneen sen hyväksytyimmäksi koulussa. Toisaalta kansantalouden ja yritysten kilpailukyvyn näkökulma edellyttää huomion kiinnittämistä sisäiseen yrittäjyyteen, yksilön toimintaan organisaation jäsenenä toisen palveluksessa. Sisäisen yrittäjyyden merkitys korostuu suuryritysten toimintatapojen muutoksen ja julkisen sektorin rakennemuutoksen johdosta. Kapea yrittäjyysnäkemys korosti ainoastaan yritystoiminnan käynnistämiseksi tarvittavien tiedollisten pätevyyksien merkitystä ja se vallitsi 1980-luvun puoliväliin saakka Englannissa. 1980-luvun puolivälin jälkeen laaja yrittäjyysnäkemys on noussut keskeiseen asemaan. Tutkimuksessa tehdyn hankeluokituksen mukaisesti 12:sta hankkeesta kolmen hankkeen tavoitteet viittaavat kapeaan yrittäjyysnäkemykseen. Suomessa lähdettiin 1990-luvun alussa ensimmäisten koulujen yrittäjyys Hankkeiden osalta korostamaan laajempaa yrittäjyysnäkemystä. Siihen liittyi muun ohella yritteliään käyttäytymisen korostaminen. Hankkeiden yhteydessä haluttiin korostaa sitä, että koulun tarkoitus ei ole tehdä kaikista yrittäjiä.

Yrittäjyyskasvatuksen hankkeet näyttävät saavan seuraavat viisi ulottuvuutta;

1. Yrittäjyyttä kapeista vs. laajoista pätevyyksistä käsin
2. Yrittäjyyttä opetus-oppimismenetelmien kehittämiseen liittyen työsimulaatioilla, työharjoittelulla, kehittävän työntutkimuksen menetelmin sekä projektijohtamisella

3. Yrittäjyyttä kaikille vs. rajatulle ryhmälle
4. Yrittäjyyttä koulu-, järjestö- ja yritys yhteistyöllä
5. Yrittäjyyttä valtakunnallisten vs. alueellisten hankkeiden välityksellä

Tutkimuksen toisen ongelman tuloksina ja samalla tiivistettyinä vastauksina luvussa 8 esitettyihin täsmennettyihin tutkimusongelmiin voitiin todeta, että hyvään yrittäjään liittyviä vastauksia tuli yli kaksi kertaa enemmän kuin huonoon yrittäjään liittyviä. Tuloksista voidaan päätellä hyvän ja huonon yrittäjän kuvaajien olevan suurelta osin toistensa peilikuvat. Tyypilliseen suomalaiseen yrittäjään liittyviä vastauksia tuli vähiten niiden jakautuessa lähes tasan positiivisiin ja negatiivisiin.

Opiskelijoiden hyvän yrittäjän kuvaajia ilmaisevia vastauksia saatiin 444 yhteensä 108 opiskelijalta. Vastanneista opiskelijoista 39,8 % luonnehti hyvää yrittäjää "luovaksi", 38,9 % "ammattitaitoiseksi", 33,3 % "ahkeraksi" ja 29,6 % "sinnikkääksi". Hieman pienempi osa opiskelijoista eli 16,7 % kuvasi hyvää yrittäjää "määrätietoiseksi" ja "rehelliseksi" ja 13 % "itseensä luottavaksi" ja "realistiksi". Vastaavasti "mukautumiskykyiseksi" ja "rohkeaksi" luonnehti hyvää yrittäjää 12 % sekä "hyväksi johtajaksi" 11,1 % ja "kehityskykyiseksi" 10,2 % opiskelijoista. Kuvaajista korostuivat yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet sekä yrittäjänä toimiminen. Henkilökohtaisista ominaisuuksista tärkeimmiksi nousivat persoonallisuuden piirteet, sosiaalinen vuorovaikutus ja eettinen ulottuvuus. Taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen ei liittynyt kuvaajia. Yrittäjänä toimimiseen liittyen tärkeimmiksi nousivat työhön, ahkeruuteen sekä palveluun, asiakkaiden huomioon ottamiseen liittyvät osa-alueet. Osa-alueisiin kuten tuote ja tuotekehittäminen, myynti, taloudellinen laskelmointi, yrityksen ja työntekijöiden kehittäminen sekä kansainvälisyys ei liittynyt yhtään kuvaajaa. Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä liitettiin strateginen ajattelu ammattitaito, itsensä kehittäminen ja johtaminen. Yrityksen elementeistä tuotteeseen liittyi kaksi kuvaajaa, voimavaroihin, pääomiin, ei liittynyt yhtään kuvaajaa.

Opiskelijoiden huonon yrittäjän kuvaajia koskevia vastauksia saatiin 210 yhteensä 100 opiskelijalta. Vastanneista 22 % luonnehti huonoa yrittäjää "laiskaksi" ja 21 %

"keinottelijaksi". "Epäluotettavana" piti huonoa yrittäjää 16 %, "asiakkaista piittaamattomana" 15 %, "ylimielisenä öykkärinä" 12 %, "vastuuntunnottomana tuhlailijana" 11 % ja "suunnittelemattomana" 10 % opiskelijoista. Kuvaajista korostuivat yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet ja erityisesti eettinen ulottuvuus, persoonallisuuden piirteet ja sosiaalinen vuorovaikutus. Taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen ei liittynyt piirteitä. Yrittäjänä toimimiseen liittyi tärkeimpinä työhön ja ahkeruuteen sekä palveluun ja asiakkaiden huomioon ottamiseen liittyvät kuvaajat. Osa-alueisiin tuote ja tuotekehittely, myynti, taloudellinen laskelmointi, yrityksen ja työntekijöiden kehittäminen sekä kansainvälisyys ei liittynyt yhtään kuvaajaa. Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä osa-alueeseen liittyi strateginen ajattelu, ammattitaito, itsensä kehittäminen ja johtaminen. Yrityksen elementeistä tuotteeseen liittyi yksi kuvaaja, voimavaroihin, pääomiin, ei liittynyt yhtään kuvaajaa.

Opiskelijoiden tyypillistä suomalaista yrittäjää koskevia vastauksia saatiin 183 yhteensä 92 opiskelijalta. Opiskelijoista 38 % luonnehti tyypillistä suomalaista yrittäjää "ahkeraksi puurtajaksi", 15,2 % "varovaiseksi" ja "ei yrittäjäkoulutusta". Edelleen 10,9 % opiskelijoista luonnehti tyypillistä suomalaista yrittäjää "pienyrittäjäksi, yksinyrittäjäksi". Kuvaajista korostui yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten persoonallisuuden piirteet, eettinen ulottuvuus ja sosiaalinen vuorovaikutus. Taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen ei liittynyt kuvaajia. Yrittäjänä toimimiseen korostuivat työhön, ahkeruuteen, palveluun ja asiakkaiden huomioon ottamiseen liittyvät piirteet. Osa-alueisiin tuote ja tuotekehittely, myynti, taloudellinen laskelmointi, yrityksen ja työntekijöiden kehittäminen sekä kansainvälisyys ei liittynyt yhtään kuvaajaa. Yrittäjän ominaisuuksiin yrittäjänä liitettiin strateginen ajattelu, ammattitaito ja johtaminen. Yrityksen elementeistä pääomiin liittyi yksi kuvaaja, voimavaroihin ei liittynyt yhtään kuvaajaa.

Tulokset osoittavat hyvän ja huonon yrittäjän kuvaajien olevan suurelta osin toistensa peilikuvat. Osa-alueuokituksen pohjalta näyttää siltä, että hyvää yrittäjää luonnehditaan kokonaisuutena hieman enemmän henkilökohtaisten ominaisuuksien

välityksellä kuin huonoa yrittäjää. Tällöin hyvän yrittäjän osalta korostuvat erityisesti persoonallisuuden piirteiden kuvaukset kun toisaalta huonon yrittäjän luonnehdinnassa on selkeä eettisen ulottuvuuden painotus. Sosiaalisen vuorovaikutuksen osalta kuvaukset painottuvat samalla tavoin. Hyvää yrittäjää luonnehditaan myös enemmän yrittäjän työn puolten-yrittäjänä toimimisen välityksellä kuin huonoa yrittäjää. Sekä hyvän että huonon yrittäjän osalta työtä, ahkeruutta sekä palvelua, asiakkaan huomioon ottamista painotetaan kuitenkin samassa suhteessa. Yrittäjän ominaisuudet yrittäjänä, yrityksen elementit sekä staattisuus/dynaamisuus painottuvat myös samassa suhteessa hyvän ja huonon yrittäjän luonnehdinnoissa.

Tärkeimmäksi yrittäjää luonnehtivaksi kuvaajaluokaksi muodostui *ahkera, yritteliäs*. Kyseinen kuvaajaluokka viittaa sisältönsä ja merkityksensä näkökulmasta opiskelijoiden yrittäjiin liittämien mielikuvien perustuvan ensisijaisesti toiminnallisuuteen ja yrittäjänä toimimiseen. Tähän kuvaajaluokkaan sisältyivät hyvän yrittäjän ja hyvän suomalaisen yrittäjän kuvaajista mm. aikaansaava, motivoitunut, määrätietoinen, sinnikäs, tarmokas, ahkera puurtaja, kunnianhimoinen, motivoitunut, sinnikäs ja yritteliäs. Huonon yrittäjän ja huonon suomalaisen yrittäjän piirteenä tähän kuvaajaluokkaan kuuluivat mm. helposti lannistuva, laiska, lyhytjänteinen ja periksiantava. Toiseksi tärkeimmäksi kuvaajaluokaksi nousi *luotettavuus*. Kuvaajaluokkaan sisältyivät hyvän yrittäjän ja hyvän suomalaisen yrittäjän kuvaajista mm. luotettava, rehellinen ja avoin. Huonon yrittäjän kuvaajina tähän kuuluivat mm. epäluotettava, laittomuuksilla rikastuja ja keinottelija. Luonnehdinnat viittaavat opiskelijoiden mielikuvaan yrittäjästä liittyvän yrittäjän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin sekä yrittäjän ominaisuuksiin yrittäjänä. Kolmanneksi tärkein kuvaajaluokka oli *ammattitaitoinen, koulutettu*. Tähän kuvaajaluokkaan sisältyivät hyvän yrittäjän ja hyvän suomalaisen yrittäjän kuvaajista mm. ammattitaitoinen, koulutettu ja kielitaitoinen. Huonon yrittäjän ja huonon suomalaisen yrittäjän piirteenä tähän kuvaajaluokkaan kuuluivat mm. ammattitaidoton, ei koulutusta, koulutus heikko, ei yrittäjäkoulutusta, ei pääomia eikä osaamista. Neljänneksi kuvaajaluokista nousi *luova, idearikas*, viidenneksi *rohkea, riskejä ottava* ja kuudenneksi *kehityskykyinen ja miellyttävä*. Ainoastaan yhden maininnan sai *ympäristötietoinen*. Yhtään mainintaa ei saanut kuvaajaluokka *kehittää yritystä*

Otollisten ryhmä painotti päättäväisten ryhmään verrattuna neljää hyvän yrittäjän kuvaajaluokkaa. Ne olivat miellyttävä, asiakaskeskeinen, luotettava-rehellinen, muut huomioiva-vaatimaton. Edelleen otollisten ryhmä painotti kahta huonon yrittäjän kuvaajaluokkaa, jotka olivat asiakkaista piittaamaton ja ylimielinen-öykkäri. Päättäväisten ryhmä sitä vastoin painotti kahta huonon yrittäjän kuvaajaluokkaa, jotka olivat joustamaton ja ei uusiutumiskykyinen. Naiset painottivat miehiin verrattuna kolmea hyvän yrittäjän kuvaajaluokkaa. Ne olivat miellyttävä, muut huomioiva, vaatimaton asiakaskeskeinen. Myös kahta huonon yrittäjän kuvaajaluokkaa naiset painottivat miehiä enemmän. Ne olivat ylimielinen, öykkäri ja ei toiminta-ajatusta. Mielenkiintoista on se, että opiskelijat hyvää yrittäjää luonnehtiessaan käyttivät lähinnä yksittäisiä sanoja tai kahden kolmen sanan lauseita ja huonoa yrittäjää luonnehtiessaan jopa useiden lauseiden muodostamia huonon yrittäjän toimintatavasta kertovia pienoiskertomuksia. Tämä herättää kysymyksen siitä, ovatko opiskelijat hyvää yrittäjää luonnehtiessaan vain kopioineet esille nostamansa kuvaajat jostakin? Toisaalta voidaan perustellusti kysyä, miksi opiskelijat eivät osaa kuvata hyvän yrittäjän toimintaa yksittäistä sanaa tai sanoja laajemmin? Onko heiltä koulutuksenkin ajan puuttuneet hyvän ja menestyneen yrittäjän esikuvat ja toiminnan mallit? Onko niin, että huonon yrittäjän esikuvia on ollut riittävästi ja toimintavoista on opiskelijoille syntynyt selkeä kuva. Jos näin on, niin mikä on ollut joukkotiedotusvälineiden rooli tässä suhteessa? Entä koulun rooli?

9.2 Yrittäjä opiskelijoiden näkemänä

Hyvä ja huono yrittäjä opiskelijoiden näkemänä kuvataan seuraavassa taulukossa 22 eri näkökulmista. Hyvää yrittäjää opiskelijat luonnehtivat ensisijaisesti henkilökohtaisten ominaisuuksien ja toisaalta yrittäjänä toimimisen ja yrittäjän työn eri puolien kautta. Hyvä yrittäjä nähdään ammattitaitoisena, mihin liitetään tarpeelliset tiedot ja taidot, monipuolisuus ja oman alueen ammattiosaaminen. Hän omistautuu liikeidealleen koko sydämeästään kaiken itsestään antaen. Tavoitetietoisuus on oleellinen osa työskentelyä. Sitä tukee hyvä itsetunto, johon liittyy riskinottokyky, haasteisiin vastaaminen ja muuntautumiskyky. Tavoitteiden asettelu sisältää realismia

jalat tukevasti maan pinnalla pitäen. Realismi ilmenee ennen kaikkea siten, että yrityksen voiton maksimointi ja nopeat voitot eivät ole pääasia. Hyvällä yrittäjällä on luontaista johtajuuteen liittyvää karismaa ja delegointikykyä. Yrityksen kasvaessa hän osaa hyödyntää näitä ominaisuuksia siten, että kaikkea ei tarvitse tehdä itse. Muidenkin osaaminen otetaan käyttöön. Näin myös omalle ja tulevaisuuden kehitykselle ja ajan virtausten seuraamiselle jää aikaa. Eettisen koodiston korkeatasoisuus ilmenee halukkuutena löytää työntekijöiden vahvuuksia ja niiden kehittämisenä. Myös edellä mainittu nopeiden voittojen vähäinen merkitys liittyy eettisten ominaisuuksien tasokkuuteen. Hyvä yrittäjä ei näytä antavan keskeistä roolia pääomille, materiaaleille, tuotteille, myynnille ja muille yrityksen elementeille.

Huonoa yrittäjää luonnehditaan hyvän yrittäjän peilikuvana myöskin ensisijaisesti henkilökohtaisten ominaisuuksien ja toisaalta yrittäjänä toimimisen näkökulmasta. Häntä pidetään laiskana ja keinottelijana, jolta puuttuu yrityksen toiminta-ajatus. Kiinnostus itse työn tekemiseen puuttuu ja nopeat voitot keinoja kaihtamatta ovat tavoitteen asettelun ydin. Tavoitteiden asettelussa korostuvat ulkokohtaiset tekijät, kuten hienot autot, jolla viestitetään menestyksellisestä yritystoiminnasta. Viestintään liittyy kiinteästi myös toimitusjohtaja-imagon välittäminen. Eettisestä näkökulmasta huonoa yrittäjää luonnehtii epäluotettavuus ja epärehellisyys. Sovitusta hän ei pidä kiinni ja oma etu on tärkein. Piittaamattomuus asiakkaista ja työntekijöistä näkyy selkeimmin kyvyttömyydessä tunnistaa heidän tarpeensa.

Tyypillinen suomalainen yrittäjä nähdään hyvän ja huonon yrittäjän synteessä ja tyypillisenä käsityöläisyrittäjänä. Hän on ahkera puurtaja, joka omistautuu liikaa työlleen. Tämä ilmenee työn ja perheen yhteensovittamisen mahdottomuutena. Tehokas ja edustava hän ei välttämättä ole. Tietty varovaisuus ja riskinottokyvyn puute leimaavat toimintaa, samoin ympäristön tieto-aidon puutteellinen hyödyntäminen. Tyypillinen suomalainen yrittäjä haluaa tehdä kaiken yksin. Hän näyttääkin olevan ammattitaitoinen suorittaja, taloushallinto, johtaminen, markkinointi ja viestintä ovat heikkoja alueita. Kaikkea toimintaa leimaa yrittäjäkoulutuksen puute.

Taulukko 22. Hyvä ja huono yrittäjä opiskelijoiden näkemänä.

Näkökulma	Hyvä yrittäjä	Huono yrittäjä
Tavoitetietoisuus	Ahkeruus, realismi, ei pikavoittoja, tulevaisuusajattelu, liike-idea ja sitoutuminen	Laiskuus, ei liike-idea ja sitoutumista, nopeat voitot keinoja kaihtamatta, päivä kerrallaan-ajattelu
Eettinen koodisto	Korkeatasoinen, muiden huomiointi	Matalatasoinen, epärehellisyys, keinottelu, oma etu, sovituksia ei pidetä kiinni
Sosiaalinen ympäristö	Työntekijöiden kehittäminen, tarpeiden tunnistaminen, vuoro vaikutustaidot	Näyttämisen halu, "uho", piittaamattomuus asiakkaista ja työntekijöistä, kyvyttömyys tunnistaa tarpeita
Koulutus ja johtajuus	Ammattitaito, koulutettu, muuntautumiskyky, kaikkea ei tehdä itse, delegointi, karisma	Kapea koulutus

9.3 Tulosten yhteys aikaisempiin tutkimuksiin

Osan II tulosten yhteyttä aikaisempiin tutkimuksiin ei voi esittää, koska aikaisempia tutkimuksia ei ole lukuunottamatta Timminsin (1987) tiivistä yhteenvedoa Englannin tilanteesta ennen 1980-luvun puoliväliä. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että yrittäjyyskasvatuksen hankkeet tavoitteiltaan, kohderyhmän osalta, alueellisen kattavuuden, verkottumisen ja opetus-oppimismenetelmien näkökulmasta viittaavat 1980-luvun puolivälistä eteenpäin laajaan yrittäjyysnäkemykseen. Kokonaisuutena tarkasteltuna ne kattavat Kyrön (1987) esittämät kolme yrittäjyyden muotoa, kuitenkin yksittäinen hanke ei välttämättä kata kaikkia.

Osan III tulokset osoittavat hyvän ja huonon yrittäjän kuvaajien olevan suurelta osin toistensa peilikuvat. Hyvää yrittäjää luonnehdittiin ensisijaisesti luovaksi,

ammattitaitoiseksi ja ahkeraksi ja toisaalta huonoa yrittäjää laiskaksi, keinottelijaksi ja epäluotettavaksi. Opiskelijat siis luonnehtivat hyvää ja huonoa yrittäjää samoihin kuvaajaluokkiin kuuluvilla ilmaisuilla. Ilmaisujen määrä oli melko niukka. Ne olivat yleisluonteisia ja liittyivät ensisijaisesti yrittäjän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja tällöin persoonallisuuden piirteisiin, sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja eettiseen ulottuvuuteen. Saatu tulos vastaa näin Kuusisen (1970) tuloksia, joiden mukaan toisen henkilön persoonallisuutta kuvaavien merkityskomponenttien määrä on suhteellisen vähäinen.

Tämän tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaiset myöskin Peltosen (1986) sekä Koirasen ja Hyrskyn (1994) tutkimusten (Koiranen & Pohjansaari 1994) tulosten kanssa. Pyytäessään kohderyhmiä arvioimaan, kuinka läheisesti tietyt sanat merkitsivät samaa kuin yrittäjäisyys, he antoivat kyselylomakkeessa yrittäjiin ja yrittämiseen liittyvät käsitteet valmiina. Tässä tutkimuksessa sen sijaan opiskelijat muodostivat käsityksensä yrittäjiin vapaamuotoisesti. Peltosen (1986) aineisto ryhmittyi viiteen yrittäjäisyyttä kuvaavaan ulottuvuuteen. Niistä neljä, kovuus, ahkeruus, rohkeus ja luovuus näyttävät olevan tässä tutkimuksessa opiskelijoiden ilmaisemien kuvaajien kanssa yhdensuuntaiset. Poikkeuksen tekee Peltosen (1986) viides ulottuvuus, tuottavuuden korostus, mikä merkitsi kannattavuutta, taloudellisuutta, tehokkuutta, tuloksellisuutta ja tavoitteellisuutta. Opiskelijoiden yrittäjiin liittämässä ilmaisuissa tuottavuus ei korostunut. Tältä osin eroon saattaa vaikuttaa se, että Peltosen kohderyhmä kattoi erilaisia ryhmiä työnantajien edustajista yrittäjinä toimiviin. Koirasen ja Hyrskyn (1994) aineiston (Koiranen & Pohjansaari 1994) osoittamat yrittäjäisyyden kymmenen läheisintä sukulaisuuskäsitettä, aloitekyky, myönteinen työasenne, työhalu, määrätietoisuus, menestymishalu, vastuun kantaminen, halu ottaa riskejä, luovuus, kekseliäisyys ja aktiivisuus ovat tässä tutkimuksessa opiskelijoiden hyvään yrittäjään liittämien ilmausten kanssa samansuuntaiset. Edelleen tutkimuksessa havaitut yrittäjäisyyden neljä etäisintä sukulaisuuskäsitettä, järjestelmällisyys, kovuus, itsekkyyys ja häikäilemättömyys viittaavat tässä tutkimuksessa opiskelijoiden huonoon yrittäjään liittämiin ilmauksiin. Myös viidestä yrittäjäisyyttä ja yrittäjää koskevasta perusulottuvuudesta kaksi, työhön sitoutuminen ja tarmokkuus sekä opportunismi ja innovatiivisuus viittaavat tässä

tutkimuksessa opiskelijoiden hyvään yrittäjään liittämiin ilmaisiin ja vastaavasti muut kolme perusulottuvuutta, taloudelliset arvot ja tulokset, egoismi/palveluhenkisyys sekä voitonnälkä näyttävät liittyvän opiskelijoiden huonoon yrittäjään liittämiin ilmaisiin.

Niittykankaan ym. (1994) korostama taustatekijöiden merkitys saa vahvistusta tässä tutkimuksessa. Kosketus yrittäjyyteen ja sitä kautta saatu yrittäjyyden malli sekä omakohtainen kokemus yrittäjyydestä ovat Niittykankaan ym. (1994) mukaan merkityksellisiä yksilöä yrittäjyyteen ohjaavia tekijöitä. Otollisten ryhmän osalta perheessä ja/tai sukulaisissa oli yrittäjiä 70 %:lla ja työkokemuksensa/työharjoittelunsa kautta 63,3 % oli tutustunut yrittäjiin. Päätäväisten ryhmässä luvut olivat vastaavassa järjestyksessä 81,5 % ja 83,3 %. Edelleen otollisten ryhmässä osasi 26,7 % mainita ajatteluun/uravalintaan vaikuttaneita yrittäjiä ja 73,3 % oli keskustellut jonkun yrittäjän kanssa siitä, millaista on tai olisi toimia itsenäisenä yrittäjänä. Päätäväisten ryhmässä luvut olivat vastaavassa järjestyksessä 50 % ja 81,1 %. Kokemusta itsenäisestä yrittämisestä oli otollisten ryhmässä 16,7 %:lla ja päätäväisten ryhmässä 55,6 %:lla.

Opiskelijoiden luonnehtimat hyvän yrittäjän kuvaajat näyttävät toteuttavan hyvin Paasion ja Heinosen (1993) mainitsemat yhteiskunnan yrittäjälle eri aikakausina asettamat perustehtävät ensiksikin innovaatioiden tuottamisen ja toiseksi uuden tiedon tarjoamisen näkökulmasta. Yrittäjän kolmannen perustehtävän, yhteiskunnallisen vastuun, näkökulmasta voitaneen myöskin opiskelijoiden kuvaaman hyvän yrittäjän toteuttavan kriteerit, mikäli vastuu ymmärretään pelkkiä työllistämiskaavoja laajemmin. Sen sijaan yrittäjän neljännen perustehtävän, talouden katalysaattorina toimimisen, vaatimukseen opiskelijoiden vastaukset eivät suoranaisesti viittaa. Opiskelijat ovat kuitenkin voineet olettaa mainitsemiensa kuvaajien täyttävän välillisesti tämänkin kriteerin.

Tämä tutkimus osoitti naisten painottavan miehiin verrattuna miellyttävyyttä, vaatimattomuutta, asiakaskeskeisyyttä ja muiden huomioon ottamista hyvän yrittäjän

tunnusmerkkeinä. Tulos on sopusoinnussa Heinosen ja Leiwon (1996) näkemyksen kanssa, jonka mukaan naisyrittäjille on tyypillistä sosiaalisesti painottuneet liiketoiminnan tavoitteet sekä pienempi yrityskoko. Heidän mukaansa henkilöpalvelut ovatkin tyypillinen naisyrittäjävaltainen toimiala Euroopassa. Heinosen ja Leiwon (1996) mukaan mies ja nainen samalla alalla ovat enemmän samankaltaisia kuin kaksi naista eri toimialoilla. Heidän mukaansa eroja löytyy useammin ympäristön suhtautumisessa nais- ja miesyrittäjiin kuin nais- ja miesyrittäjistä sinänsä. Heinonen ja Leiwo (1996) nostavat keskusteluun myös yrityksen perustamisvaiheen, jonka naiset suunnittelevat miehiä perusteellisemmin. Tämän tutkimuksen tulokset tukevat edellistä käsitystä naisopiskelijoiden painottaessa kahta huonon yrittäjän kuvaajaluokkaa miesopiskelijoita enemmän. Toinen oli ylimielisyys, öykkärimäisyys ja toinen yrityksen perustamisvaiheeseen liittyvä kuvaaja, ei toiminta-ajatusta.

Keskeiselle sijalle näyttää nousevan Stanworthin ja Curranin (1976) kuvaama sosiaalisen toiminnan perspektiivi, mikä merkitsee yrittäjän toimintaa suhteessa sosiaaliseen ympäristöön. Tässä tutkimuksessa opiskelijat luonnehtivat huonoa yrittäjää erityisesti sellaisten kuvaajien avulla, missä yrittäjän suhde ja toiminta muihin henkilöihin, erityisesti ulkoisiin asiakkaisiin korostuu. Seuraavaksi tärkeimmät kuvaajaluokat ahneus, asiakaskeskeisyyden puute ja epärealistisuus viittaavat selkeästi samaan.

9.4 Tutkimusmenetelmien luotettavuuden ja yleistettävyyden tarkastelu

Koulujärjestelmään liittyvien yrittäjäyyskasvatuksen hankkeiden ulottuvuuksien ja niihin liittyvän analyysimallin luomisen (osa II) näkökulmasta keskeistä on se, miten valituilla kriteereillä on onnistuttu ottamaan tarkastelun kohteeksi oikeat hankkeet. Joillakin toisilla kriteereillä olisi saattanut nousta esiin tässä tutkimuksessa löydettyjen ulottuvuuksien ohella muitakin. Valintakriteereistä toimijoiden määrä osoittaa laajuuden, sitoutumisen ja yleistettävyyden, henkilö- ja taloudelliset resurssit kokonaisuutena osoittavat hankkeeseen panostuksen.

Suomen osalta mukaan otettavien hankkeiden valinta asetettujen kriteerien pohjalta on ollut helppo maamme pienestä koosta johtuen. Yrittäjyyskasvatuksen edistämisen kannalta keskeisten tahojen näkemykset hankkeista on keskusteltu eri yhteyksissä ja ne ovat hyvin pitkälle yhteneväiset. Suomen osalta mukana olevia hankkeita voidaan pitää edustavina ja kattavina koska ne olivat käytännössä ainoita kriteerit täyttäviä ja koska Euroopan unionin rakennerahastojen tukea saaneet hankkeet eivät kuuluneet tutkimuksen piiriin. Tältä osin ei synny luotettavuusaukkoja. Hankkeiden analysointia on helpottanut se, että tutkija itse on ollut mukana käytännössä lähes kaikissa kuvatuissa hankkeissa. Toisaalta se teki mahdolliseksi perehtyä syvällisesti Suomen hankkeisiin. Tällä ei kuitenkaan ole ollut vaikutusta hankkeiden valintaan. Englannin osalta mukaan otettujen hankkeiden valinta on ollut vaikeampaa johtuen siitä, että toisen maan koulujärjestelmän ja siihen liittyvien kehittämishankkeiden tuntemukseen liittyy puutteita. Niiden osalta valinta on hankkeisiin tutustumisen ohella pääosin tehty olemassaolevan raportoinnin pohjalta. Raportit kerättiin Durhamin yliopiston tietojen ja informaatiopalvelun tietokannasta hakusanoilla yrittäjyys, yrittäjyyskasvatus, yrittäjä. Voidaan olettaa, että tietokanta sisälsi keskeiset hankkeet. Voidaan pitää selvänä, että koko hankkeiden kirjo haravoitiin, koska tietokannan hyödyntämisen lisäksi hankkeet käytiin läpi englantilaisten yrittäjyyskasvatuksen asiantuntijoiden, kuten Durhamin yliopiston edustajien, työministeriön asiantuntijan sekä piiriviranomaisten kanssa. Haravoinnin jälkeen pudotettiin pois toistakymmentä hanketta, jotka eivät liittyneet tutkintoon johtavaan koulutukseen tai siihen liittyvään yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että tällä menetelmällä saatiin luotettavaa tietoa ja edustavat hankkeet ja tutkimuksen tulokset tältä osin ovat luotettavia arvioidessaan hankkeiden merkitystä. Analyysimalli voidaan yleistää myös tulevien hankkeiden arviointiin huolimatta toimintaympäristön muutoksista.

Opiskelijoiden yrittäjiin liittämiä mielikuvia (osa III) tutkittiin liitteen 1 mukaisiin kysymyksiin annettujen vapaamuotoisten vastausten pohjalta. Kysymyksenasettelu oli tehty suhteellisen väljäksi ja kysymykset liittyivät kaikilta osin ulkoiseen yrittäjyyteen. Kysymyksenasettelulla saattoi olla vaikutusta opiskelijoiden hyvän,

huonon ja tyypillisen suomalaisen yrittäjän kuvaustapaan. Jos kysymyksen muoto olisi ollut "Kuvaile, miten hyvä (huono, tyypillinen suomalainen) yrittäjä toimii" vastaukset olisivat saattaneet olla toisenlaisia, kuvailevampia, jolloin informaatiota olisi saatu enemmän. Opiskelijoita pyydettiin ensin kuvaamaan hyvää yrittäjää, toiseksi huonoa yrittäjää, yrittäjän irvikuvaa ja kolmanneksi tyypillistä suomalaista yrittäjää. Onkin mahdollista, että kyseisestä kysymysten järjestyksestä johtuen hyvään yrittäjään liittyviä vastauksia tuli eniten ja tyypilliseen suomalaiseen yrittäjään liittyviä vastauksia vähiten, koska kyselylomaketta käytettäessä vastaajien mielenkiinto ei aina ole paras mahdollinen.

Aineiston A eli otollisten ryhmän koostumusta voidaan pitää heterogeenisempänä aineiston B eli päättäväisten ryhmän koostumukseen nähden. Edellisessä valtaosa oli ammatillisesti suuntautuneita opiskelijoita lähinnä ammattikorkeakoulusta. Jälkimmäisessä oli sitävastoin kyse akateemisemmin suuntautuneista opiskelijoista. Opiskelijoiden erilaisella taustaorientaatiolla saattoi olla vaikutusta ryhmien välisiin eroihin. Aineiston A kerääminen tapahtui kahdessa osavaiheessa, lokakuussa 1994 ja helmikuussa 1995. Aineiston B osalta ensimmäinen osa kerättiin tammikuussa 1995 ja toinen joulukuussa 1995. Perusjoukon kokonaismäärä oli noin 80 ja vastausprosentti näin ollen 75. Aineiston keräämisen lievällä ajallisella poikkeamalla ei voida katsoa olevan vaikutusta tuloksiin, koska yhteiskunnassa ei tuona ajanjaksona ilmennyt mitään erityisiä yrittäjyyden mielikuviin vaikuttavia ilmiöitä. Aineiston A osalta oli kyse saman viiden valinnaisen opintoviikon kokonaisuuden opiskelijoista. Aineiston B osat muodostuivat akateemisen pienyrittäjätutkinnon II ja III opiskelijoista. Perusjoukon kokonaismäärä oli 60. Vastausprosentti oli näin ollen 90. Tulokset ovat siis tältä osin yleistettäviä. Akateeminen pienyrittäjätutkinto II:n opiskelijavalinnoissa käytettiin kriteerinä kunkin opiskelijan oman liikeidean kypsyyttä ja jäsenytyneisyyttä. Tuolloisen tutkinnon rakenne sisälsi kolme osavaihetta, joiden aikana edelleen kehitetystä liikeideasta jalostui oman yrityksen liiketoimintasuunnitelma. Opiskelijavalinta tähän tutkintoon toteutettiin hakuvaiheessa. Tutkinnon aikana ei suoritettu muita valintaprosesseja. Akateeminen pienyrittäjätutkinto III:n kohdalla tutkinnon rakenne muutettiin kaksivaiheiseksi, joista ensimmäiseen, Yrittäjyyden Elementumiin, valittiin kaikki halukkaat. Tämä siksi, että

"Elementum" oli suppea johdanto, jonka keskeisin sisältö oli hahmottaa liikeidea ja sen merkitys. Toinen vaihe, Yrittäjyyden Professio, keskittyi vahvasti omaan liikeideaan ja sen pohjalta liiketoimintasuunnitelmaan rakentamiseen. Profession pääsemiseksi oli laadittava Elementumin pohjalta liikeideasuunnitelma ja läpäistävä henkilökohtainen haastattelu, jossa punnittiin eritoten hakijan motivaatiotaso. Huolimatta kahden eri tutkinnon välillä olevista rakenne-eroista, voidaan katsoa valintaprosessien olleen lähes samankaltaisten Akateeminen pienyrittäjätutkinto II:n aloitusvaiheessa ja Akateeminen pienyrittäjätutkinto III:n Profession valintavaiheessa. Näin aineiston keräämisellä kahdessa vaiheessa ei voida katsoa olevan vaikutusta tuloksiin.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittivat naisten korostavan miehiin verrattuna hyvän yrittäjän kuvaajina miellyttävyyttä, vaatimattomuutta, asiakaskeskeisyyttä ja muiden huomioon ottamista. Tulosten todettiin edellä olevan sopusoinnussa Heinosen ja Leiwon (1996) näkemyksen kanssa. On kuitenkin mahdollista, että edellä raportoitu kuvaajien korostuminen aiheutuukin sukupuolten näkemyserojen sijasta ryhmien välisistä eroista. Otollisten ryhmä, missä naisten osuus oli 58,3 %, painotti päättäväisten ryhmään verrattuna myös neljää hyvän yrittäjän kuvaajaluokkaa, miellyttävyyttä, asiakaskeskeisyyttä, luotettavuutta-rehellisyyttä sekä muiden huomioimista. Jälkimmäisessä ryhmässä miesten osuus, 81,5 %, oli korkea.

Käytetyn mittarin kykyyn tuottaa sattumasta riippumattomia tuloksia voidaan pitää hyvänä. Vastaajien mielenkiinnon lisäämiseksi annettavaan instruktioon olisi voinut kiinnittää enemmän huomiota. Kyselyn toteuttaminen osoitti opiskelijoiden mielenkiinnon vastaamiseen lisääntyvän, mikäli tutkija itse on antamassa instruktioita oman opettajan sijasta.

9.5 Tulosten hyödyntäminen

9.5.1 Yleistä

Tulokset osoittavat, että luvussa 2 esitetyt tutkimuksen tavoitteet, puitteiden luominen yrittäjyyskasvatukseen liittyvän arvokeskustelun käymiselle, pohjan tuottaminen yrittäjyyskasvatuksen opetussuunnitelmien, koulutusohjelmien ja opetus-oppimisprosessin kehittämiseksi, työvälineen kehittäminen uusien ja aikaisemmin käynnistettyjen yrittäjyyskasvatuksen edistämiseen liittyvien kehittämishankkeiden arvioimiseksi, saavutettiin.

Tutkimuksen tuloksena luotua yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden viisiulotteista analyysimallia voidaan soveltaa käynnistettävien yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden tavoitteita ja toteutusta pohdittaessa. Edelleen sitä voidaan soveltaa aikaisemmin käynnistettyjen hankkeiden arviointiin. Analyysimallin hyödyntämismahdollisuudet korostuvat erityisesti Euroopan unionin rakennerahastojen tavoiteohjelmiin liittyvien yrittäjyys Hankkeiden arvioinnin osalta. Arviointitehtävä kokonaisuutena on tämän hetken tärkeimpiä rakennerahastotyöskentelyyn liittyviä painopisteitä eri hallinnonaloilla.

Tulokset osoittivat sen, että opiskelijat eivät osanneet kuvata hyvää yrittäjää samoin kuin huonoa yrittäjää. Lienee niin, että koulutuksen aikanakaan hyvän yrittäjän mallit eivät ole olleet riittävästi esillä. Tulosten perusteella asiaan pitäisi kiinnittää enemmän huomiota opetustyössä. Opetussuunnitelmien ja koulutusohjelmien laatimiselle ja opetus-oppimistilanteen toteuttamiselle näyttää asettavan haasteen se, että naiset korostavat miehiin verrattuna hyvän yrittäjän kuvaajina miellyttävyyttä, vaatimattomuutta, asiakaskeisyyttä ja muiden huomioon ottamista. Tuloksella on merkitystä oppilaanohjauksen ja uravalinnan ohjauksen näkökulmista.

Yrittäjyyskasvatuksen käytännön toteuttamisen ongelmaksi on keskusteluissa nostettu ensinnäkin kouluorganisaatioihin ja koulujen toimintatapoihin liittyviä tekijöitä, kuten

käytettävissä olevat tilat ja rakennukset, virkaehtosopimukset, palkitsemismenettelyt sekä koulujen avoimuuden puute ottaa vastaan uusia dynaamisia ajatuksia. Toiseksi yrittäjyyskasvatuksen käsitteen ja kielen epämääräisyys haittaavat koulun sisäistä, yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen kannalta välttämätöntä arvokeskustelun käymistä. Yrittäjyyskasvatuksesta keskustellaan ainakin neljällä eri tasolla; 1) yksityiseen tasoon liitetään tavoiteltavia henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten luovuus, aloitteellisuus, vastuunotto 2) tietoulettavuuteen liitetään tavoiteltavia yrityksen perustamiseen liitettäviä faktoja, kuten erilaiset yhtiömuodot, kirjanpito, markkinointi 3) opetus-oppimismenetelmiin liitetään esimerkiksi opettajajohtoinen, oppilaskeskeinen, itseohjautuva ja learning by doing-menetelmä ja 4) järjestelmätasoon liitetään yrittäjyyskasvatus koko laajuudessaan sekä yrittäjyys osana kasvatusta ja koulutusta. Keskeistä on saada yrittäjyyskasvatus osaksi koulun kulttuuria, opetussuunnitelmaa ja päivittäisiä toimintoja. Välttämätön toimenpide on myös liittää yrittäjyyskasvatus osaksi opettajien peruskoulutusta ja panostaa lisääntyvässä määrin voimavaroja opettajien täydennyskoulutuksen kahteen painopistealueeseen, joustavien koulutusjärjestelyjen sekä työtapojen ja työelämäyhteyksien kehittämiseen saatujen kokemusten pohjalta.

9.5.2 Mitä yrittäjyyskasvatuksen edistämiseksi pitäisi tehdä?

Arvokeskustelun käyminen opettajainhuoneessa. Tulokset osoittivat toteutettujen ja käynnissä olevien yrittäjyys Hankkeiden liittyvän kaikkiin koulujärjestelmän tasoihin ja eri koulutusmuotoihin. Gibbin (1993) näkemystä yrittäjyyskasvatuksen mahdollisuuksille koulussa voidaan pitää perusteltuna. Hänen mukaansa yritteliäisyyttä on mahdollista omata kasvatuksen ja koulutuksen kautta, koska sitä voi saavuttaa kokemuksen ja altistumisenkin välityksellä. Yrittäjyyden käsitteen selkiintymättömyys tuli esille tässä tutkimuksessa. Sitä onkin terävöitettävä kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta. jotta yrittäjyyden linkittäminen kasvatukseen ja koulutukseen olisi hyväksyttyä ja arvovapaata. Yrittäjyyteen liittyvät mielikuvat ovat myös toisistaan kovasti poikkeavia. Yrittäjyyden integrointi nykyistä enemmän kouluopetukseen edellyttää siihen liittyvien negatiivisten mielikuvien

minimointia. Siksi arvokeskustelu koulun kasvatustavoitteista ja yrittäjyyden merkityksestä opettajainhuoneessa korostuukin entisestään. Coffield (1991) osoitti yrittäjään liitettävien kvalifikaatioiden ristiriitaisuudet. Tällaisessa yrittäjään ja yrittäjyyteen liittyvässä käsitysten epämääräisyyden tilassa ei ole hänen mukaansa oikeutusta tuoda yrittäjyyskasvatusta kouluihin. Kasvatuksen ja koulutuksen suunnittelun ja toteutuksen perusedellytys luonnollisesti on tietous tavoiteltavista pätevyyksistä.

Yrittäjyyskasvatuksen riittävä syvyys ja laajuus koulun opetussuunnitelmassa. Yrittäjyyskasvatuksen esille nostaminen peruskoulun, lukion ja ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteissa sekä kolmannen asteen koulutusohjelmissa ei vielä takaa yrittäjyyskasvatuksen realisoitumista opetusoppimistilanteessa. Tämän vuoksi yrittäjyyskasvatuksen riittävä syvyys ja laajuus on konkretisoitava koulun kulttuurissa, koulun tason opetussuunnitelmissa ja jokapäiväisissä toiminnoissa. Koulutyön perinteinen organisointi 45 minuutin sykleissä tapahtuvaksi ei näytä tukevan yritteliäisyyttä kehittävien opetusoppimismenetelmien käyttöä. Tässä yhteydessä on pohdittava erityisesti Carterin ja Cannonin (1992) yrittäjyyskäyrää ja yrittäjäksi tuleminen profiilin merkitystä.

Alueelliset opetussuunnitelmalliset jatkumot. Yrittäjyyden edistämisessä on pyrittävä alueelliseen, esikoulusta kolmannen asteen koulutuksen opetussuunnitelmat ja koulutusohjelmat kattavaan kokonaisuuteen. Tämä edellyttää ylläpitäjiltä panostusta alueelliseen koordinaatioon päällekkäisyyksien välttämiseksi ja yrittäjyyden edistämisen kannalta relevanttien jatkumojen aikaansaamiseksi. Jonkin verran tästä on jo saatu kokemuksia ja Yrittäjyysvuosikymmen-pilottialueiden kokemuksia on mahdollista hyödyntää.

Hyvän yrittäjän mallien ja koulu-yritysyhteistyön korostaminen. Tämän tutkimuksen tulokset osoittivat Niittykankaan ym. (1994) tavoin taustatekijöiden keskeisen merkityksen ohjattaessa yksilöitä itsenäiseksi yrittäjäksi. Yrittäjäkontakteilla näyttää olevan keskeinen merkitys yrittäjäksi ryhtymisen ja mielikuvien näkökulmasta. Siksi on tärkeää saattaa opiskelijoita yhteen yrittäjinä toimivien kanssa mahdollisimman

usein koulun kaikissa toiminnoissa, kuten projektityöskentelyn ja työharjoittelun yhteydessä. Toisaalta tulokset korostavat koulu-yritysyhteistyön merkitystä sekä sisäisen että ulkoisen yrittäjyyden edistämisessä.

Ehdoton edellytys yhteistyön onnistumiselle näyttää olevan mukana olevien tahojen konkreettinen, yksityiskohtainen tietoisuus yhteistyöstä koituvasta hyödystä. Englannissa alettiin 1990-luvun alkupuolesta lähtien laatia kirjalliset koulu-yritysyhteistyön perusteet. Tällöin yhteistyötä pidetään normaalina osana koulun opetussuunnitelmaa sekä yrityksen toimintaa. Yhteistyön tavoite on opetussuunnitelmien rikastuttaminen ja osaamisen tason kohottaminen. Hyödyt voidaan yleisellä tasolla kiteyttää seuraavasti;

- opiskelijoiden ja opettajien mukanaan tuomat näkemykset voivat johtaa työpaikan käytäntöjen parantamiseen
- oppilaitoksen inhimilliset ja fyysiset resurssit voivat tuottaa mahdollisuuksia yritysten työntekijöiden jatko- ja täydennyskoulutukselle
- opettajien ja opiskelijoiden tuntuma työelämään lisääntyy
- yritykset voivat edistää julkisia suhteitaan, kehittää PR-toimintaansa sekä muita pidemmän ajan strategisia tavoitteitaan edistämällä tulevaisuuden.

Oppilaitosten ja yritysten yhteistyötä on runsaasti, mutta siihen sisältyy myöskin ongelmia. Kokemus osoittaa, että oppilaitoksissa nähdään joissain tapauksissa yritysten alttius väheksyä yhteistyötä asettamalla kakkosketjuun mukaan koulujen ollessa mukana ykkösketjullaan esimerkiksi rehtorin ja johtokunnan jäsenen muodossa. Joissakin tapauksissa myös yritysten edustajien pedagogisen koulutuksen puute voi johtaa siihen, että tavoitteita ei saavuteta. Toisaalta oppilaitosten tasolla voidaan myös kehittää keinoja kynnyksen madaltamiseksi ulkopuolisille asiantuntijoille. Keskusteluissa on yritys-elämän edustajien taholta kuitenkin noussut esiin tärkeimpinä osallistumisen esteinä ajan puute sekä se, että ei tunneta olevansa toivottuja tai etteivät omat mielipiteet kiinnosta. Joissakin tapauksissa tätä linkkiä hoitamaan on palkattu asiantuntija. On kuitenkin pohdittava, olisiko niukkojen resurssien ja opettajien kiireisyyden vuoksi meillä Suomessa mietittävä erilaisia

organisoidumisen mahdollisuuksia. Minimitilanteena on pidettävä kuitenkin sitä, että jokaisessa koulussa on koulutettu yrittäjyyskasvatuksen avainopettaja. Hänen tehtäviinsä kuuluu myös yritysysteistyön käytännön organisointi.

Omatoimisuutta tukevien opetus-oppimismenetelmien kehittäminen. Laaja yrittäjyyskäsite rakentuu toiminnallisuuden perustalle ja pitää sisällään itsenäisenä yrittäjänä toimimisen ohella sisäisen yrittäjyyden, yrittävyyden ja yritteliäisyyden. Tähän perustuu Durham University Business School'n yrittäjyyskasvatuksen malli, jota Suomessakin alettiin soveltaa 1990-luvun puolivälin jälkeen. Mallin kehittämisen yhteydessä tuotettua materiaalia on Suomessa sovellettu ja tuotettu valmiiksi keväällä 1997 Turun Kauppakorkeakoulun Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskuksen toimesta. Mallin ja materiaalin soveltaminen on erinomainen tuki yrittäjyyskasvatuksen edistämiseksi sen soveltuessa koulujärjestelmän kaikille tasoille ja kaikkiin oppiaineisiin. projektijohtamiseen ja -työskentelyyn pohjautuvia oppimismalleja.

Syrjäytymisen uhkan eliminointi. Edellä mainitut yrittäjämäistä käyttäytymistä tukevat oppimismallit tuovat helposti mukanaan ongelman, joka liittyy syrjäytymisen problematiikkaan. Aihetta on sivuttu keskusteluissa yksittäisissä yrittäjyyskasvatusprojekteissa mukana olevien opettajien kanssa. Ongelman olemassaolo nähdään, mutta siitä ei julkisuudessa ole riittävästi keskusteltu. Projektijohtamista ja -työskentelyä sekä simulaatiomenetelmiä, kuten harjoitusyritystoimintaa ja Nuori Yrittäjyys-hanketta, toteutettaessa on käynyt ilmi, että ennestäänkin aktiiviset oppilaat hyötyvät kyseisistä työtavoista muita enemmän. Esimerkiksi he hakeutuvat jo harjoitusyrityksen perustamisvaiheessa toimitusjohtajaksi ja muille avainpaikoille. Tämä ilmiö sinällään ei ole ongelma, mutta samaan aikaan kokonaan sivuun jäävien oppilaiden mahdollisuuksista kytkeytyä toiminnallisuuteen mukaan on keskusteltava. Perustettavan harjoitusyrityksen avainpaikkoja ei ole monta ja toisaalta opetusryhmät ovat suuret. Yksi opettajien käyttämä menetelmä on kierrättää harjoitusyrityksen avainpaikoilla olevia henkilöitä. On kuitenkin huomattava, että harjoitusyrityksen toiminnallinen aika voi olla esimerkiksi yksi lukuvuosi, jolloin kierrättäminen vaikeutuu.

9.6 Jatkotutkimushaasteita

Tutkimus osoitti mies- ja naisopiskelijoiden yrittäjään liittämien mielikuvien eroja. Olisikin mielenkiintoista tutkia, vallitsevatko samat erot myöskin mies- ja naisopettajien välillä? Jos näin on, painottuuko naisopettajien yrittäjyyteen kasvatus ja ohjaus pääsääntöisesti palvelu- ja hoiva-aloille heidän korostaessaan hyvän yrittäjän piirteinä miellyttävyyttä, muiden huomioon ottamista ja asiakaskeskeisyyttä? Toiseksi toiminnallisuutta korostavia työtapoja, kuten projektijohtamista ja -työskentelyä sekä simulaatiomenetelmiä käytettäessä, on opettajien keskuudessa havaittu ongelmaksi se, että osa oppilaista on vaarassa syrjäytyä jo ennestäänkin aktiivisten oppilaiden saadessa avainpaikat. Tähän liittyen olisikin mielenkiintoista tutkimuksen avulla selvittää opiskelijoiden ja opettajien kokemuksia sekä ongelman laajuutta.

Kolmanneksi tämä tutkimus liittyi otollisten/päätäväisten opiskelijoiden mielikuviin, jotka voisi kuvitella eroavan koko populaation mielikuvista. Olisikin mielenkiintoista tutkia Carterin ja Cannonin (1992) mainitsemia vastahakoisten/vastustavien ryhmien mielikuvia yrittäjistä sekä mahdollisia eroja tässä tutkimuksessa mukana olleiden ryhmien käsityksiin. Edellisiin ryhmiin kuuluvia löytyy opiskelijoista, jotka eivät koulutuksensa aikana tee mitään yrittäjyysopintoihin liittyviä valintoja. Neljänneksi mielenkiintoa herättää se, miten opettajat/kouluttajat eri asteilla määrittelevät yrittäjyyttä ja minkälaisia yrittäjiin liittyviä mielikuvia heillä on? Minkälaisia hyvän ja huonon yrittäjän malleja he välittävät? Minkälaisia menetelmiä he käyttävät yrittäjyysopintojen tavoitteisiin pääsemiseksi. Kuinka paljon näihin menetelmiin sisältyy hyvän yrittäjän toimintamallien ja -tapojen esille tuomista? Viidenneksi voitaisiin tutkia myös sitä, kenestä ei tulisi yrittäjää. yleensä tutkitaan sitä, kenestä voisi tulla. Kuudenneksi tutkimus ei ole osoittanut missään maassa, että yrittäjänä toimivien määrää saadaan lisättyä tuomalla yrittäjyyskasvatus kouluihin. Eri Euroopan maissa vallitsee aikaisemmin mainittu yrittäjyyskasvatusliike ("Enterprise education movement), joka perustuu uskoon kasvatuksen ja koulutuksen mahdollisuuksiin. Tärkeä jatkotutkimuksen haaste olisikin osoittaa kouluihin tuodun yrittäjyyskasvatuksen vaikuttavuus. Seitsemänneksi Euroopan unionin rakennerahastojen tavoiteohjelmien vaikutusta on jäsenmaissa arvioitu jo vuosia ja

nyt myös Suomessa ensimmäisen kerran helmikuussa 1997. Koulutuksen ja yrityselämän vuorovaikutuksen lisääminen on näissä keskeisimpiä painopisteitä. Mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi tämän vuorovaikutuksen tuloksellisuus yrittäjyyden näkökulmasta.

LÄHTEET

Ainley, P. & Corney, M. 1990. Training for the future. The Alden Press Ltd. Oxford.

Ainley, P. 1990. Training turns to Enterprise. Vocational education in the Market Place. Hillcole Group Paper 4. The Tufnell Press. London.

Aldrich, H. & Zimmer, C. 1986. Entrepreneurship through social networks. Teoksessa D. L. Sexton & R.W. Smilor (Ed.) The Art and Science of Entrepreneurship. Cambridge, Mass., Ballinger, 2-23.

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteet. 1995. Opetushallitus.

Antikainen, A. 1993. Kasvatus, koulutus ja yhteiskunta. WSOY. Porvoo.
Building Effective School-Business Links. 1993. A practical guide to improving quality. Offset Printing Services Limited. London.

Brockhaus, R. H. 1992. Entrepreneurship Education and research in Europe. Teoksessa D. L. Sexton & J. D. Kasarda (Ed.) The State of the Art of Entrepreneurship . PWS-KENT Publishing Company. Boston, 560-579.

Carter, S. & Cannon, T. 1992. Women as Entrepreneurs, Academic Press Limited. London.

Chell, E., Haworth, J. & Brearley, S. 1991. The Entrepreneurial personality. Routledge. London.

Coffield, F. 1990. From the Decade of Enterprise Culture to the Decade of the TECs. British Journal of Education and Work, 4 (1).

Coffield, F. 1991. From the Decade of the Enterprise Culture to the Decade of the TECs. Teoksessa G. Esland (Ed.) Education, Training and Employment, The

Educational Response Vol 2. The Open University. Addison-Wesley Publishing Company. Wokingham, England, 248-272.

Cooper, A. C. 1986. Entrepreneurship and High Technology. Teoksessa D. L. Sexton & R. W. Smilor (Ed.) In the Art and Science of Entrepreneurship. Ballinger Publishing Company. Massachusetts.

Copeland, B. 1986. Enterprise Redefined. *Curriculum*, 7. (97), 57-60.

Corson, D. 1991. Education for Work. Background to Policy and Curriculum. The Open University. Multilingual Matters Ltd. Clevedon, Philadelphia.

Cotton, J. 1990. Enterprise Education Experience. A manual for schoolbased in-service training. CASDEC, 47.

Cotton, J. 1991. The Enterprise Education Experience. *Education and Training*, 33 (4), 6-13.

Cross, M. & Payne, G. 1991. Work and Enterprise Culture. Explorations in *Sociology* n:o 38. The Falmer Press. London.

Covin, J. G. & Slevin, D. P. 1986. The development and testing of an organizational-level entrepreneurship scale. Teoksessa R. Ronstadt, J. A. Hornaday, R. Peterson & K. A. Vesper (Ed.) *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Wellesley, Mass.: Babson College, Center for Entrepreneurial Studies, 628-639.

Covin, J. G. & Slevin, D. P. 1988. The influence of organization structure on the utility of an entrepreneurial top management style. *Journal of Management Studies*, 25 (3), 217-234.

Covin, J. G. & Slevin, D. P. 1989. The strategic management of small firms in hostile and benign environments. *Strategic Management Journal*, 10, 75-87.

Cunningham, J. B & Lischeron, J. 1991. Defining Entrepreneurship. *Journal of Small Business Management*, 1 (29), 45-61.

Curran, J. & Stanworth, J. 1989. Education and training for enterprise: some problems of classification, evaluation, policy and research. *International Small Business Journal*, 7 (2), 11-22.

Doram, C. & Preece, R. 1985. A Curriculum Discussion Document "Entrepreneurial Skills": A Curriculum Strategy for Self-employment and very small businesses. Hands Limited and Hartlepool College of Further Education.

Dunkelberg, W. C. & Cooper, A. C. 1982. 'Entrepreneurial typologies: an empirical study'. Teoksessa K. H. Vesper (Ed.) *Frontiers of Entrepreneurial Research*. Wellesey. Mass.: Babson College, Center for Entrepreneurial Studies, 1-15.

Education for Enterprise: an interim report. 1986. European Community. EEC Action Programme. News no 3.

Education in Schools. 1977. A Consultative Document. Department of Education and Science. HMSO. London.

Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 1986. Vp no 9.

Enterprise. 1986. An Educational Resource for 14-19 year olds. An Initiative sponsored by British Steel Industry Ltd and Durham University Business School. Casced Ltd.

Enterprise in Higher Education. 1990. Handbook for Higher Education Institutions. Employment Department. Higher Education Branch.

Entrepreneurship Education. 1986. Illinois State Board of Education. University of Illinois.

Elinkeinoelämän Valtuuskunta, EVA. 1995. Epävarmuuden aika-Matkalla uuteen. Raportti suomalaisten asenteista. Helsinki.

Eskola, A. 1977. Sosiaalipsykologia. Helsinki. Tammi.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

Friedrich, K. & Seiwert, L. J. 1992. EKS-strategian alkeet. Moniste.

Raising the Standard. 1994. The Second National Education Business Partnership Conference. 21-22 November, Newcastle. Conference Report.

Gibb, A. 1987. Enterprise Culture-It's Meaning and Implications for Education and Training. Journal of European Industrial Training, 11 (2), 38

Gibb, A. 1987. Designing Effective Programmes for Encouraging the Small Business Start-up Process. Journal of Education and Industrial Training, 4, 24-32.

Gibb, A. 1993. The Enterprise Culture and Education. International Small Business Journal 11 (3), 11-31.

Going for Enterprise. Vuosiluku avoin. An Evaluation of British Steel Industry's Enterprise and Work Related Education Initiative. Durham University Business School. Small Business Centre.

Halme, T. 1995. Akateeminen yrittäjyys. Kokemuksia Joensuun yliopiston yrittäjyysyliopisto-projektista. Moniste.

Hammeed, K. A. 1974. Enterprise. Industrial entrepreneurship in development. Sagepublications. London.

Hanhisalo, K., Kainu, A - P. & Vaherva, T. 1994. Koulutus yrittäjän tukena. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja no 32.

Hauta-aho, S. 1990. Yrityksen perustamisen vaiheet. Työsuhde-lähestymistavan teoreettista analysointia ja perustamisen vaiheiden konkretisointi. Tutkimuksia no 146. Vaasan korkeakoulu.

Heinonen, J. & Leiwo, K. 1996. Naiset ja miehet eivät yrittäjinä olekaan erilaisia. Turun kauppakorkeakoulu. Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus. Profit-lehti n:o 2.

Hietala, K. 1987. Yrittäjyyden edistäminen. Myyttejä, mielikuvia, asenneilmastoja. Gaudeamus. Helsinki.

Huuskonen, V. 1992. Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turun kauppakorkeakoulu.

Hyland, T. 1991. Taking Care of Business: vocationalism, competence and the enterprise culture, *Educational Studies*, 17 (1), 77-87.

ILO. 1986. The 72nd Session of the International Labour Conference. Geneva. International Labour Office.

Jamieson, I. 1985. *Industry in Education*. Longman.

Jamieson, I., Miller, A & Watts, A. G. 1988. *Mirrors of Work: Work Simulations in Schools*. The Falmer Press, East Sussex.

Johnson, C. 1983. *Entrepreneurship and the start-up process*. Durham University Unpublished Dissertation.

Jonathan, R. 1983. The Manpower Service Model of Education. *Cambridge Journal*

of Education, 13 (2), 3-10.

Koiranen, M. 1993. Ole yrittäjä. Ulkoinen ja sisäinen yrittäjäyys. Tammer-Paino. Tampere.

Koiranen, M. & Pohjansaari, T. 1994. Sisäinen yrittäjäyys. Innovatiivisuuden, laadun ja tuottavuuden perusta. Tammer-Paino. Tampere.

Koskinen, A. & Suokas, P. 1986. Yrittäjä- ja yritysjohton koulutus. Katsaus läntisten teollisuusmaiden koulutustoimintaan ja esimerkkejä eräistä maista. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja M-10.

Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1991-1996. Valtioneuvoston päätös 20.11.1991.

Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1995-2000. Valtioneuvoston päätös 21.12.1995.

Koulutus Suomessa. 1998. Tilastokeskus. Helsinki.

Kushner, S. 1985. Vocational "Chic": An Historical and Curriculum Context to Field of Transition in England. The Falmer Press.

Kuusinen, J. 1970. The Meaning of Another Personality. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 21.

Kyrö, P. 1997. Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksissa. Jyväskylän yliopisto.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 10.4.1987/487 3§.

Lukion opetussuunnitelman perusteet. 1994. Opetushallitus.

Luoma, E. 1994. Yritysten strategisen kokonaiskäyttämisen suhde henkilöstön kehittämiseen ja menestymiseen. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja no 46.

Lönnqvist, J. 1985. Johtamisen ja johtajan psykologiasta. Helsinki.

Management of Enterprise in Education. 1990. A Guide to the Management of Project Based Learning within the National Curriculum. Durham University Business School & British Steel Industry Ltd.

McClelland, D. C. 1961. The Achieving Society. New York: Free Press.

Miesten ja naisten suhteelliset osuudet yrittäjistä toimialoittain. Työvoimatutkimus. 1995. Tilastokeskus. Helsinki.

Mäkinen, V. 1977. Yrityksen perustaminen. Teoreettinen tarkastelu. Tampereen yliopisto, Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A 10. Tampereen yliopisto.

Mäkinen, V. 1987. Opiskelijoiden yrittäjyysasenteiden muuttuminen. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A 2: Tutkielmia ja raportteja 46. Tampereen yliopisto .

Nelson, E.G. 1995. Kasvatus- ja koulutusjärjestelmän rooli yrittäjyyden edistämisessä. Moniste. Oulun yrittäjyysseminaari 1.-2.9.1995.

Niittykangas, H., Storhammar, E. & Tervo, H. 1994. Yrittäjyys ja yritysten synty paikallisissa toimintaympäristöissä. Jyväskylän yliopisto. Keski-Suomen Taloudellinen Tutkimuskeskus. Julkaisuja 132.

The OECD Jobs Study. 1994. Facts, Analysis, Strategies. Unemployment in the OECD Area 1950-1995. OECD.

Ojala, A. & Pihkala, J. (toim.). 1994. Yrittäjyys koulussa. Opetushallitus.

Paasio, A. & Heinonen, J. 1993. Perheyrittäjyys Suomessa. Star-offset Oy. Helsinki.

Pk-yritysraportti, 1996. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 10.

Peltonen, M. 1986. Yrittäjyys. Otava. Keuruu.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. 1994. Opetushallitus.

Progress in Partnership. 1993. National Evaluation of The Education Business Partnership Initiative. By James Hillage and Mike Everett with Ken Walsh from the Institute of Manpower Studies. Printed in England.

Projet Entrepreneurship Project. 1990a. A Study of the Beliefs and Attitudes of Grade 12 Sudents in Atlantic Canada: The Social and Psychological Factors Which Determine Students' Intention of Becoming Entrepreneurs Mount Allison University.

Projet Entrepreneurship Project. 1990b. An Analysis of the Business Community: Its Expectations of the School System and the Potentia for Cooperation. An Analysis of the Role of Entrepreneurship Education in Post-Secondary Institutions. Mount Allison University.

Projet Entrepreneurship Project. 1990c. A Curriculum Study. Mount Allison University.

Raising the Standard. 1994. The Second National Education Business Parnership Conference. 21-22 November, Newcastle. Conference Report.

Routamaa, V. 1993. Teoksessa Yrittäjyyden ulottuvuudet. Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja no 4.

Schools and Business: a new partnership. 1992 OECD/CERI. Paris.

Sexton, D. L. & Kasarda, J. D. 1992. The State of the Art of Entrepreneurship. University of North Carolina, Chapel Hill. PWS-KENT Publishing Company. Boston.

Siltanen, P. 1993. Yrittäminen ammatiksi. Tampere.

Smith, N. R. 1967. The Entrepreneur and His Firm: The Relationship Between Type of Man and Type of Company. Michigan State University Press. East Lansing. Michigan Press.

Stanworth, J. 1989. Who Becomes an Entrepreneur? *International Small Business Journal*, 8 (11), 11-22.

Stanworth, M. J. K & Curran, J. 1976. Growth and the small firm-an alternative view. *The Journal of Management Studies* 13 (2).

Stevenson, H. H., Roberts, M. J. & Grousbeck, H. I. 1985. *New Business Ventures and Entrepreneur*, Homewood, Ill.: Irwin

Stevenson, H. H., Roberts, M. J. & Grousbeck, H. I. 1989a. *New Business Ventures and the Entrepreneur*, 3rd ed. Homewood, Ill.: Irwin

Stevenson, H. H., Sahlman, W. A. 1989b. The entrepreneurial process. Teoksessa P. Burns & J. Dewhurst (Ed.) *Small Business and Entrepreneurship*, 5, 94-157.

Structures of the Education and Initial Training Systems in the European Union. 1995. Eyrydice and Cedefop. European Commission DG XXII: Education, Training and Youth.

Suokas, P. 1988. Pienten ja keskisuurten yritysten yrittäjäkoulutusohjelman

vaikuttavuus. Mikkeli. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja M-35.

Suomen Jobs and Society. 1994. Tilastot.

Tamminen, R. 1988. Jyväskylän ekonomiopiskelijoiden yrittäjyysvalmiudet. Jyväskylän yliopiston taloustieteen laitoksen julkaisuja no 76.

Tasavallan Presidentin Työllisyysryhmä. 1994. Työttömyys 200000:een. Työministeriö. s. 24.

Targets for Future Development. 1993 The First National Education Business Partnership Conference. Conference Report. Leeds.

Timmins, A. 1987. An examination of the concept of "Education for Enterprise" in the context of further education in Zambia. University of Durham. School of Education.

Timmons, J. A. 1989. The Entrepreneurial Mind. Andover. Mass., Brick House Publishing.

Viitanen, P. 1995. Lukiota välineitä elämänhallintaan. Artikkelit Opettajankoulutuslehdessä. SUHO ry.

Vocational Education and Training in Europe. 1992. A four-country study in employment sectors. Potter & Son. Stamford. Lincs.

Yrittäjyyden opetussuunnitelma-analyysi. 1992. Opetushallitus. Julkaisematon moniste.

Yrittäjyysyliopisto-opintojen opinto-opas 1994-1995. Joensuun yliopisto. Täydennyskoulutuskeskus.

Yrittäjyys koulutuksessa-projekti. 1993. Osaraportti koulutettavien tutkimuksesta. Hämeen lääninhallitus/kouluosasto. Tampereen Yliopiston Hämeenlinnan OKL:n ammattikasvatuksen tutkimuskeskus.

Yrittäjyys ja alkavien yritysten liikeideoiden taso Suomessa. 1995. Liiketaloustieteellinen Tutkimuslaitos. Hakapaino Oy. Helsinki.

Yrittäjänä toimivien pohjakoulutus. 1993. Suomen Yrittäjien Keskusliitto. Moniste.

Yrittäjätutkimon perusteet. 1993. Opetushallitus. Helsinki.

Uudet aluepoliittiset säädökset. 1994. Suomen Kuntaliitto.

TAUSTAMUUTTUJAT

Nimi:

Osoite:

Kotikunta:

Nykyinen asuinkunta:

Nykyisen oppilaitoksen tai työpaikan nimi ja osoite:

.....

.....

Peruskoulun (kansakoulun) jälkeiset opintosi:

 lukiotavuotta ammatillista koulutusta vuotta, linjan nimi:

Muistatko, mikä oli peruskoulun (kansakoulun) päättötodistuksen lukuaineiden

keskiarvo:

Entä muistatko kaikkien aineiden keskiarvon:

KONTAKTISI YRITTÄJIIN**1. Onko perheessäsi (isä, äiti, aviopuoliso) ja/tai sukulaisissa yrittäjiä?** Ei Kyllä, voitko luetella heitä nimeltä?

2. Onko tai toimiiko joku tuttavasi ja/tai ystäväsi yrittäjänä?

- Ei
- Kyllä, voitko luetella heitä nimeltä?

3. Oletko tutustunut yrittäjiin työkokemuksesi/työharjoittelusi kautta?

- Ei
- Kyllä, miten?

4. Voitko mainita yrittäjiä, jotka ovat mielestäsi erityisesti vaikuttaneet Sinun ajatteluusi ja uravalintaasi?

- En
- Kyllä, voitko luetella heitä?

5. Tunnetko naisyrittäjiä?

- En
- Kyllä, voitko luetella heitä?

6. Oletko keskustellut jonkun yrittäjän kanssa siitä, millaista on tai olisi toimia itsenäisenä yrittäjänä?

- En
- Kyllä, keiden kanssa?

7. Ovatko tuntemasi yrittäjät rohkaisseet sinua aikomuksissasi ryhtyä yrittäjäksi?

- Ei, en tunne ketään, kukaan ei ole kommentoinut
- Kyllä, jonkin verran
- Kyllä, suuressa määrin
- Kyllä, ratkaisevasti

Kerro tarkemmin mitä he ovat sanoneet?

8. Onko kukaan tuntemistasi yrittäjistä suoranaisesti varoittanut Sinua ryhtymästä yrittäjäksi?

- Ei
- Kyllä, miten tämä ilmeni?

9. Oletko aikonut joskus ryhtyä yrittäjäksi?

- Ehdottomasti en
- Ei ole ainakaan vielä tullut mieleen
- Mahdollisesti, mutta ajankohta ei ole juuri nyt sopiva
- Olen aikonut ja myös keskustellut asiasta muiden kanssa

10. Entä onko Sinulla mielessäsi jokin ajatus tai idea omasta yrityksestä?

- Ei
- Kyllä, kerro tarkemmin millainen

Jos vastasit kyllä, niin aiotko toteuttaa sen jo opiskeluaikanasasi vai myöhemmin?

11. Onko Sinulla kokemusta itsenäisestä yrittämisestä (esim. oma yritys, osakkaus yrityksessä jne)?

- Ei
- Kyllä, millaista?

Montako vuotta..... kuukautta.....

12. Miten perheenjäsenesi (isä, äiti, aviopuoliso)ovat suhtautuneet aikomukseesi ryhtyä yrittäjäksi?

- Erittäin myönteisesti
- Jonkin verran myönteisesti
- Epäröiden
- Jyrkän kielteisesti
- En ole keskustellut kenenkään kanssa

13. Miten tuttavasi/ystäväsi ovat suhtautuneet aikomukseesi ryhtyä yrittäjäksi?

- Erittäin myönteisesti
- Jonkin verran myönteisesti
- Epäröiden
- Jyrkän kielteisesti
- En ole keskustellut kenenkään kanssa

KUVA YRITTÄJYYDESTÄ

14. Kuvaile mielestäsi hyvää yrittäjää!

15. Entä millainen henkilö on mielestäsi yrittäjän irvikuva?

16. Millainen on mielestäsi tyypillinen suomalainen yrittäjä?

17. Onko suomalainen yrittäjä mielestäsi

- erittäin hyvä
- hyvä
- keskinkertainen
- huono
- erittäin huono

18. Mitä yrittäjänä toimiminen mielestäsi edellyttää?

19. Jos ryhtyisit yrittäjäksi, mitä tietoja, taitoja ja ominaisuuksia Sinulla itselläsi on?

20. Entä mitä tietoja, taitoja ja ominaisuuksia Sinulta puuttuu?

USKOMUKSET

21. Tukeeko asuinpaikkakuntasi yrittäjyyttä?

- Erittäin hyvin
- Melko hyvin
- En osaa sanoa
- Melko huonosti
- Erittäin huonosti

22. Onko mielestäsi nuorilla kiinnostusta ryhtyä itsenäisiksi yrittäjiksi?

- Ei, mistä se johtuu?

- Kyllä, mistä se johtuu?

23. Missä määrin tyypillinen suomalainen yrittäjä mielestäsi tuntee vastuuta

työntekijöittensä elämänlaadusta?

- erittäin paljon
- paljon
- jossain määrin
- vähän
- erittäin vähän

asiakkaiden oikeuksista?

- erittäin paljon
- paljon
- jossain määrin
- vähän
- erittäin vähän

yhteiskunnasta?

- erittäin paljon
- paljon
- jossain määrin
- vähän
- erittäin vähän

tulevaisuuden parantamisesta?

- erittäin paljon
- paljon
- jossain määrin
- vähän
- erittäin vähän

ympäristön suojelusta?

- erittäin paljon
- paljon
- jossain määrin
- vähän
- erittäin vähän

24. Mistä muusta yrittäjän pitää vielä tuntea vastuuta?

MITÄ MUUTA HALUAT SANOA YRITTÄJYYDESTÄ?

KIITOS VASTAUKSISTASI!

Kuvaajaluokat ja niihin kuuluvat kuvaajat sekä vastausten frekvenssit vastaajaryhmittäin.

Kuvaajaluokkien numeroissa viimeinen numero viittaa piirteen suuntaan:

- 0 viittaa positiiviseen kuvaajaan (esim. 010 ahkera)
- 1 viittaa negatiiviseen kuvaajaan (esim. 011 laiska)

Kuvaajaluokkien frekvenssit on kunkin luokan alussa esitetty arviointikohteittain seuraavasti:

- HYP - hyvän yrittäjän (positiivisten) kuvaajien summafrekvenssi
- HUN - huonon yrittäjän (negatiivisten) kuvaajien summafrekvenssi
- SUP - suomalaisen yrittäjän positiivisten kuvaajien summafrekvenssi
- SUN - suomalaisen yrittäjän negatiivisten kuvaajien summafrekvenssi

Yksittäisten kuvaajien summafrekvenssit on eritelty arviointikohteittain seuraavasti:

- HYY - hyvän yrittäjän kuvaajat (kysymys 14)
- HUY - huono yrittäjä (kysymys 15)
- SUY - suomalainen yrittäjä (kysymys 16)

Taulukko osoittaa (a) miten kuvaajat on luokitettu, (b) miten vastinkuvaajat on muodostettu eri kysymysten vastauksista, (c) miten kuvaajaluokkien vastakkaiset päät on hahmotettu.

Kuvaajaluokkia 240 ja 241 ei ole. Alustavassa koodauksessa oli mukana ulottuvuus "kehittää yritystä vs. ei kehitä". Tarkistuskoodauksessa todettiin kuitenkin, että mikään koodattu vastaus ei sovi näihin luokkiin ja ne jouduttiin jättämään pois, mikä on sinänsä tutkimustulos.

			Ryhmä		%/vas-	%/vas-	
Kuvaajaluokat ja kuvaajat			Otoll	Päätt	Yht	tauks.	taaj.
HYP	010	Ahkera, yritteliäs	54	47	101		
SUP	010	Ahkera, yritteliäs	28	23	51		
HYY	01	Ahkera	20	16	36	8,1	33,3
HYY	03	Aikaansaava	0	1	1	0,2	0,9
HYY	28	Motivoitunut	6	3	9	2,0	8,3
HYY	31	Määrätietoinen	7	11	18	4,1	16,7
HYY	38	Sinnikäs	17	15	32	7,2	29,6
HYY	45	Tarmokas	4	1	5	1,1	4,6
SUY	03	Ahkera puurtaja	19	16	35	19,1	38,0
SUY	18	Kunnianhimoinen	2	0	2	1,1	2,2
SUY	21	Motivoitunut	3	1	4	2,2	4,3
SUY	26	Sinnikäs	4	5	9	4,9	9,8
SUY	40	Yritteliäs	0	1	1	0,5	1,1
HUN	011	Laiska, aikaansaamaton		16	14	30	
SUN	011	Laiska, aikaansaamaton		1	0	1	
SUY	31	Helposti lannistuva	1	0	1	0,5	1,1
HUY	08	Laiska	12	10	22	10,5	22,0
HUY	20	Lyhytjännitteinen	2	3	5	2,4	5,0
HUY	29	Periksi antava	2	1	3	1,4	3,0
HYP	020	Oma-aloitteinen	5	3	8		
SUP	020	Oma-aloitteinen	1	0	1		
HYY	05	Aloitekykyinen	5	3	8	1,8	7,4
SUY	29	Oma-aloitteinen	1	0	1	0,5	1,1
HYP	030	Miellyttävä	15	1	16		
SUP	030	Miellyttävä	0	1	1		

HYY	09	Asiallinen	1	0	1	0,2	0,9
HYY	15	Hyväkäyttöksinen	3	0	3	0,7	2,8
HYY	21	Kohtelias	2	0	2	0,5	1,9
HYY	23	Kärsivällinen	5	1	6	1,4	5,6
HYY	52	Ystävällinen	4	0	4	0,9	3,7
SUY	36	Nöyrä	0	1	1	0,5	1,1
HUN	031	Ylimielinen, öykkäri	15	6	21		
SUN	031	Ylimielinen, öykkäri	0	2	2		
HUY	04	Ylimielinen öykkäri	7	5	12	5,7	12,0
HUY	09	Itsekeskeinen	4	0	4	1,9	4,0
HUY	14	Epäkohtelias	4	0	4	1,9	4,0
HUY	30	Vastenmielinen	0	1	1	0,5	1,0
SUY	33	Pöyhkeilijä	0	1	1	0,5	1,1
SUY	35	Ylpeä	0	1	1	0,5	1,1
HYP	040	Luotettava, rehellinen	19	6	25		
SUP	040	Luotettava, rehellinen	4	5	9		
HYY	10	Avoin	7	0	7	1,6	6,5
HYY	35	Rehellinen	12	6	18	4,1	16,7
SUY	07	Luotettava	4	5	9	4,9	9,8
HUN	041	Epäluotettava	28	16	44		
HUY	01	Laittomuuksilla rikastuja	4	3	7	3,3	7,0
HUY	02	Keinottelija	13	8	21	10,0	21,0
HUY	16	Epäluotettava	11	5	16	7,6	16,0
HYP	050	Tasapainoinen, kestävä	14	9	23		
SUP	050	Tasapainoinen, kestävä	3	2	5		
HYY	11	Elämänhallinta	3	3	6	1,4	5,6
HYY	30	Myönteinen elämänasenne	4	3	7	1,6	6,5
HYY	40	Stressiä kestävä	2	0	2	0,5	1,9

HYY	46	Tasapainoinen	5	2	7	1,6	6,5
HYY	47	Terve	0	1	1	0,2	0,9
SUY	25	Myönteinen elämänsenne2	1	3	3	1,6	3,3
SUY	27	Sietää stressiä	1	0	1	0,5	1,1
SUY	39	Rauhallinen	0	1	1	0,5	1,1
HUN	051	Sairasteleva	0	1	1		
SUN	051	Sairasteleva	0	1	1		
HUY	34	Itsensä polttanut	0	1	1	0,5	1,0
SUY	34	Sairasteleva	0	1	1	0,5	1,1
HYP	060	Yhteistyökykyinen	10	11	21		
SUP	060	Yhteistyökykyinen	1	4	5		
HYY	16	Ihmistuntija	0	2	2	0,5	1,9
HYY	39	Sosiaalinen	5	5	10	2,3	9,3
HYY	51	Yhteistyökykyinen	5	4	9	2,0	8,3
SUY	23	Ulospäinsuuntautunut	1	2	3	1,6	3,3
SUY	38	Ihmistuntija	0	2	2	1,1	2,2
HUN	061	Yhteistyökyvytön	3	5	8		
SUN	061	Yhteistyökyvytön	11	6	17		
HUY	25	Sisäänpäinkääntynyt	3	2	5	2,4	5,0
HUY	26	Yhteistyökyvytön	0	1	1	0,5	1,0
HUY	33	Kateellinen	0	2	2	1,0	2,0
SUY	05	Heikot sos taidot	6	2	8	4,4	8,7
SUY	14	Ahdasmielinen	5	2	7	3,8	7,6
SUY	42	Yhteistyökyvytön	0	2	2	1,1	2,2
HYP	070	Itseensä luottava	5	9	14		
HYY	17	Itseensä luottava	5	9	14	3,2	13,0

HUN	071	Heikko itseluottamus	1	1	2		
HUY	27	Itseluottamus heikko	1	1	2	1,0	2,0
HYP	080	Luova, idearikas	18	25	43		
SUP	080	Luova, idearikas	1	3	4		
HYY	27	Luova	18	25	43	9,7	39,8
SUY	15	Idearikas, luova	1	3	4	2,2	4,3
SUN	081	Ei luova	1	3	4		
SUY	22	Ei idearikas	1	3	4	2,2	4,3
HYP	090	Lahjakas, älykäs	4	3	7		
HYY	53	Älykäs	4	3	7	1,6	6,5
HUN	091	Ei lahjakas	0	1	1		
SUN	091	Ei lahjakas	0	1	1		
HUY	35	Tyhmä	0	1	1	0,5	1,0
SUY	41	Ei lahjakas	0	1	1	0,5	1,1
HYP	100	Mukautuva, joustava	6	7	13		
SUP	100	Mukautuva, joustava	0	1	1		
HYY	29	Mukautumiskykyinen	6	7	13	2,9	12,0
SUY	37	Joustava	0	1	1	0,5	1,1
HUN	101	Joustamaton	0	5	5		
HUY	31	Joustamaton	0	5	5	2,4	5,0
HYP	110	Ovela, laskelmoiva	1	1	2		
HYY	32	Ovela	1	1	2	0,5	1,9
SUN	111	Naivi, hyväuskoinen	1	0	1		

SUY	06	Hyväuskoinen, naivi	1	0	1	0,5	1,1
HYP	120	Realisti, järkevä	6	11	17		
SUP	120	Realisti, järkevä	2	0	2		
HYY	34	Realisti	4	10	14	3,2	13,0
HYY	36	Riskit hallitseva	2	1	3	0,7	2,8
SUY	19	Järkevä, realisti	2	0	2	1,1	2,2
HUN	121	Epärealistinen, haihattelija	6	8	14		
HUY	03	Äkkirikastumiseen uskova	4	2	6	2,9	6,0
HUY	07	Epärealisti	2	6	8	3,8	8,0
HYP	130	Rohkea, riskejä ottava	8	5	13		
SUP	130	Rohkea, riskejä ottava	2	3	5		
HYY	37	Rohkea	8	5	13	2,9	12,0
SUY	12	Kova	1	0	1	0,5	1,1
SUY	24	Itsenäinen, rohkea	1	3	4	2,2	4,3
HUN	131	Varovainen, näpertelijä	1	1	2		
SUN	131	Varovainen, näpertelijä	15	9	24		
HUY	24	Ei uskalla	1	1	2	1,0	2,0
SUY	04	Varovainen	9	5	14	7,7	15,2
SUY	09	Pienyrittäjä, yksin	6	4	10	5,5	10,9
HYP	140	Vastuuntuntoinen	10	3	13		
SUP	140	Vastuuntuntoinen	1	0	1		
HYY	49	Tunnollinen	4	0	4	0,9	3,7
HYY	50	Vastuuntuntoinen	6	3	9	2,0	8,3
SUY	30	Vastuuntuntoinen	1	0	1	0,5	1,1
HUN	141	Vastuuntunnoton	1	2	3		
SUN	141	Vastuuntunnoton	1	2	3		

HUY	13	Syyttelee muita	1	2	3	1,4	3,0
SUY	28	Vastuuntunnoton	1	1	2	1,1	2,2
SUY	44	Valittelija	0	1	1	0,5	1,1
HYP	150	Muut huomioiva	8	1	9		
SUP	150	Muut huomioiva	1	0	1		
HYY	07	Arvostaa muita	5	1	6	1,4	5,6
HYY	12	Eri osapuolia ajatteleva	3	0	3	0,7	2,8
SUY	17	Elämäntapayrittäjä	1	0	1	0,5	1,1
HUN	151	Itsekäs, vain ahne	7	9	16		
SUN	151	Itsekäs, vain ahne	0	0	0		
HUY	10	Oman edun tavoittelija	3	4	7	3,3	7,0
HUY	11	Ahne	1	4	5	2,4	5,0
HUY	12	Ahne, vain rahan vuoksi	3	1	4	1,9	4,0
HYP	160	Ammattitaitoinen	27	16	43		
SUP	160	Ammattitaitoinen	1	1	2		
HYY	06	Ammattitaitoinen	27	15	42	9,5	38,9
HYY	20	Kielitaitoinen	0	1	1	0,2	0,9
SUY	20	Ammattitaitoinen	1	1	2	1,1	2,2
HUN	161	Ammattitaidon	7	3	10		
SUN	161	Ammattitaidon	8	7	15		
HUY	17	Koulutus heikko	2	1	3	1,4	3,0
HUY	18	Ammattitaidoton	5	2	7	3,3	7,0
SUY	02	Ei yrittäjäkoulutusta	8	6	14	7,7	15,2
SUY	43	Ei pääomia, ei osaamista	0	1	1	0,5	1,1
HYP	170	Kehityskykyinen	15	9	24		
HYY	02	Aikaansa seuraava	3	5	8	1,8	7,4
HYY	04	Aktiivinen	3	2	5	1,1	4,6

HYY	19	Kehityskykyinen	9	2	11	2,5	10,2
HUN	171	Ei uusiutumiskykyinen	2	8	10		
SUN	171	Ei uusiutumiskykyinen	3	3	6		
HUY	19	Ei kehity	1	5	6	2,9	6,0
HUY	28	Puurtaja	1	1	2	1,0	2,0
HUY	32	Passiivinen	0	2	2	1,0	2,0
SUY	16	Ei uusiutumiskykyä	3	3	6	3,3	6,5
HYP	180	Osaa käyttää suhteita	1	1	2		
HYY	41	Suhteita	1	1	2	0,5	1,9
HUN	181	Ei osaa käyttää suhteita	1	0	1		
HUY	22	Ei osaa vaikuttaa	1	0	1	0,5	1,0
HYP	190	Suunnitelmallinen	0	2	2		
HYY	42	Suunnitelmallinen	0	2	2	0,5	1,9
HUN	191	Impulsiivinen	7	3	10		
HUY	06	Suunnittelematon	7	3	10	4,8	10,0
HYP	200	Taloudellinen	4	5	9		
HYY	43	Taloudellinen	1	4	5	1,1	4,6
HYY	44	Tarkka	3	1	4	0,9	3,7
HUN	201	Tuhlaileva	8	3	11		
HUY	05	Vastuuntunnoton tuhlailija8	3	3	11	5,2	11,0
HYP	210	Asiakaskeskeinen	10	1	11		
HYY	08	Asiakaskeskeinen	4	1	5	1,1	4,6
HYY	33	Palvelualtis	6	0	6	1,4	5,6

HUN	211	Asiakkaista piittaamaton	13	2	15		
SUN	211	Asiakkaista piittaamaton	6	3	9		
HUY	15	Asiakkaista piittaamaton	13	2	15	7,1	15,0
SUY	08	Ei asiakaskeskeinen	6	3	9	4,9	9,8
SUP	220	Ympäristötietoinen	1	0	1		
SUY	11	Luontoystävällinen	1	0	1	0,5	1,1
HYP	230	Hyvä johtaja	7	5	12		
HYY	14	Hyvä johtaja	7	5	12	2,7	11,1
HUN	231	Huono johtaja/johtaminen	1	4	5		
SUN	231	Huono johtaja/johtaminen	1	0	1		
HUY	21	Huono johtaja	1	4	5	2,4	5,0
SUY	13	Johtaminen perinteistä	1	0	1	0,5	1,1
HYP	250	Strategista ajattelua	5	6	11		
HYY	22	Kokonaisnäkemystä	0	3	3	0,7	2,8
HYY	26	Liikemiesvaistoa	1	2	3	0,7	2,8
HYY	48	Tulevaisuuden näkijä	4	1	5	1,1	4,6
SUN	251	Ei toiminta-ajatusta	8	1	9		
SUY	10	Ei toiminta-ajatusta	8	1	9	4,9	9,8
HYP	260	Laatutietoinen	1	1	2		
HYY	24	Laadukkuus	1	1	2	0,5	1,9
HUN	261	Ei välitä laadusta	1	0	1		
HUY	23	Huonolaatuisia tuotteita	1	0	1	0,5	1,0
HYP	270	Liikeidea	1	2	3		
HYY	25	Liikeidea	1	2	3	0,7	2,8

LIITE 3.

Hyvän yrittäjän kuvaajat vastaajaryhmittäin yleisyysjärjestyksessä.

	Kuvaja	Ryhmä			% / vas- tauks.	% / vas- taaj.
		Otoll	Päätt	Yht		
27	Luova	18	25	43	9,7	39,8
06	Ammattitaitoinen	27	15	42	9,5	38,9
01	Ahkera	20	16	36	8,1	33,3
38	Sinnikäs	17	15	32	7,2	29,6
31	Määrätietoinen	7	11	18	4,1	16,7
35	Rehellinen	12	6	18	4,1	16,7
17	Itseensä luottava	5	9	14	3,2	13,0
34	Realisti	4	10	14	3,2	13,0
29	Mukautumiskykyinen	6	7	13	2,9	12,0
37	Rohkea	8	5	13	2,9	12,0
14	Hyvä johtaja	7	5	12	2,7	11,1
19	Kehityskykyinen	9	2	11	2,5	10,2
39	Sosiaalinen	5	5	10	2,3	9,3
28	Motivoitunut	6	3	9	2,0	8,3
51	Yhteistyökykyinen	5	4	9	2,0	8,3
50	Vastuuntuntoinen	6	3	9	2,0	8,3
05	Aloitekykyinen	5	3	8	1,8	7,4
02	Aikaansa seuraava	3	5	8	1,8	7,4
10	Avoin	7	0	7	1,6	6,5
30	Myönteinen elämänasenne	4	3	7	1,6	6,5
46	Tasapainoinen	5	2	7	1,6	6,5
53	Älykäs	4	3	7	1,6	6,5
23	Kärsivällinen	5	1	6	1,4	5,6
11	Elämänhallinta	3	3	6	1,4	5,6
07	Arvostaa muita	5	1	6	1,4	5,6

33	Palvelualtis	6	0	6	1,4	5,6
45	Tarmokas	4	1	5	1,1	4,6
04	Aktiivinen	3	2	5	1,1	4,6
43	Taloudellinen	1	4	5	1,1	4,6
08	Asiakaskeskeinen	4	1	5	1,1	4,6
48	Tulevaisuuden näkijä	4	1	5	1,1	4,6
52	Ystävällinen	4	0	4	0,9	3,7
49	Tunnollinen	4	0	4	0,9	3,7
44	Tarkka	3	1	4	0,9	3,7
15	Hyväkäyttöksinen	3	0	3	0,7	2,8
36	Riskit hallitseva	2	1	3	0,7	2,8
12	Eri osapuolia ajatt	3	0	3	0,7	2,8
22	Kokonaisnäkemystä	0	3	3	0,7	2,8
26	Liikemiesvaistoa	1	2	3	0,7	2,8
25	Liikeidea	1	2	3	0,7	2,8
21	Kohtelias	2	0	2	0,5	1,9
40	Stressiä kestävä	2	0	2	0,5	1,9
16	Ihmistuntija	0	2	2	0,5	1,9
32	Ovela	1	1	2	0,5	1,9
41	Suhteita	1	1	2	0,5	1,9
42	Suunnitelmallinen	0	2	2	0,5	1,9
24	Laadukkuus	1	1	2	0,5	1,9
03	Aikaansaava	0	1	1	0,2	0,9
09	Asiallinen	1	0	1	0,2	0,9
47	Terve	0	1	1	0,2	0,9
20	Kielitaitoinen	0	1	1	0,2	0,9
Yhteensä henkilöitä		59	49	108		
Yhteensä vastauksia		254	190	444		

Huonon yrittäjän kuvaajat vastaajaryhmittäin yleisyysjärjestyksessä.

	Kuvaaja	Ryhmä			%/vas-	%/vas-
		Otoll	Päätt	Yht	tauks.	taaj.
08	Laiska	12	10	22	10,5	22,0
02	Keinottelija	13	8	21	10,0	21,0
16	Epäluotettava	11	5	16	7,6	16,0
15	Asiakkaista piittaamaton	13	2	15	7,1	15,0
04	Ylimielinen öykkäri	7	5	12	5,7	12,0
05	Vastuuntunnoton tuhlailija	8	3	11	5,2	11,0
06	Suunnittelematon	7	3	10	4,8	10,0
07	Epärealisti	2	6	8	3,8	8,0
01	Laittomuuksilla rikastuja	4	3	7	3,3	7,0
10	Oman edun tavoittelija	3	4	7	3,3	7,0
18	Ammattitaidoton	5	2	7	3,3	7,0
03	Äkkirikastumiseen uskova	4	2	6	2,9	6,0
19	Ei kehity	1	5	6	2,9	6,0
20	Lyhytjänteinen	2	3	5	2,4	5,0
25	Sisäänpäinkääntynyt	3	2	5	2,4	5,0
31	Joustamaton	0	5	5	2,4	5,0
11	Ahne	1	4	5	2,4	5,0
21	Huono johtaja	1	4	5	2,4	5,0
09	Itsekeskeinen	4	0	4	1,9	4,0
14	Epäkohtelias	4	0	4	1,9	4,0
12	Ahne, vain rahan vuoksi	3	1	4	1,9	4,0
29	Periksiantava	2	1	3	1,4	3,0
13	Syyttelee muita	1	2	3	1,4	3,0
17	Koulutus heikko	2	1	3	1,4	3,0
33	Kateellinen	0	2	2	1,0	2,0
27	Itseluottamus heikko	1	1	2	1,0	2,0

24	Ei uskalla	1	1	2	1,0	2,0
28	Puurtaja	1	1	2	1,0	2,0
32	Passiivinen	0	2	2	1,0	2,0
30	Vastenmielinen	0	1	1	0,5	1,0
34	Itsensä polttanut	0	1	1	0,5	1,0
26	Yhteistyökyvytön	0	1	1	0,5	1,0
35	Tyhmä	0	1	1	0,5	1,0
22	Ei osaa vaikuttaa	1	0	1	0,5	1,0
23	Huonolaatuisia tuotteita	1	0	1	0,5	1,0
Yhteensä henkilöitä		55	45	100		
Yhteensä vastauksia		118	92	210		

Suomalaisen yrittäjän kuvaajat vastaajaryhmittäin yleisyysjärjestyksessä.

	Kuvaaja	Ryhmä			%/vas-	%/vas-
		Otoll	Päätt	Yht	tauks.	taaj.
03	Ahkera puurtaja	19	16	35	19,1	38,0
04	Varovainen	9	5	14	7,7	15,2
02	Ei yrittäjäkoulutusta	8	6	14	7,7	15,2
09	Pienyrittäjä, yksin	6	4	10	5,5	10,9
26	Sinnikäs	4	5	9	4,9	9,8
07	Luotettava	4	5	9	4,9	9,8
08	Ei asiakaskeskeinen	6	3	9	4,9	9,8
10	Ei toiminta-ajatusta	8	1	9	4,9	9,8
05	Heikot sos taidot	6	2	8	4,4	8,7
14	Ahdasmielinen	5	2	7	3,8	7,6
16	Ei uusiutumiskykyä	3	3	6	3,3	6,5
21	Motivoitunut	3	1	4	2,2	4,3
15	Idearikas, luova	1	3	4	2,2	4,3
22	Ei idearikas	1	3	4	2,2	4,3
24	Itsenäinen, rohkea	1	3	4	2,2	4,3
25	Myönteinen elämänasenne	2	1	3	1,6	3,3
23	Ulospäinsuuntautunut	1	2	3	1,6	3,3
18	Kunnianhimoinen	2	0	2	1,1	2,2
38	Ihmistuntija	0	2	2	1,1	2,2
42	Yhteistyökyvytön	0	2	2	1,1	2,2
19	Järkevä, realisti	2	0	2	1,1	2,2
28	Vastuuntunnoton	1	1	2	1,1	2,2
20	Ammattitaitoinen	1	1	2	1,1	2,2
31	Helposti lannistuva	1	0	1	0,5	1,1
40	Yritteliäs	0	1	1	0,5	1,1

29	Oma-aloitteinen	1	0	1	0,5	1,1
36	Nöyrä	0	1	1	0,5	1,1
33	Pöyhkeilijä	0	1	1	0,5	1,1
35	Ylpeä	0	1	1	0,5	1,1
27	Sietää stressiä	1	0	1	0,5	1,1
39	Rauhallinen	0	1	1	0,5	1,1
34	Sairasteleva	0	1	1	0,5	1,1
41	Ei lahjakas	0	1	1	0,5	1,1
37	Joustava	0	1	1	0,5	1,1
06	Hyväuskoinen, naivi	1	0	1	0,5	1,1
12	Kova	1	0	1	0,5	1,1
30	Vastuuntuntoinen	1	0	1	0,5	1,1
44	Valittelija	0	1	1	0,5	1,1
17	Elämäntapayrittäjä	1	0	1	0,5	1,1
43	Ei pääomia, ei osaamista	0	1	1	0,5	1,1
11	Luontoystävällinen	1	0	1	0,5	1,1
13	Johtaminen perinteistä	1	0	1	0,5	1,1
<hr/> Yhteensä henkilöitä		51	41	92		
Yhteensä vastauksia		102	81	183		
<hr/>						

Hyvän yrittäjän kuvaajien kuvaajaluokat yleisyysjärjestyksessä.

	Ryhmä	%vas-			
		Otoll	Päätt	Yht	taaj.
010	Ahkera	54	47	101	58,8
080	Idearikas	18	25	43	32,5
160	Ammattitaitoinen	27	16	43	31,6
040	Luotettava	19	6	25	20,2
170	Kehityskykyinen	15	9	24	18,4
050	Tasapainoinen	14	9	23	16,7
060	Yhteistyökykyinen	10	11	21	15,8
120	Realisti	6	11	17	13,2
030	Miellyttävä	15	1	16	11,4
070	Itseensä luottava	5	9	14	12,3
100	Mukautuva	6	7	13	11,4
130	Riskinotto kykyinen	8	5	13	10,5
140	Vastuuntuntoinen	10	3	13	11,4
230	Hyvä johtaja	7	5	12	9,6
210	Asiakaskeskeinen	10	1	11	9,6
250	Kokonaisnäkemystä	5	6	11	9,6
150	Muut huomioiva	8	1	9	7,0
200	Taloudellinen	4	5	9	7,9
020	Aloitekykyinen	5	3	8	7,0
090	Lahjakas	4	3	7	4,4
270	Liikeidea	1	2	3	2,6
110	Laskelmoiva	1	1	2	1,8
180	Käyttää suhteita	1	1	2	1,8
190	Suunnitelmallinen	0	2	2	1,8
260	Laatutietoinen	1	1	2	1,8
220	Ympäristötietoinen	0	0	0	0,0
240	Kehittää yritystä	0	0	0	0,0

Huonon yrittäjän kuvaajien kuvaajaluokat yleisyysjärjestyksessä.

	Ryhmä	%			/vas- taaj.
		Otoll	Päätt	Yht	
041	Epäluotettava	28	16	44	34,2
011	Aikaansaamaton	16	14	30	22,8
031	Ylimielinen	15	6	21	18,4
151	Itsekäs, ahne	7	9	16	14,0
211	Ei asiakaskeskeinen	13	2	15	13,2
121	Epärealistinen	6	8	14	12,3
201	Tuhlaileva	8	3	11	9,6
161	Ammattitaidon	7	3	10	8,8
171	Uusiutumiskyvytön	2	8	10	7,9
191	Impulsiivinen	7	3	10	8,8
061	Yhteistyökyvytön	3	5	8	7,0
101	Joustamaton	0	5	5	4,4
231	Huono johtaja	1	4	5	4,4
141	Vastuuntunnoton	1	2	3	2,6
071	Ei itseluottamusta	1	1	2	1,8
131	Varovainen	1	1	2	1,8
051	Sairasteleva	0	1	1	0,9
091	Ei lahjakas	0	1	1	0,9
181	Ei suhteita	1	0	1	0,9
261	Ei välitä laadusta	1	0	1	0,9
021	Aloitekyvytön	0	0	0	0,0
081	Ei luova	0	0	0	0,0
111	Naivi	0	0	0	0,0
221	Ei ympäristötietoin	0	0	0	0,0
241	Ei kehittää yritystä	0	0	0	0,0
251	Ei toiminta-ajat	0	0	0	0,0
271	Ei liikeideaa	0	0	0	0,0

Suomalaisen yrittäjän positiivisten kuvaajien kuvaajaluokat yleisyysjärjestyksessä.

	Ryhmä	%			/vas- taaj.
		Otoll	Päätt	Yht	
010	Ahkera	28	23	51	39,5
040	Luotettava	4	5	9	7,9
050	Tasapainoinen	3	2	5	3,5
060	Yhteistyökykyinen	1	4	5	4,4
130	Riskinotto- kykyinen	2	3	5	4,4
080	Idearikas	1	3	4	3,5
120	Realisti	2	0	2	1,8
160	Ammattitaitoinen	1	1	2	1,8
020	Aloitekykyinen	1	0	1	0,9
030	Miellyttävä	0	1	1	0,9
100	Mukautuva	0	1	1	0,9
140	Vastuuntuntoinen	1	0	1	0,9
150	Muut huomioiva	1	0	1	0,9
220	Ympäristötietoinen	1	0	1	0,9
070	Itseensä luottava	0	0	0	0,0
090	Lahjakas	0	0	0	0,0
110	Laskelmoiva	0	0	0	0,0
170	Kehityskykyinen	0	0	0	0,0
180	Käyttää suhteita	0	0	0	0,0
190	Suunnitelmallinen	0	0	0	0,0
200	Taloudellinen	0	0	0	0,0
210	Asiakaskeskeinen	0	0	0	0,0
230	Hyvä johtaja	0	0	0	0,0
240	Kehittää yrittäjä- yrittäjä	0	0	0	0,0
250	Kokonaisnäkemystä	0	0	0	0,0
260	Laatutietoinen	0	0	0	0,0
270	Liikeidea	0	0	0	0,0

Suomalaisen yrittäjän negatiivisten kuvaajien kuvaajaluokat yleisyysjärjestyksessä.

	Ryhmä				% / vas- taaj.
		Otoll	Päätt	Yht	
131	Varovainen	15	9	24	20,2
061	Yhteistyökyvytön	11	6	17	11,4
161	Ammattitaidon	8	7	15	11,4
211	Ei asiakaskeskeinen	6	3	9	7,0
251	Ei toiminta-ajat	8	1	9	7,9
171	Uusiutumiskyvytön	3	3	6	5,3
081	Ei luova	1	3	4	3,5
141	Vastuuntunnoton	1	2	3	2,6
031	Ylimielinen	0	2	2	1,8
011	Aikaansaamaton	1	0	1	0,9
051	Sairasteleva	0	1	1	0,9
091	Ei lahjakas	0	1	1	0,9
111	Naivi	1	0	1	0,9
231	Huono johtaja	1	0	1	0,9
021	Aloitekyvytön	0	0	0	0,0
041	Epäluotettava	0	0	0	0,0
071	Ei itseluottamusta	0	0	0	0,0
101	Joustamaton	0	0	0	0,0
121	Epärealistinen	0	0	0	0,0
151	Itsekäs, ahne	0	0	0	0,0
181	Ei suhteita	0	0	0	0,0
191	Impulsiivinen	0	0	0	0,0
201	Tuhlaileva	0	0	0	0,0
221	Ei ympäristötietoin	0	0	0	0,0
241	Ei kehittä yritystä	0	0	0	0,0
261	Ei välitä laadusta	0	0	0	0,0
271	Ei liikeidea	0	0	0	0,0

LIITE 10.

Vähintään yhden kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaaliset osuudet (N=114).

HYP = hyvän yrittäjän kuvaajat

SUP = suomalaisen yrittäjän positiiviset kuvaajat

HUN = huonon yrittäjän kuvaajat

SUN = suomalaisen yrittäjän negatiiviset kuvaajat

		HYP	SUP	HUN	SUN
01	Ahkera	67	45	26	1
02	Oma-aloitteinen	8	1	0	0
03	Miellyttävä	13	1	21	2
04	Luotettava	23	9	39	0
05	Tasapainoinen	19	4	1	1
06	Yhteistyökykyinen	18	5	8	13
07	Itseensä luottava	14	0	2	0
08	Luova	37	4	0	4
09	Lahjakas	5	0	1	1
10	Mukautuva	13	1	5	0
11	Ovela	2	0	0	1
12	Realisti	15	2	14	0
13	Rohkea	12	5	2	23
14	Vastuuntuntoinen	13	1	3	3
15	Muut huomioiva	8	1	16	0
16	Ammattitaitoinen	36	2	10	13
17	Kehityskykyinen	21	0	9	6
18	Suhteita	2	0	1	0
19	Suunnitelmallinen	2	0	10	0
20	Taloudellinen	9	0	11	0
21	Asiakaskeskeinen	11	0	15	8

22	Ympäristötietoinen	0	1	0	0
23	Hyvä johtaja	11	0	5	1
25	Strategista ajattelua	11	0	0	9
26	Laatutietoinen	2	0	1	0
27	Liikeidea	3	0	0	0

Huom. Kuvaajaluokkien koodeista on jätetty pois viimeinen, positiivisuutta tai negatiivisuutta osoittava numero. Kuvaajaluokat on nimetty positiivisen suunnan mukaan (esim. 01 Ahkera), mutta kuvaajaluokan maininnat ovat vastakkaissuuntaisia negatiivisten kuvaajaluokkien (HUN ja SUN) kohdalla (esim. 01 tarkoittaa näissä ahkeran vastakohtaa, laiskaa ja saamatonta). Kuvaajaluokkaa 24 ei ole.

Vähintään yhden kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaaliset osuudet otollisten ja päättäväisten ryhmissä sekä ryhmien eron Khin neliön p-arvo. Hyvän yrittäjän kuvaajat.

		Ryhmä		Khin neliön	
Kuvaajaluokka		Otoll	Päätt	p-arvo	
HYP	01	Ahkera, yritteliäs	58,3	59,3	0,920
HYP	02	Oma-aloitteinen	8,3	5,6	0,562
HYP	03	Miellyttävä	20,0	1,9	0,002
HYP	04	Luotettava, rehellinen	28,3	11,1	0,022
HYP	05	Tasapainoinen, kestävä	20,0	13,0	0,314
HYP	06	Yhteistyökykyinen, sosiaalinen	13,3	18,5	0,448
HYP	07	Itseensä luottava, itsenäinen	8,3	16,7	0,176
HYP	08	Luova, idearikas	25,0	40,7	0,073
HYP	09	Lahjakas, älykäs	5,0	3,7	0,736
HYP	10	Mukautuva, joustava	10,0	13,0	0,619
HYP	11	Ovela, laskelmoiva	1,7	1,9	0,940
HYP	12	Realisti, järkevä	8,3	18,5	0,108
HYP	13	Rohkea, riskejä ottava	11,7	9,3	0,676
HYP	14	Vastuuntuntoinen	16,7	5,6	0,062
HYP	15	Muut huomioiva, vaatimaton	11,7	1,9	0,041
HYP	16	Ammattitaitoinen, koulutettu	38,3	24,1	0,102
HYP	17	Kehityskykyinen	21,7	14,8	0,346
HYP	18	Osaa käyttää suhteita	1,7	1,9	0,940
HYP	19	Suunnitelmallinen	0,0	3,7	0,133
HYP	20	Taloudellinen	6,7	9,3	0,608
HYP	21	Asiakaskeskeinen	16,7	1,9	0,007
HYP	23	Hyvä johtaja	10,0	9,3	0,894
HYP	25	Strategista ajattelua	8,3	11,1	0,616
HYP	26	Laatutietoinen	1,7	1,9	0,940
HYP	27	Liikeidea	1,7	3,7	0,498

Vähintään yhden kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaaliset osuudet otollisten ja päättäväisten ryhmissä sekä ryhmien eron Khin neliön p-arvo. Huonon yrittäjän kuvaajat.

	Kuvaajaluokka	Ryhmä		Khin neliön
		Otoll	Päät	p-arvo
HUN 01	Laiska, aikaansaamaton	21,7	24,1	0,760
HUN 03	Ylimielinen, öykkäri	25,0	11,1	0,056
HUN 04	Epäluotettava	40,0	27,8	0,170
HUN 05	Sairasteleva	0,0	1,9	0,290
HUN 06	Yhteistyökyvytön	5,0	9,3	0,374
HUN 07	Heikko itseluottamus	1,7	1,9	0,940
HUN 09	Ei lahjakas	0,0	1,9	0,290
HUN 10	Joustamaton	0,0	9,3	0,016
HUN 12	Epärealistinen, haihattelija	10,0	14,8	0,434
HUN 13	Varovainen, näpertelijä	1,7	1,9	0,940
HUN 14	Vastuuntunnoton	1,7	3,7	0,498
HUN 15	Itsekäs, vain ahne	11,7	16,7	0,443
HUN 16	Ammattitaidon, ei koulutusta	11,7	5,6	0,249
HUN 17	Ei uusiutumiskykyinen	3,3	13,0	0,057
HUN 18	Ei osaa käyttää suhteita	1,7	0,0	0,341
HUN 19	Impulsiivinen	11,7	5,6	0,249
HUN 20	Tuhlaileva	13,3	5,6	0,160
HUN 21	Asiakkaista piittaamaton	21,7	3,7	0,005
HUN 23	Huono johtaja/johtaminen	1,7	7,4	0,135
HUN 26	Ei välitä laadusta	1,7	0,0	0,341

Vähintään yhden kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaaliset osuudet otollisten ja päättäväisten ryhmissä sekä ryhmien eron Khin neliön p-arvo. Suomalaisen yrittäjän positiiviset kuvaajat.

	Kuvaajaluokka	Ryhmä		Khin neliön
		Otoll	Päätt	p-arvo
SUP 01	Ahkera, yrittelias	36,7	42,6	0,518
SUP 02	Oma-aloitteinen	1,7	0,0	0,341
SUP 03	Miellyttävä	0,0	1,9	0,290
SUP 04	Luotettava, rehellinen	6,7	9,3	0,608
SUP 05	Tasapainoinen, kestävä	3,3	3,7	0,915
SUP 06	Yhteistyökykyinen, sosiaalinen	1,7	7,4	0,135
SUP 08	Luova, idearikas	1,7	5,6	0,260
SUP 10	Mukautuva, joustava	0,0	1,9	0,290
SUP 12	Realisti, järkevä	3,3	0,0	0,176
SUP 13	Rohkea, riskejä ottava	3,3	5,6	0,563
SUP 14	Vastuuntuntoinen	1,7	0,0	0,341
SUP 15	Muut huomioiva, vaatimaton	1,7	0,0	0,341
SUP 16	Ammattitaitoinen, koulutettu	1,7	1,9	0,940
SUP 22	Ympäristötietoinen	1,7	0,0	0,341

Vähintään yhden kuvaajaluokan kuvaajan maininneiden henkilöiden prosentuaaliset osuudet otollisten ja päättäväisten ryhmissä sekä ryhmien eron Khin neliön p-arvo. Suomalaisen yrittäjän negatiiviset kuvaajat.

	Kuvaajaluokka	Ryhmä		Khin neliön
		Otoll	Päätt	p-arvo
SUN 01	Laiska, aikaansaamaton	1,7	0,0	0,341
SUN 03	Ylimielinen, öykkäri	0,0	3,7	0,133
SUN 05	Sairasteleva	0,0	1,9	0,290
SUN 06	Yhteistyökyvytön	13,3	9,3	0,494
SUN 08	Ei luova	1,7	5,6	0,260
SUN 09	Ei lahjakas	0,0	1,9	0,290
SUN 11	Naivi, hyväuskoinen	1,7	0,0	0,341
SUN 13	Varovainen, näpertelijä	23,3	16,7	0,376
SUN 14	Vastuuntunnoton	1,7	3,7	0,498
SUN 15	Itsekäs, vain ahne	0,0	0,0	0,999
SUN 16	Ammattitaidon, ei koulutusta	11,7	11,1	0,926
SUN 17	Ei uusiutumiskykyinen	5,0	5,6	0,894
SUN 21	Asiakkaista piittaamaton	10,0	3,7	0,189
SUN 23	Huono johtaja/johtaminen	1,7	0,0	0,341
SUN 25	Ei toiminta-ajatusta	13,3	1,9	0,023

YRITTÄJYYSKASVATUS KOULUSSA - näkökulmana Englannin ja Suomen
koulujärjestelmien yrittäjyyskasvatuksen hankkeet sekä suomalaisten opiskelijoiden
yrittäjäorientaatiot

Jyväskylän yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Lisensiaattityön tarkastustilaisuus 11.12.1998
Jussi Pihkala

SISÄLTÖ

OSA I : YRITTÄJYYDEN MONIULOTTEISUUS

1. ITSENSÄ TYÖLLISTÄMINEN JA YRITYKSEN PERUSTAMINEN LÄHTÖKOHTANA
2. TUTKIMUSTEHTÄVÄ
3. YRITTÄJYYS KIRJALLISUUDEN JA TUTKIMUKSEN VALOSSA
 - 3.1 Yrittäjyyden taustatekijät
 - 3.2 Yrittäjään/yritteliäisyyteen liitetyt piirteet
 - 3.3 Tilannetekijät
 - 3.4 Yhteenveto kirjallisuudessa esiintyvistä näkemyksistä jäsentää yrittäjiä ja yrittäjyyttä
4. TUTKIMUSTEHTÄVÄN TÄSMENTÄMINEN
 - 4.1 Yrittäjyyden määrittely ja tutkimuksen tarkastelunäkökulma
 - 4.2 Tutkimuksen ongelmat ja menetelmä
 - 4.3 Raportin rakenne

OSA II : YRITTÄJYYSKASVATUKSEN HANKKEIDEN ULOTTUVUUDET KOULUJÄRJESTELMÄSSÄ

5. KOULUJÄRJESTELMIEN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN HANKKEISTA
 - 5.1 Englannin ja Suomen koulujärjestelmät yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta
 - 5.2 Vertailtavat yrittäjyyskasvatuksen mallit
 - 5.3. Yrittäjyyskasvatuksen hankkeiden kuvaus
 - 5.3.1 Englannin ja Suomen hankkeet 1980-luvun puoliväliin
 - 5.3.2 Englannin ja Suomen hankkeet 1980-luvun puolivälistä
6. MITEN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN HANKKEET VOIDAAN LUOKITTAA?

OSA III : OPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSET YRITTÄJISTÄ

7. MENETELMÄ
 - 7.1. Tutkimuksen kohdejoukko ja aineiston kuvaus
 - 7.2. Kyselylomake ja aineiston hankinta
8. TULOKSET
 - 8.1. Taustatiedot opiskelijoista ja heidän kontakteistaan yrittäjyyteen
 - 8.2. Yrittäjän kuvaajien muodostaminen
 - 8.3. Kuvaus hyvästä yrittäjästä
 - 8.4. Kuvaus huonosta yrittäjästä
 - 8.5. Kuvaus tyypillisestä suomalaisesta yrittäjästä
 - 8.6. Hyvä ja huono yrittäjä toistensa peilikuvina
 - 8.7. Kuvaajaluokat
 - 8.8. Otollisten ja päättäväisten ryhmien erot
 - 8.9. Sukupuolten väliset erot

OSA IV : YRITTÄJYYSKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN TULOSTEN VALOSSA

9. TULOSTEN TARKASTELU
 - 9.1. Tutkimuksen päätulokset
 - 9.2. Yrittäjä opiskelijoiden näkemänä
 - 9.3. Tulosten yhteys aikaisempiin tutkimuksiin
 - 9.4. Tutkimusmenetelmien luotettavuuden ja yleistettävyyden tarkastelu
 - 9.5. Mitä yrittäjyyskasvatuksen edistämiseksi pitäisi tehdä?
 - 9.6. Jatkotutkimushaasteita

LÄHTEET

LIITTEET

Tutkimuksen lähtökohdat ja ongelmat

Tutkimuksen lähtökohtana oli pohjan luominen yrittäjyyskasvatuksesta käytävää arvokeskustelua varten, aineksien tuottaminen yrittäjyyskasvatuksen opetussuunnitelmien, koulutusohjelmien ja opetus-oppimisprosessin kehittämiseksi sekä analyysimallin kehittäminen yrittäjyyskasvatuksen kehittämishankkeiden arvioimiseksi.

Yrittäjyyttä koskeva kirjallisuus ja tutkimukset paljastavat toisistaan poikkeavia käsityksiä yrittäjyydestä. Näin lähtökohdasta riippuen yrittäjyyskasvatuksen muodostuu hyvin erilaiseksi. Mikäli yrittäjyys tuodaan koulutukseen vain yhtenä aihekokonaisuutena, on mahdollista, että koko yrittäjyyskasvatus jää koulutiedon välittämiseksi. Toisaalta laajempi näkemys yrittäjyydestä voi johtaa samaistamaan yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet yleisiksi opetuksen tavoitteiksi tai joksikin epämääräiseksi "yritteliään ihmisen kokonaispersoonallisuuden kehittämisen" tavoitteeksi.

Tutkimuksessa mukana olevat hankkeet koskettivat Englannissa ja Suomessa ajanjaksoa 1980-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin. Ennen 1980-luvun puoliväliä vallinnut tilanne kuvattiin lyhyesti, koska hankkeita ei ollut.

Tutkimuksen ensimmäinen ongelma oli se, minkälaisia ulottuvuuksia toteutetut koulujärjestelmään liittyvät yrittäjyyskasvatuksen hankkeet voivat saada?

Yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseksi on välttämätöntä analysoida tarkemmin näkemyksiä yrittäjistä ja yrittäjyydestä. Yleiseksi lähtökohdaksi voidaan ottaa ne opiskelijoiden yrittäjiin liittämät mielikuvat, joille ulkoisen yrittäjyyden opetusjärjestelyt joudutaan rakentamaan.

Tutkimuksen toinen ongelma oli se, minkälaisia mielikuvia opiskelijoilla on yrittäjistä ja yrittäjänä toimimisesta?

Toinen ongelma jäsennettiin osaongelmiksi seuraavasti:
Millaisia ulottuvuuksia opiskelijoiden yrittäjää koskevista näkemyksistä nousee esille? Ovatko hyvän ja huonon yrittäjän mielikuvat toistensa peilikuvia?
Eroavatko nais- ja miesopiskelijoiden hyvän ja huonon yrittäjän mielikuvat?
Eroavatko otollisten ja päättäväisten ryhmiin kuuluvien opiskelijoiden hyvän ja huonon yrittäjän mielikuvat?

Päätulokset

Tutkimuksen ensimmäisen ongelman tuloksina voitiin todeta, että Englannissa ja Suomessa toteutetut ja käynnissä olevat hankkeet ovat tavoitteiltaan ja menetelmiltään moniulotteisia ja niiden evaluointi sekä raportointi ovat puutteellisia. Yrittäjyyskasvatuksen hankkeita on toteutettu oppivelyllisyyteen liittyen ja tutkintoon johtavassa koulutuksessa kaikilla koulujärjestelmän tasoilla viimeksi kolmannen asteen koulutuksessa. Taloudellinen taantuma ja korkeat työttömyysluvut näyttävät kohottaneen yrittäjyyskasvatuksen statusta ja tehneen sen hyväksytyimmäksi koulussa. Myös kansantalouden ja yritysten kilpailukyvyyn näkökulma edellytti sisäisen yrittäjyyden huomioonottamista, jolla ymmärretään yksilön toimintaa toisen palveluksessa ja organisaation jäsenenä. Sisäisen yrittäjyyden merkitys on korostunut ensinnä siksi, että

isojen yritysten toimintatavat ovat muuttuneet ja toiseksi julkisen sektorin rakennemuutoksen johdosta. Kapea yrittäjyysnäkemys korosti ainoastaan yritystoiminnan käynnistämiseksi tarvittavien tiedollisten pätevyyksien merkitystä ja se vallitsi 1980-luvun puoliväliin saakka Englannissa. 1980-luvun puolivälin jälkeen laaja yrittäjyysnäkemys on noussut keskeiseen asemaan. Tutkimuksessa tehdyn hankeluokituksen mukaisesti 12:sta hankkeesta kolmen hankkeen tavoitteet viittaavat kapeaan yrittäjyysnäkemykseen.

Yrittäjyyskasvatuksen hankkeet näyttävät saavan seuraavat viisi ulottuvuutta;

1. Yrittäjyyttä kapeista vs. laajoista pätevyyksistä käsin
2. Yrittäjyyttä opetus-oppimismenetelmien kehittämiseen liittyen työsimulaatioilla, työharjoittelulla, kehittävän työntutkimuksen menetelmin sekä projektijohtamisella
3. Yrittäjyyttä koulu-, järjestö- ja yritysysteistyöllä
4. Yrittäjyyttä kaikille vs. rajatulle ryhmälle
5. Yrittäjyyttä valtakunnallisten vs. alueellisten hankkeiden välityksellä

Tutkimuksen toisen ongelman tuloksina voitiin todeta, että tärkeimmäksi yrittäjää luonnehtivaksi kuvaajaluokaksi muodostui *ahkera, yritteliäs*, toiseksi tärkeimmäksi *luotettava*, kolmanneksi *ammattitaitoinen, koulutettu*. Ainoastaan yhden maininnan sai *ympäristötietoinen*. Yhtään mainintaa ei saanut kuvaajaluokka *kehittää yritystä*. Tulokset osoittivat hyvän ja huonon yrittäjän kuvaajien olevan suurelta osin toistensa peilikuvat. Otollisten ryhmä painotti kuvaajaluokista päättäväisten ryhmään verrattuna miellyttävyyttä, asiakaskeskeisyyttä, luotettavuutta-rehellisyyttä, muiden huomioonottamista-vaatimattomuutta. Edelleen otollisten ryhmä painotti kahta huonon yrittäjän kuvaajaluokkaa, asiakkaista piittaamattomuutta ja ylimielisyyttä-öykkärimäisyyttä. Päättäväisten ryhmä sitä vastoin painotti kahta huonon yrittäjän kuvaajaluokkaa, joustamattomuutta ja uusiutumiskyvyn puutetta. Naiset painottivat miehiin verrattuna kolmea hyvän yrittäjän kuvaajaluokkaa, miellyttävyyttä, muiden huomioonottamista ja vaatimattomuutta-asiakaskeskeisyyttä. Myös kahta huonon yrittäjän kuvaajaluokkaa naiset painottivat miehiä enemmän, ylimielisyyttä, öykkärimäisyyttä ja toiminta-ajatuksen puutetta. Mielenkiintoista on se, että opiskelijat hyvää yrittäjää luonnehtiessaan käyttivät lähinnä yksittäisiä sanoja tai kahden kolmen sanan lauseita ja huonoa yrittäjää luonnehtiessaan jopa useiden lauseiden muodostamia huonon yrittäjän toimintatavasta kertovia pienoiskertomuksia. Tämä herättää kysymyksen siitä, ovatko opiskelijat hyvää yrittäjää luonnehtiessaan vain kopioineet esille nostamansa kuvaajat jostakin? Toisaalta voidaan perustellusti kysyä, miksi opiskelijat eivät osaa kuvata hyvän yrittäjän toimintaa yksittäistä sanaa tai sanoja laajemmin? Onko heiltä koulutuksenkin ajan puuttuneet hyvän ja menestyneen yrittäjän esikuvat ja toiminnan mallit? Onko niin, että huonon yrittäjän esikuvia on ollut riittävästi ja toimintavoista on opiskelijoille syntynyt selkeä kuva. Jos näin on, niin mikä on ollut joukkotiedotusvälineiden rooli tässä suhteessa? Entä koulun rooli?

Yrittäjä opiskelijoiden näkemänä

Hyvää yrittäjää opiskelijat luonnehtivat ensisijaisesti henkilökohtaisten ominaisuuksien ja toisaalta yrittäjänä toimimisen ja yrittäjän työn eri puolien kautta. Hyvä yrittäjä nähdään ammattitaitoisena, mihin liitetään tarpeelliset

tiedot ja taidot, monipuolisuus ja oman alueen ammattiosaaminen. Hän omistautuu liikeidealleen koko sydämeästään kaiken itsestään antaen. Tavoitetietoisuus on oleellinen osa työskentelyä. Sitä tukee hyvä itsetunto, johon liittyy riskinotto-kyky, haasteisiin vastaaminen ja muuntautumiskyky. Tavoitteiden asettelu sisältää realismia jalat tukevasti maan pinnalla pitäen. Realismi ilmenee ennen kaikkea siten, että yrityksen voiton maksimointi ja nopeat voitot eivät ole pääasia. Hyvällä yrittäjällä on luontaista johtajuuteen liittyvää karismaa ja delegointikykyä. Yrityksen kasvaessa hän osaa hyödyntää näitä ominaisuuksia siten, että kaikkea ei tarvitse tehdä itse. Muidenkin osaaminen otetaan käyttöön. Näin myös omalle ja tulevaisuuden kehitykselle ja ajan virtausten seuraamiselle jää aikaa. Eettisen koodiston korkeatasoisuus ilmenee halukkuutena löytää työntekijöiden vahvuuksia ja niiden kehittämisenä. Myös edellä mainittu nopeiden voittojen vähäinen merkitys liittyy eettisten ominaisuuksien tasokkuuteen. Hyvä yrittäjä ei näytä antavan keskeistä roolia pääomille, materiaaleille, tuotteille, myynnille ja muille yrityksen elementeille.

Huonoa yrittäjää luonnehditaan hyvän yrittäjän peilikuvana myöskin ensisijaisesti henkilökohtaisten ominaisuuksien ja toisaalta yrittäjänä toimimisen näkökulmasta. Häntä pidetään laiskana ja keinottelijana, jolta puuttuu yrityksen toiminta-ajatus. Kiinnostus itse työn tekemiseen puuttuu ja nopeat voitot keinoja kaihtamatta ovat tavoitteen asettelun ydin. Tavoitteiden asettelussa korostuvat ulkokohtaiset tekijät, kuten hienot autot, jolla viestitetään menestyksellisestä yritystoiminnasta. Viestintään liittyy kiinteästi myös toimitusjohtaja-imagon välittäminen. Eettisestä näkökulmasta huonoa yrittäjää luonnehtii epäluotettavuus ja epärehellisyys. Sovitusta hän ei pidä kiinni ja oma etu on tärkein. Piittaamattomuus asiakkaista ja työntekijöistä näkyy selkeimmin kyvyttömyydessä tunnistaa heidän tarpeensa.

Tyypillinen suomalainen yrittäjä nähdään hyvän ja huonon yrittäjän synteessä ja tyypillisenä käsityöläisyrittäjänä. Hän on ahkera puurtaja, joka omistautuu liikaa työlleen. Tämä ilmenee työn ja perheen yhteensovittamisen mahdottomuutena. Tehokas ja edustava hän ei välttämättä ole. Tietty varovaisuus ja riskinotto-kyvyn puute leimaavat toimintaa, samoin ympäristön tieto-aidon puutteellinen hyödyntäminen. Tyypillinen suomalainen yrittäjä haluaa tehdä kaiken yksin. Hän näyttääkin olevan ammattitaitoinen suorittaja, taloushallinto, johtaminen, markkinointi ja viestintä ovat heikkoja alueita. Kaikkea toimintaa leimaa yrittäjäkoulutuksen puute.